Peace Corps Kazakhstan

Kazakh Language Manual

Communication for Survival

Edited by Michael Hancock
7/13/2009

PREFACE

This book was an effort by a group to summarize the materials that were used in teaching the Kazakh language to the previous groups of American Volunteers who came to Kazakhstan. In compiling this book, we also took into account the experience of previous generations of teachers of the Kazakh language.

For new Volunteers coming to Kazakhstan, we realize that we must help you acquire the skills necessary for you to survive when you first arrive and then to use later on in everyday life. That is why we organized the book so that you can use it both in a course of studies and when you plunge into our life and language.

The Introduction will supply you with some essential information about the Kazakh language. The core of the book covers the most essential topics of everyday life. The reference material at the end increases the size of the book, but please don't be frightened. A great part of the book can be used later when you study the language independently. Besides, there is a lot of information about our way, which will be useful to you.

We are glad you have opened the book and hope as you turn over the last page, you will have acquired enough language to thrive in Kazakhstan.

This addition was developed to Volunteers' input. We would like to express our special thanks to our LCFs Saltanat Aktanberlinova and Amantai Zhaichibekova, and also Ryan Giordano (Kaz-15 PCV), and Kris Norris (Kaz-16 PCV).

We invite you to make further suggestions for future consideration.

We wish you good luck in your adventures across the ocean of a new life!

Lena Stepanova,
Language Coordinator
August 2007

Editor's Note

Many changes have been made to the original Peace Corps Language Manual. The largest and most time consuming of these changes was the updating of the manual to Word 2007 [docx] format, including a new table of contents, removal of all pictures and clipart, and reorganizing of headings. Some tasks were removed, particularly those deemed too specific to Peace Corps training, in order to make this language manual more useable to a general audience.

In addition, some more advanced grammar has been added in an addendum, including some practice texts. It is hoped that this updated manual will aid Peace Corps Volunteers and other high level students of the Kazakh language.

Michael Hancock
RPCV, Kazakhstan 2005-2007
Summer 2009

Table of Contents

Kazakhstan’s National Anthem

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік әнұраны

Сөзін жазған: Жұмаден Нәжемекенов, Нұрсұлтан Назарбаев
Әнін жазған: Шәмші Қалдаяқов

Алтын күн аспаны,
Алтын дән даласы.
Ерліктің дастаны
Еліме қарашы!
Ежелден ер деген,
Даңқымыз шықты ғой,
Намысын бермеген,
Қазағым мықты ғой!

Қайырмасы:
Менің елім, менің елім!
Гүлің болып егілемін.
Жырың болып төгілемін, елім!
Туған жерім менің – Қазақстаным!

Ұрпаққа жол ашқан,
Кең байтақ жерім бар.
Бірлігім жарасқан.
Тәуелсіз елім бар.
Қарсы алған уақытты,
Мәңгілік досындай.
Біздің ел бақытты,
Біздің ел осындай!

Қайырмасы:
Менің елім, менің елім!
Гүлің болып егілемін.
Жырың болып төгілемін, елім!
Туған жерім менің – Қазақстаным!

Introduction to the Kazakh Language

Kazakh Alphabet

The Kazakh alphabet is based on the Cyrillic (Russian) alphabet, which includes 33 Russian and 9 Kazakh letters. These letters reflect the unique sounds of the Kazakh language:

ә, і, ө, ұ, ү, қ, ң, һ, ғ.

The letters **ф, в, ц, ч, щ, ъ, ь, э, ё, ю, я** are not natural Kazakh sounds and are used only in loan words (mostly Russian sounds).

These letters in the Kazakh alphabet usually reproduce diphthongs: **я** [ja], **е** [je], **ё** [jo], **ю** [ju], **ч** [ts], **щ** [sc]

The “hard sign” **ъ** and “soft sign” **ь** don’t produce any sound. They are used only in Russian loan words to separate a consonant from a vowel: **съезд** “congress” or to palatalize a consonant: **Израиль** “Israel” (in contrast to English, consonants in Kazakh and Russian may be palatalized).

э, ё, ю, я, ф, в, ц, ч, щ, ь, ъ -these letters are used only in Russian loan words

In total there are 42 letters in the Kazakh alphabet.

	Name of Letters	Approximate English sound equivalent		Examples	Trans-cription	English meaning
Аа	ah	like “a”	in “bar”	Бар	[bar]	*bar*
Әә	ah	like[əe]	in “cat”	Ән	[əehn]	*song*
Бб	beh	like “b”	in “bat”	Босс	[boss}	*boss*
Вв	veh	like “v”	in “voice”	Ваза	[vasa]	*vasa*
Гг	geh	like “g”	in “grant”	Грант	[grant]	*grant*
Ғғ	gh	like French“r”, guttural “g”	In French “Paris”	Ғалым	[gahlym]	*Scientist*
Дд	deh	like “d”	in “day”	Доп	[dop]	*ball*
Ее	yeh	like “ye”	in “yes”	Егер	[yegEEr]	*if*
Ёё	yo	like “yo”	in “yolk”	Ёлка	[yolKAH]	*New*
Жж	zhe	like “zh”	in “measure”	Журнáл	[zhoorNAL]]]]	*magazine*
Зз	zeh	like “z”	in “zone”	Заман	[zahmahn]	*epoch, era*
Ии	ee	like “ee”	in “meet”[1]	Ит	[eet]	*dog*
Йй	Short ee (ee kratkoe)	like “y”	in “boy”	Той	[toy]	*party*
Кк	kah	like “k”	in “karate”	Кáрта	[kartAH]	*map*
Ққ	qh	like a guttural “kh”	no English equivalent	Қыз	[qhyz]	*girl*
Лл	əl^y	like “l”	in “look”	Лақ	[laq]	*goat*
Мм	em	like “m”	in “mask”	Мама	[mama]	*mother*
Нн	en	like “n”	in “not”[1]	Нан	[nan]	*bread*
Ңң	ng	like“ng”	in “song”	Аң	[ahng]	*animal*
Оо	oh	like “o”	in “port”[1]	Порт	[port]	*port*

Өө	w	like “w” but longer	in “water”	Өзен	[wzehn]	*lake*
Пп	peh	like “p”	in “park”	Парк	[park]	*park*
Рр	ər	like a rolled “r”	in “rock”	Рас	[ras]	*truth*
Сс	əs	like “s”	in “sport”	Спорт	[sport]	*sport*
Тт	təh	like “t”	in “tie”	Тас	[tas]	*stone*
Уу	oo	like“oo”	in “soon”	Суп	[soop]	*soup*
Ұұ	üh	like“üh”	in “ bull”	Ұл	[ühl]	*son*
Үү	ü^{y}	like“u^{y}ï”	in “tune”	Үш	[ïhsch]	*three*
Фф	əf	like “f”	in “five”	Фа́нта	[FANta]	*Fanta*
Хх	kha	like German “ch”	in German “Bach”	Хо́бби	[HOhbih]	*hobby*
Һ	h	like “h”	in “ hotel”	Жиһаз	[zhihahz]	*furnuture*
Цц	Tsəh	like “ts”	in “cats”	Центр	[tsentr]	*center*
Чч	cheh	like “ch” “ch”	in “chair”	Чек	[chek]	*check*
Шш	shah	like “sh”	in “shorts”	Шаң	[shang]	*dust*
Щщ	shch^{y}ah	like “shch”	in “rash choice”	Щётка	[shojotka]	*brush*
ъ	Hard sign (*zhuan belgsii)*	Indicates preceding hardness of consonant (transcription [:]), or separates a hard consonant from a soft vowel within a word.		Отъе́зд	[at:YEST]	*departure*
ы	uh [hard]	like "uh"	in “duh”	Ыдыс	[uh’duhs]	*dish*
Ii	i [soft]	like "i"	in “in”	Ішу	[ishu]	*to drink*
ь	soft sign *(zhingishke belgesi)*	Indicates softness of preceding consonant (transcription [^{y}])		Пальто́	[pol ^{y}to)]	*coat*
Ээ	ә	like "e"	in "bet"	Экран	[ehkran]	*screen*
Юю	yu	like "yu"	in "yule"	**Ю**рист	[jurihst]	*jurist*
Яя	ya	like "ya"	in "yard'	яғни	[jahqni’]	*it is to say*

Tricky Cyrillic Letters

During the beginning of your Kazakh study, you may have the tendency to mix up the following letters, which look same in Kazakh and English, but they stand for different sounds.

English Symbols	**Kazakh Symbols**	**Kazakh Sound equivalent**	**Kazakh**		**English translation**
			words	pronunciation	
Bb	Вв [v]	[v] in voice	ваза	[vasa]	vase
Ee	Ее [ye]	[ye] in yes in Pepsi	ел пепси	[yel] [Pepsi]	people Pepsi
Hh	Нн [n]	[n] in nose	нан	[nan]	bread
Pp	Рр [r]	[r] in rock	рас	[ras]	truth
Cc	Сс [s]	[s] in sort	бес	[bes]	five
Yy	Уу [oo]	[oo] in fool	су	[su]	water
Xx	Хх [kh]	[h] in hair	хат	[hat]	letter
Pp	Пп [p]	[p] in pet	пар	[par]	pair

Vowels:

Kazakh has 9 vowels:

Vowels	а	ә	е	о	ө	і	ы	ұ	ү

Vowels: Ё, Э, Ю, Я are only in Russian words.

1. The letter "***Aa"*** is pronounced like **[u]** in "**b u t**." It is a little broader and longer: **бал** [bal] "honey", **бала** [bə'la] "boy". It is usually tense in a stressed syllable.

2. The letter "***Әә"*** **is** broad, unlabeled, soft, and front. The pronunciation of this vowel resembles the English sound **[əe]** ***" c a t, b a t "*** *сәт "fortune"*

3. **"Я "** [ja] In the words beginning with **"я"**, this sounds can be reproduced by combining sounds "**й**" and "**a**" in a single sound like in "**y a r d" , "y a c h t"** *яғни* [jaqni] *"in other words, that is to say"*

4. The letter " ***Ээ"*** corresponds to the English **Ee** **[e]** in closed syllables "pen" [pen]: **этика** *[etikə] "ethics"*

5. **"O"** is used, as a rule, in the first syllable and is pronounced like [o] in "**o b e y**" **он** *[on] "ten"*

6. **"Ё"** [jo] In the words beginning with a **"ё"**, this sound can be reproduced by combining sounds **"й"** and **"о"** in a single sound like "**Y o r k**" and uses only loan words. **ёлка [***jolka] "New Year's tree"*

7. The letter ***"Өө"*** is broad, labial, front. This sound is somewhat between "**[ə:]** " and pronounced like the vowel in "**h e r**", "**t u r n**", "**e a r n**" ***көп*** *"much, many*"

8. "***Ы"*** [y] is unlabial back vowel. In its pronouncing the central part of the tongue is raised high in the form of a hunch and the lips are slightly spread. Keeping the lips in this position, aim at pronouncing a short vowel, intermediate in quality between the sound **[u]** in "pull" and the sound **"i"** in "pill", but nearer to the latter. This sound is short. **мың** [myng] "thousand"

9. "**i"** is unlabial sound, front vowel. Its pronunciation is also short. The vowel "I" is pronounced like **[i]** in "this" **іні** [ini] "younger brother"

10. The sounds "***u"***and ***"y"*** are called diphthongs by some linguists. The sound "***y"*** is considered a semi-consonant by others. As such it can appear between vowels, as in"ауыз " (mouth) Kazakh vowels are generally pronounced short. Vowels followed by the consonant "***й"*** are pronounced long. (e.g. үй [uii])

11. The Kazakh sound "***Ee"*** at the beginning of the words represents the diphthong [**je]: ет** [jet] "meet", **ес** [jes] "memory". And in this case it is close to English: yet [jet]: yes {jes].

In other positions it is pronounced softer in comparison with "***Ээ***" **[e]:** [bes] "five". To pronounce this sound the organs of speech take the position for pronouncing the sound **[a],** but the tongue rises a little.
12**. "Ұ"** Is back vowel: it resembles **[u]** in "bull". It is usually used in the first syllable and never at the end of the word. Try to reproduce this sound: protrude your lips a little more than for "**у**" and say "**ы**"
13. ***"Ү"*** is a labial, front vowel. It is used also in the first syllable and never at the end. It resembles the first vowel sound in **"t u n e".** Try to reproduce this sound: protrude the lips a s for "**ұ**"and say [**i]**
14**. "У"** is a back sound. It is pronounced like English **[u:]** in "too", "soon" At the end of the word "**у**" is pronounced softer.**кесу** [kesu] to cut, **келу** [kelu] to come.

Hard vowels	**А**	**О**	**Ы**	**Ұ**	
Soft vowels	**Ә**	**Ө**	**І**	**Ү**	**Е**

Vowels **Ы ы** [y], **І і** [i]
The letter **Ы ы** reproduces the vowel [y]. While pronouncing it, raise the lower jaw and move the tongue back. The vowel **Ы ы** is hard and very short. Thus the words **тыс** [tys] "exterior" or **шыт** [shyt]"cotton" are pronounced like **тс** or **шт**. It is used in all the positions of the word: in the initial position **ыдыс -** "dishes": in the middle **мың -** "thousand" and in the final **малшы** – "cattle-breeder".

Consonants:

25 of 42 letters of the alphabet are consonants. They divided into three groups:

Voiceless	к	қ	п	с	т	ф	х	ц	ч	ш	щ
Voiced	г	ғ	б	з	д	в	ж				
Sonorant	л	м	н	ң	й	р	у				

Consonants which are similar to English consonants.

1. The letter ***Бб*** represents the voiced consonants similar to the English [b] **бас** [bas]"head"
2. The letter ***Пп*** represents the voiced consonant similar to the English **[p],** but it is not aspirated in Kazakh: **пән** [pan] "subject"
3. The letter ***Вв*** represents the voiced consonant similar to the English **[v] ванна** [vanə]"bath". It occurs only loan words.
4. The letter ***Фф*** is also used only in loan words. It represents the voiceless consonant similar to the English **[f]: Филм** [film] "film"
5. The letter ***Гг*** represents the voiced consonant similar to the English **[g]: егеу** [je'geu] "file"
6. The letter ***Кк*** represents the voiceless consonant similar to the English **[к],** but is not aspirated in Kazakh, i.e. there is not puff of air produced when the sound is pronounced: **көз** [koz] "eye"
7. The letter ***Жж*** represents the voiced consonant similar to the English soft j **[з]; жаман** [zhaman]"bad"
8. The letter ***Шш*** represents the voiceless consonant similar to the English sh **[sch]: шаң** [schang] "dust"
9. The letter ***Зз*** represents the voiced consonant, which is similar to the English **[z]: заман** [zaman]"times"
10. The letter ***Сс*** represents the voiceless consonant similar to the English **[s]: сен** [sen] "you"
11. The letter ***Лл*** represents the consonant similar to the English **[l],** but in Kazakh it may be palatalized, i.e. pronounced with a final slight **"l"** sound (ly): **фильм** [fil'm] "film", жолдас [зoldas] "friend"
12. The letter ***Мм*** represents the consonant similar to the English **[m]: май** [mai] "butter"
13. The letter ***Нң*** represents the consonant similar **[ng]: ертең** [jerteng] "tomorrow"
14. The letter ***Цц*** occurs in loan words and it corresponds to the English **[ts]: цемент** ['tsement] "Cement"

15. The letter ***Чч*** corresponds to the English **[tsch]** and occurs only in loan words: **чек** [tschek]"check"
16. The letter ***Щщ*** occurs in loan words and may be corresponded to English by [schsch]: **щётка** [schschotka] **"**brush"
17. The letter ***Йй*** represent the sound similar to the English [ee]: **бай** [baee] "rich". In combination with vowels **е, о, у, а** it represents the letter **Ее, Ёё, Юю,** and **Яя** respectively, which are used mostly in Russian loan words (except **Ее)** **щётка** [schschotka] **"**brush", **юрист** [ju'rist] "lawer", **ядро** **{**jad'ro] "nucleus", **ем** [jem] "treatment"
18. The letter ***Хх*** usually occurs in words loan from Arabic, Russian and other languages. Very often **х** is replaced by the Kazakh **қ** (e.g.: **хош- қош** [hosh- qosh], хал-**қал** [hal-qal], **рахмет –рақмет** [rahmet- raqmet])
19. The letter ***Ққ*** reproduces the occlusive sound **[q].** To pronounce it the back part of the tongue closely touches the back part of the palate and quickly breaks.
20. The sound **Ққ** [q], and ***Ғғ*** [gah] is used only with hard vowels **а, о, ұ, ы**
The sound **Кк** [k], and **Гг** [g] is used only with soft vowels: ә**, і, ө, ү, е**

Types of syllable and syllable division

The syllable-forming element in the Kazakh language is a vowel. There are three types of syllables in Kazakh:

An open syllable	**A half- closed syllable**	**A closed syllable**
а-та [ata] "grandfather"	ат [at] "horse"	бал [bal] "honey"
ә-же [әezhe] 'grandmother"	от [ot] "fire"	қол [qol] "hand"
ба-ла[bala] "child"	өт [o^{y}t] "gall"	нан [nan] "bread"
жез-де [zhezde] "brother-in-law"	ақ [aq] "white"	дос [dos] "friend"
		доп [dop] "ball"

According to the character of the vowel in the syllable (soft or hard) the syllables are divided into soft syllables and hard syllables. If a vowel is pronounced in the front of the mouth (**е, і, ә**) (in the Kazakh terminology it is called a soft vowel), then the syllable is soft. If it pronounced in the back of the mouth **(а,о, ы),** the syllable is hard. As a rule the Kazakh words of more than one syllable contain homogeneous syllables, i.e. all the syllables are either soft or hard. ***Compare:*** **ә-ше-кей-леу**"to decorate"; where all syllable are soft; **а-за-мат** "citizen" consists of three syllables, which are hard.
Depending on the hardness or softness of the syllable, **л** [l] is hard or soft: **бал** [bal]"honey"; **ел** [jel'] "Country".

Read the words making a clear distinction between the hard and soft syllables.

әйел - wife, әже - grandmother, шыбын - a fly, шеше - mother, кітап – a book,

ағаш – a tree, мұғалім – a teacher, бала – a child, адал - faitfull, жаңалық - news, тағайындау – to appoint, қасық – a spoon, ауылдар - villages, аудандар -regions, сұрақтар – quetions.

Word Stress

In the Kazakh language, word stress is fixed. It almost always falls on the last syllable of the words consisting of two or more syllables. In loan words or in words of emotional coloring the word stress may vary.

e.g. **ата [a'ta]**

бала [ba'la]

If a word consists of three or more syllables, it is doubly accented: one - on the last syllable, the other – on the third syllable from the end of the word (the second syllable being reduced)

The law of Synharmony

"Synharmony" in Turkic Languages means a uniform timbre organization of sounds, vowels and consonants, creating the "image" of the word. This law holds for both one-syllable and many-syllable words and is valid on sound and syllable levels. The processes of derivation, declension and conjugation are connected with the process of **assimilation.**

The final consonant of the stem assimilates the first consonant of the ending/suffix:

- A voiced consonant requires a voiced consonant of the ending / suffix
- A voiceless consonant is followed by a voiceless consonant of the ending/ suffix

The plural suffix:

қаз *(a goose)* – **қаз+|дар** *(geese)*

қас *(an eye- brow)* – **қас+|тар** *(eye brows)*

Case ending:

ауыл *(a village)* - **ауыл+|ға** *(to a village)*

мектеп *(a school)* - **мектеп+|ке** *(to school)*

The vowel of the final syllable of the stem requires a similar vowel in the ending / suffix:

- hard vowel demands a hard vowel in the ending / suffix,
- a soft vowel demands a soft one.

Therefore, the chose between **"ға"** and "**ге**" or **"қа"** and "**ке"** in the examples above depends on the previous vowel:

ауыл –ауыл+|**ға**

мектеп – мектеп+|**ке**

Progressive assimilation

In the Kazakh language the words follow the law of progressive assimilation as well as the law of synharmony.

In the words end in the voiceless consonants **/к, қ, п, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ** / or the voiced consonants /**б, в, г, д** / the suffix or the ending being added to a word begins with the voiceless consonant: **бас-тық** "chief", **код-тар** "codes"

If the last sound of a word is a voiced consonant /except **б, в, г, д**/, a sonorant /**й, л, м, н, ң, р, у** / or a vowel the suffix or ending begins with the voiced consonant or sonorant: **қыз-дар** "girls", **тіл-дер** "languages", **кісі-лер** "men"

Progressive assimilation is the phenomenon that happens when the preceding consonant influences the sound that follows. Harmony of vowels (synharmonism) is a case of progressive assimilation but in the sphere of vowels.

Regressive assimilation

In the Kazakh language alongside the progressive assimilation the so-called regressive assimilation is used. It's a phenomenon that happens when the following sound of a word or a syllable influences the preceding one. In word endings with the voiceless consonants **қ, к, п** and a suffix, or the ending being with the vowels, the voiceless consonants become their voiced counterparts**: қ-ғ, к-г, п-б.**

Plural nouns

In Kazakh, nouns have singular and plural forms. The plural is indicated by one of the suffixes attached to the word. The choice of the suffix depends on the final sound of the stem and on the last syllable.

Vowel interchange in the endings is determined by the rules of synharmonism: if the last syllable of the word is hard the endings -|**лар, -|дар, -|тар** are joined. E.g. **ана|лар** "mothers", **қыз|дар** "girls", **жас|тар**"youth". If the last syllable of the word is soft the endings -|**лер, -|дер, -|тер** are added. E.g. **әке|лер** "fathers", **тіл|дер** "languages", **жігіт|тер** "young men"

The last sound of the stem		***Ending***	***Example***	
1. After vowels	hard	**-|лар**	бала+|**лар**	*children*
Sonorant: **р, й,**	soft	**-|лер**	терезе+|**лер**	*windows*
2. After sonorant	hard	**-|дар**	жұлдыз+|**дар**	*stars*
Voiced **з, ж, л**	soft	**-|дер**	көл+|**дер**	*lakes*
3. After voiceless	hard	**-|тар**	ағаш+|**тар**	*trees*
Voiced **б, в, г, д**	soft	**-|тер**	сурет+|**тер**	*pictures*

The question words (**не?** *what?* and **кім?** *who?)* can also have a plural form (нелер?,кімдер?)

<u>Remember!</u> Singular is only used if:
a noun follows a numeral:
екі қыз - two girls

бес үй - five hoses

a noun denotes some part of the body consisting of several obvious units – fingers, eyes, etc.

бал татқан **бармағын** жалар - he who tasted honey will lick his **fingers**.

a noun denotes nationality or animals:

қазақ - the Kazakhs

көлде **қаз** бен **үйрек** бар - there are **geese** and **ducks** in the lake.

*Compare with English **sheep.**

several objects can be considered as a homogeneous group.

Word order in Kazakh

1. The verb-predicate always stands at the end of the sentence.

E.g. Студенттер бөлмелерде отыр. *The students are sitting in the room.*

2. The attribute which answers the question; what kind? (Which?) Precedes the word it determines.

E.g. Студенттер жарық бөлмеде отыр. *The students are sitting in the light room.*

3. In contrast with the English the verb болу (to be) in Kazakh may be omitted.

E.g. Кітап үстелде. *The book is on the table.*

Студенттер бөлмеде. *The students are in the room.*

4. If the verb-predicate is missing the interrogative word takes its position, i.e. it stands at the end sentence.

E.g. Мынау не? *What is this?*

Жарық бөлме қайда?_*Where is the light room?*

5. If the verb predicate is not missing the interrogative word the verb.

E.g. Студенттер қайда отыр?_*Where are the students sitting?*

6. The subject and object may vary in their places in the sentence.

E.g. Студенттер бөлмелерде отыр. *The students are sitting the room.*

Бөлмеде студенттер отыр. *In the room the students are sitting.*

Task 1.Put questions to the sentences and practice word order in Kazakh language.

Model:

Қалада үлкен мектеп бар.

1. Қалада не бар?

   Қалада **<u>мектеп</u>** бар

2. Қалада қандай мектеп бар?

   Қалада **<u>үлкен</u>** мектеп бар.

3. Мектеп қайда?

   Мектеп **<u>қалада</u>**.

4. Қалада үлкен мектеп бар ма?

   Иә, қалада үлкен мектеп бар.

1. Мына бөлме бесінші қабатта.

   - ____
   - ____
   - ____
   - ____

2. Менің бөлмем үлкен және таза.

   - ____
   - ____
   - ____
   - ____
   - ____
   - ____

Сан есім (Numerals)

Cardinal Numerals

1	бір	11	он бір	10	он	**100**	жүз
2	екі	12	он екі	20	жиырма	200	екі жүз
3	үш	13	он үш	30	отыз	300	үш жүз
4	төрт	14	он төрт	40	қырық	400	төрт жүз
5	бес	15	он бес	50	елу	500	бес жүз
6	алты	16	он алты	60	алпыс	600	алты жүз
7	жеті	17	он жеті	70	жетпіс	1000	мың
8	сегіз	18	он сегіз	80	сексен	2000	екі мың
9	тоғыз	19	он тоғыз	90	тоқсан	3000	үш мың
10	он	20	жиырма	100	жүз	4000	төрт мың
						5000	бес мың

The names of the numerals from 11-19 are formed in the order opposite to that in English: the first element is "он", the second element – the number above ten.

Cardinal numbers in Kazakh is written as two words: beginning with 20 all numerals are formed as in English.

15	он бес	54	елу төрт	3000	үш мың
21	жиырма бір	200	екі жүз	5612	бес мың алты жүз он екі

The questions **"*How many*?"** or *"**How much**?"* in Kazakh: **"қанша?", "неше?"** e.g.

In these questions nouns do not take plural endings either. E.g.

Мынау неше кітап?　How many books are there?
Бұл – үш кітап.　There are three books
Мынау қанша қалам?　How many pens are there?
Бұл – он қалам.　There are ten pens.

The question words **"қанша?"**/**"неше?"** occupy the place occupied by the numeral.

If you want to say **"much" or "many"** in Kazakh it is **"көп:**

many boys　көп бала
many girls　көп қыз
much milk　көп сүт

If you want to say **"little"** or **"few"** in Kazakh it is **"аз":**

few boys　аз бала
little milk　аз сүт

Ordinal numbers

The ordinal numbers are formed by adding suffixes **+ыншы/+інші; +ншы/+нші** to the Cardinal Numerals and answer the questions: **“қаншасыншы**?” / “**нешінші?”**

The last sound of the word	The last syllable of the word	Suffixes	Example
Vowel	hard soft	+ншы +нші	алты+ншы екі+нші
Consonant	hard soft	+ыншы +інші	тоғыз+ыншы бір+інші

These suffixes correspond to the English ending “th”.

If the cardinal numerals consist of 2 words (for example, он бес – 15), the compound ordinal numeral is formed by adding the suffix ***+ыншы/+інші; +ншы/+нші*** to the second element of the numeral: он бес - он бес***інші***

Remember! Only 20 - жиырма + с +ыншы

Task 1. Practice reading the cardinal and ordinal numbers.

1	бір	бір|інші
2	екі	екі|нші
3	үш	үш|інші
4	төрт	төрт|інші
5	бес	бес|інші
6	алты	алты|ншы
7	жеті	жеті|нші
8	сегіз	сегіз|інші
9	тоғыз	тоғыз|ыншы
10	он	он|ыншы
11	он бір	он бір|інші
18	он сегіз	он сегіз|інші
19	он тоғыз	он тоғыз|ыншы
20	жиырма	жиырма|с|ыншы
36	отыз алты	отыз алты|ншы
44	қырық төрт	қырық төртінші
82	сексен екі	сексен екі|нші
99	тоқсан тоғыз	тоқсан тоғыз|ыншы
184	жүз сексен төрт	жүз сексен төрт|інші
876	сегіз жүз жетпіс алты	сегіз жүз жетпіс алты|ншы
1486	мың төрт жүз сексен алты	мың төрт жүз сексен алты|ншы
2591	екі мың бес жүз тоқсан бір	екі мың бес жүз тоқсан бір|інші
3698	үш мың алты жүз тоқсан сегіз	үш мың алты жүз тоқсан сегіз|інші
5344	бес мың үш жүз қырық төрт	бес мың үш жүз қырық төрт|інші
8462	Сегіз мың төрт жүз алпыс екі	сегіз мың төрт жүз алпыс екі|нші

Write the cardinal numerals in words and then change them into their ordinal forms.

3		
7		
16		
25	жиырма бес	жиырма бес|інші
19		
354		
157		
4568		
8912		

The collective Numerals

The collective numerals are formed with the help of the suffix (after hard syllable +**ау**) and (after soft syllable **+еу**) **алт**/ы/ **+ау, ек**/і/**+еу** The Endings -ы/-і of the numerals are dropped. There are seven collective numerals in Kazakh, which are declined like the nouns.

біреу	one of them
екеу	both of them
үшеу	3 of them
төртеу	4 of them
бесеу	5 of them
алтау	6 of them
жетеу	7 of them

The Collective Numeral біреу has also the meaning "someone".

Compare***: Біздің үйге екі адам келді: біреуі - Әділ, екіншісі – Үсен.***

Two people came to us: one of them was Adil the second was Usen.

Біреу келді. Somebody came.

Task 2. Read and translate.

1.Менің кітабым – бесеу. 2. Бөлмеде бес жігіт отыр. Олардың екеуінің жасы жиырмада. 3. Он оқушының бесеуінен сабақ сұрадым. 4. Біздің көшеде екі әдемі үй бар: біреуі - үлкен, екіншісі – кіші.5. Маған біреу кітап берді. Өте қызық кітап екен. 6. Кешіріңіз сізге біреу келіп тұр. 7. Нұрым маған екі қалам берді: біреуі – қызыл, екіншісі – қара.

Telling Time

Сағат қанша?/неше?

1: 00	Сағат бір	one o’clock
1: 05	Сағат бірден бес кетті	5(min.) past 1
1: 10	Сағат бірден он кетті	10(min.) past 1
1: 15	Сағат бірден он бес кетті	a quarter past 1
1: 20	Сағат бірден жиырма кетті	20 (min.) past 1
1: 25	Сағат бірден жиырма бес кетті	25 (min.) past 1
1: 30	Сағат бір жарым	half past 1
1: 35	Сағат екіге жиырма бес қалды	25 (min.) to 2
1: 40	Сағат екіге жиырма қалды	20 (min.) to 2
1: 45	Сағат екіге он бес қалды	a quarter to 2
1: 50	Сағат екіге он қалды	10 (min.) to 2
1: 55	Сағат екіге бес қалды	5 (min.) to 2

Note! Cardinal Numerals in Locative case together with the word **сағат** are used to express the time of an action and answer the questions қашан? (When?) сағат нешеде /қаншада? (at what time?)

Сағат екіде at 2 o’clock

Сағат бесте at 5 o’clock

Сабақ сағат сегізде басталды. The Lesson began at 8 o’clock.

Intonation in statement and special Questions.

In a statement parts of a sentence may have different stresses. The part of a sentence which expresses something new and important gets the main stress. Thus, the speaker may pick out any word he thinks is important. Usually the stress is on the last word or one of the last words of the sentence. It is pronounced with a Falling Tone:

E.g. **Дәптер және тәрелке осында.**

Special questions are treated in the same way:

E.g. **Мынау не?**

If a sentence has homogeneous parts, the voice rises and falls only on the last syllable of the word:

E.g. **Мынау аға, апа, әке, әже және ата.**

A statement containing the negation **емес** has two main stresses: the first one falls on the negation **емес** and the second one on the subject of the sentence. Both are pronounced with a Falling Tone.

E.g. **Мынау тәрелке емес, дәптер. Мынау қыз емес, ұл.**

Task 3. Practice saying the sentences with correct intonation.

Мынау не? Мынау дәптер. Мынау дәптер емес,тәрелке. Мынау сен. Мынау мен және сен. Мынау ол емес, сен. Мынау кітап және қалам. Кітапты ал. Қаламды бер.

Task 4. Mark the stress and intonation. Read aloud.

Мынау әже. Мынау әже және ата. Мынау аға емес, әке. Мынау не? Мынау кітап және қалам. Мынау кім? Мынау әже. Мынау апа ма? Иә, мынау апа. Жоқ, бұл апа емес.

Chapter 1 - Greetings and Farewells

Амандасу   [Greetings]

There are several forms of greetings in Kazakh:

Сәлеметсіз бе!	*(polite form)*	Сәлеметсің бе!	*Hello!*
Амансыз ба!	*(polite form)*	Амансың ба!	*Hello!*
Есенсіз бе!	*(polite form)*	Есенсің бе!	*Hello!*
Армысыз!	*(polite form)*	Армысың!	*Hello!*
Сәлем!	*Hi!*		

Қайырлы таң! *(Good morning!)*   Қайырлы күн! *(Good afternoon!)*

Қайырлы кеш! *(Good evening!)*

Questions:

Қалыңыз қалай? = Қалайсыз? *(polite form)*   Қал қалай? = Қалайсың? - *How are you?*

Үй-ішіңіз аман ба? *(polite form)*   Үй-ішің аман ба? - *How is your family?*

Бала-шағаңыз аман ба? *(polite form)*   Бала-шағаң аман ба? - *How are your children?*

Жаңалығыңыз бар ма? *(polite form)*   Жаңалық бар ма? - *Anything new?*

Answers:

Тамаша!/ Өте жақсы!/Жақсы!/ Ептеп.Сіз ше? –*Great!/ Fine! /Good!/ So-so. And you?*

Аман. – *All right.*

Аман-сау. – *All right.*

Жаңалық жоқ. Бәрі бұрынғыша. – *Nothinq new. Everything is the same.*

Қоштасу [Leaving]

Сау болыңыз! (polite form) Сау бол! (Good bye!)

Қош болыңыз! (polite form) Қош бол! (Good bye!)

Аман болыңыз! (polite form) Аман бол! (Good bye!)

Қайырлы түн! (Good niqht!) Қош! - Good bye!

Кездескенше! - See you soon! Көріскенше! - See you soon!

Dialogues

First Dialogue

Сәлеметсіз бе?

Сәлеметсіз бе!

Қалыңыз қалай?

Жақсы. Рахмет! Сіз ше?

Жақсы. Рахмет!

Сау болыңыз!

Сау болыңыз!

Second Dialogue

Амансыз ба?

Амансыз ба!

Қалыңыз қалай?

Өте жақсы! Рахмет! Сіздің қалыңыз қалай?

Тамаша! Рахмет!

Аман болыңыз!

Қош болыңыз!

Explaining your situation

You don't speak Kazakh yet. This is how you can tell someone that.
Кешіріңіз, түсінбедім. Мен шетелдікпін.
[Excuse me, I don't understand. I am a foreigner.]

Қайталаңызшы! *Repeat, please!*

Жай (қаттырақ) айтыңызшы! *Please speak slowly (louder)*

Мен шаршадым! *I am tired!*

Кешіріңіз, мен түсінбедім. Қайталаңызшы! *Excuse me, I don't understand. Please repeat that!*

Кешіріңіз, қазақша қалай? *Excuse me. How is that said in Kazakh?*

Кешіріңіз, мынау не? *Excuse me, what is this?*

Interrogative sentences in the Kazakh Language.

There are two types of the questions in the Kazakh language:

Special questions touch upon a definite part of the sentence. It is formed with the help of the interrogative words such as **кім? "**Who", **не? "**what", **қайда?** Where **қанша?/неше?** "how many, how much", **қаншасыншы?/нешінші?** "which" etc. Ол **кім**?"Who is he/she?" Мынау **не**?"What is it?" Бала **қайда** отыр? "Where is the boy sitting?"

In Kazakh the interrogative word stands at the end of the sentence or before a word.

General questions concern the whole sentence and are formed with the help of the interrogative participles **ма/ме, па/пе, ба/бе** which are written separately and stand at the end of the sentence: **Кітап бар ма?** "Do you have a book?"

These participles correspond to the English auxiliary verb do(does), but in English they stand at the beginning of the sentence: **Студенттер аудиторияда отыр ма?** "Do the students sit in the auditorium?"

The answer to the general question may be positive **Иә** "yes" or negative **Жоқ** "no".

Though the interrogative participles are written separately they submit to the rules of harmony of vowels and to the assimilation of consonants.

CHAPTER 2 - First days of living in a host family

(Отбасындағы алғашқы күн)

How to be polite

First impressions are important anywhere in the world. On your first day, try to very friendly and outgoing with your host family. Don't move in and close your door. Being polite in this case has nothing to do with language. Laugh, smile, eat, drink tea, and show pictures. This demonstrates to the family that you are happy to be here. You can do all this little to no Russian/Kazakh. It will make them feel that they did a good job welcoming you into their family.

Hello!	Сәлеметсіз бе!	[SalemetSIZ be!]
- Thank you	- Рахмет!	[RahMET]
- You are welcome.	- Мархабат!	[MarhaBAT
- Thank you very much.	- Үлкен рахмет!	[Oolkehn rahMET]
- That's all right.	- Оқасы жоқ!	[okasy jok]
Excuse me. / Sorry.	Кешіріңіз	[keshiriNGIZ]
Yes.	Йә.	[yah]
No.	Жоқ..	[zhok]
Tell me, please	Айтыңызшы…	[aityngyzSCHY]

If you want something, just point to it and say, "…..**бола ма?" [Bola ma?] (Can/May I … ?)**

Your host family will understand you perfectly.

Giving Gifts to Your Host Family

Here is a gift that I brought for your family.	Мына сиылық сіздің отбасыңызға.	[MyhNA syiLYK sizDING otbasyngYZQA]

Or just:

This is for you. Мынау сізге. [mynau sizGE]

Sharing Pictures

- **What is this?**
- **Мынау не?**

This is my home.	Бұл менің үйім.
This is my city.	Бұл менің қалам.
This is my work place.	Бұл менің жұмысым.
This is my university.	Бұл менің университетім.
This is my class.	Бұл менің класым.

- **Who is this?**
- **Мынау кім?**

This is my family	Бұл **менің** отбасым:
○ my mother	○ **менің** шешем
○ my father	○ **менің** әкем
○ my sister	○ **менің** әпкем
○ my brother	○ **менің** бауырым
○ my grandmother	○ **менің** әжем
○ my grandfather	○ **менің** атам
○ my niece, nephew	○ **менің** жиенім
○ my friend	○ **менің** досым
○ my friends	○ **менің** достарым
○ my dog	○ **менің** итім
○ my cat	○ **менің** мысығым

Important Cultural Notes

Because things are so different here, some families might feel the need to explain to you how to do everything. They're just trying to be helpful.

Bread is special. Don't put it on the floor or throw it away or waste it. Bread and dough are not to be taken likely, and they are much more respected than in the states.

Learn the word "myself" – **мен өзім** [men oozim] If you don't want/need help, keep saying it until they understand.

Can I do it myself?	Өзім істесем бола ма?	[ooZIM iystSEM bola ma?]
I can do it myself.	Өзім істесей аламын.	[ooZIM iystei alaMYN.]
I want to do it myself.	Өзім істегім келеді.	[ooZIM iysteGIM keleDY.]

During the first two weeks you'll be invited to do things with the host family. Just go along for the ride even if you don't feel comfortable with the language yet.

Host family will want to escort you everywhere the first two weeks. Let them because it's their way of showing their hospitality.

Men may be offered laundry service from the family. Women usually are not. Regardless, ask your family for help in doing laundry here for the first time, it's very different from the States.

Please keep your room clean. If you don't, your host family members might feel they have to. And they already have enough to do, so don't make it worse.

With some families, you will not be banyaing alone (See a manual"Cross Culture reading", p. 64). If this makes you uncomfortable, ask to banya alone but it's just another part of the culture.

Telling you "**Же! Же!"** [zhyeh!, zheyh!] "Eat, eat!" is also part of local hospitality. Just try a little of everything, eat slowly, always have food on your plate and thank them for their hospitality.

Cleaning your plate [eating everything] is polite in the United States. Cleaning your plate in Kazakhstan is a sign for your host-family to give you more food.

Helping clean around the house can be difficult. If you are a man, understand that their first thought will be that you are unhappy with their own cleaning abilities, or that they are not fast enough for you.

Questions That Need to Be Understood

Will you eat now?	- Тамақ қазір ішесің бе?
Will you eat breakfast?	- Таңғы тамақ ішесің бе?
Will you eat lunch?	- Түскі тамақ ішесің бе?
Will you eat dinner?	- Кешкі тамақ ішесің бе?
Thank you, I will.	- Йә, ішемін
(Thank you, I will not).	- (Рахмет, жок).
Do you want tea or coffee?	- Шәй немесе кофе ішесің бе? - (шәй/кофе ішесің бе?)
Thank you. I will drink tea.	- Шәй ішемін, Рахмет
With milk?	- Сүтпен бе?
Without milk.	- Сүтсіз.
With sugar?	- Қантпен бе?
With sugar.	- Қантпен.

Important Statements

I am vegetarian. I do not eat meat	Мен вегетариáнмын Мен ет жемеймін.

• **I am allergic to**: ○ Cats ○ Dogs ○ Milk ○ Nuts ○ Eggs ○ Plants/grass	• Менің ... аллергиям бар : ○ мысыққа ○ итке ○ сүтке ○ жаңғаққа ○ жұмыртқаға ○ өсімдікке/ шөпке

Important Questions

May I help you _______ ?	____көмектесуге бола ма?
Wash the dishes	ыдыс – аяқ жууға
Sweep the floor	үй сыпыруға
Cook the meal	тамақ пісіруге

Where is the toilet?	Туалет қайда?	[too-ah-l^{y}et kaida]
Where is the nearest store?	Жақын жердегі дүкен қайда?	[zhakuhn zherDEGI dooKEHN kaiDA]

Telling Time

At 9 a.m.	(сағат) тоғыз|да
At 10 a.m.	(сағат) он|да
At 11 a.m.	(сағат) он бір|де
At 12 a.m.	(сағат) он екі|де
At 1:00 p.m.	(сағат) бірде
At 2:00 p.m.	(сағат) екі|де
At 3:00 p.m.	(сағат) үш|те
At 4:00 p.m.	(сағат) төрт|те
At 5:00 p.m.	(сағат) бес|те
At 6:00 p.m.	(сағат) алты|да
At 7:00 p.m.	(сағат) жеті|де
At 8:00 p.m.	(сағат) сегіз|де
At 9:00 p.m.	(сағат) тоғыз|да

Asking Permission

Can I use your phone?	Телефон соғуға бола ма?
Can I heat water?	Су жылтуға бола ма?
Can I do my laundry?	Кір жууға бола ма?

May I turn on/off	.... жағуға / қосуға бола ма?
the light?	шам жағуға........?
a lamp?	ла́мпа жағуға..........?
a TV set?	теледидар қосуға.......?
a tape-recorder?	магнитофо́н қосуға ....?

May I open/close	....ашуға/ жабуға бола ма?
the window?	терезені́
the door?	есікті
the cupboard?	шкафты

- What time do you go to bed?
- I go to bed early/late.

- Қашан ұйықтайсың?
- Мен ерте /кеш ұйықтаймын.

- What time do you have to get up tomorrow?
- At 7.

- Қашан тұруың / тұруыңыз керек?
- (сағат) жетіде7-де

- Do you have an alarm clock?
- Yes, I do (No, I don't).

- Сенде(сізде) буди́льник бар ма?
- Йә, бар. (жоқ).

- Do you want us to wake you up?
- Yes, please.

- Сені́ (Сізді) оятайын ба?
- Йә.

- What time do you want us to wake you up?
- At 7.

- Қашан оятайын?
- (сағат) жетіде 7-де

What time will you have brerakfast?

Таңғы тамақты қашан ішесін/ішесіз?

- Where are you going?
- I'm going to class.
-What time will you come home?
- I'll come at 2 o'clock.

- Қайда барасың/барасыз?
- Мен сабаққа барамын.
- Қашан келесің?
- (сағат) екіде келемін.

- When will the lesson/s begin?
- at 8 o'clock.

- Сабақ қашан басталады?
- (сағат) сегізде. 8-де

- When will the lesson/s end?
- At one o'clock.

- Сабақ қашан аяқталады?
- бірде 1-де

Responding to Visitors – *a knock on the door*

- Who is that?
- Wait a minute please.
- I'm coming.
- Come in, please

- Бұл кім?
- бір минут, тұра тұрыңызшы.
- қазір
- кіріңіз.

Refusing Alcohol

Thank you. I don’t drink.	Мен ішпеймін. Рахмет.
I don’t drink vodka/hard alcohol.	Арақ ішпеймін.

Chapter 3 - Getting Acquainted

(Танысу)

- Сіздің атыңыз кім?	- What is your name?
- Менің атым Салтанат.	- My name is Saltanat.
- Танысқаныма қуаныштымын.	- Nice to meet you!

Who?	Кім? (nom.)	Кімнің?(Gen.)	to call name	Кім?
I	мен	Менің	атым	Арлан
You	сен	Сенің	атың	Марат
You	сіз	Сіздің	атыңыз	Роза
He|she	ол	Оның	аты	Серік Асқарұлы

- Сіздің атыңыз кім? - What is your name?
- Менің атым Рита. - My name is Rita.

- Сенің атың кім? - What is your name?
- Менің атым Самал. - My name is Samal.

- Оның аты кім? - What is his name?
- Оның аты Шерлок Холмс. - His name is ……….

- Оның аты кім? - What is her name?
- Оның аты Агата Кристи. - Her name is ………

Possessive form of the noun - Тәуелдік жалғауы

In English possession is expressed by means of the possessive pronouns.

E.g. **my** book, **his** family, **our** teacher

In Kazakh it is expressed by adding the ending of the Genitive case

+|дың /+|дің, +|тың/+|тің, +|ның/+|нің

Singular		**Plural**	
Personal pronouns	**Gen. case**	**Personal pronouns**	**Gen. case**
1. мен "I"	1. ме**нің** "my"	1. біз "we"	1. біз+|**дің** "our"
2. сен "you"	2. се**нің** "your"	2. сен+|***дер*** "you"	2. сен+***дер*+дің** "your"
2. сіз "you"	2. сіз**дің "**your"	2. сіз+|***дер*** "you"	2. сіз+***дер*+дің** "your"
3. ол "he, she, it"	3. о**ның** "his, her, its"	3. о+|***лар*** "they"	3.о+***лар*+дың** "their"

Note: There is no grammatical category of Gender in Kazakh.

Оның corresponds to English ***his, her, its.***

Personal pronouns may be often omitted in Kazakh and the possessive can be expressed by nouns with possessive endings.

E.g. (менің) қала+|**м** my city.

(сенің) дәптер+|**ің** your exercise-book.

(оның) аға+|**сы** his, her brother

Personal pronouns	**After vowels**	**After consonants**	**After vowels**	**After consonants**
	Hard syllable		**Soft syllable**	
	Singular	Plural	Singular	Plural
1.Менің	бала+**м**	бауыр+**ым**	шеше+**м**	дәптер+і**м**
2.Сенің	бала+**ң**	бауыр+**ың**	шеше+**ң**	дәптер+**ің**
2.Сіздің	бала+**ңыз**	бауыр+**ыңыз**	шеше+**ңіз**	дәптер+**іңіз**
3.Оның	бала+**сы**	бауыр+**ы**	шеше+**сі**	дәптер+**і**
	Hard syllable		**Soft syllable**	
	Singular	Plural	Singular	Plural
1.Біздің	бала+**мыз**, бала + ***лар+ы*мыз**	бауыр+ы**мыз** бауыр+**лар+** ы**мыз**	шеше+**міз,** шеше + ***лер+і*міз**	дәптер+**іміз** дәптер + ***лер+і*міз**
2.Сендердің	бала **+*лар*+ың**	бауыр+**лар+ың**	шеше +***лер*+ің**	дәптер+**лер+ің**
2.Сіздердің	бала +***лар*+ыңыз**	бауыр+**лар+ыңыз**	шеше +***лер*+іңіз**	дәптер+**лер+іңіз**
3.Олардың	бала +***лар*+ы**	бауыр+**лар+ы**	шеше +***лер*+і**	дәптер+**лер+і**

Task 1. Answer the questions.

Кітап, қағаз, үй, бөлме, ит, мысық, компьютер, принтер

Сіздің қаламыңыз бар ма?

Менің қаламым бар.

___

___

___

___

Personal endings of the nominal parts of speech

The nominal parts of speech (noun, adjectives, pronouns, numerals) may be used in the function of the predicate in the sentence:

Мен студентпін *(n.)* **Сен үлкенсің *(adj.)*** **Сіз бесіншісіз*(num.)***

In 1st person singular words acquire the endings **+|мын/+|мін, +|пын/+|пін, +|бын/|бін**

and in 1st person plural, the endings **+|мыз / +|міз, +|пыз / |піз, +|быз / |біз.**

- A voiced consonant requires a voiced consonant of the ending / suffix.
- A voiceless consonant is followed by a voiceless consonant of the ending/ suffix.
- A hard vowel of the stem demands a hard vowel of the ending / suffix.
- A soft vowel of the stem demands a soft vowel of the end / suffix.

What are you?

<table>
<tr><th colspan="3">Singular</th><th colspan="3">Plural</th></tr>
<tr><td rowspan="3">1. Мен</td><td>vowels,
and л, р, й, у
and м,н,ң</td><td>+|мын, +|мін
ғалым|мын
мұғалім|мін</td><td rowspan="3">Біз</td><td>vowels,
and л, р, й, у</td><td>+|мыз, +|міз
бар|мыз
кір|міз</td></tr>
<tr><td>з, ж</td><td>+|бын, +|бін
қыз|бын
күз|бін</td><td>з, ж and м,н,ң</td><td>+|быз, +|біз
қыз|быз
кең|біз</td></tr>
<tr><td>voiceless and б, в, г, д</td><td>+|пын, +|пін
жас|пын
берік|пін</td><td>voicel. and б, в, г, д</td><td>+|пыз, +|піз
жас|пыз
берік|піз</td></tr>
<tr><td>2. Сен</td><td></td><td>+|сың, +|сің
бар|сың
тірі|сің</td><td>Сендер</td><td></td><td>+|сыңдар,+|сіңдер
бар|сыңдар
тірі|сіңдер</td></tr>
<tr><td>2. Сіз</td><td></td><td>+|сыз, +сіз
бар|сыз
тірі|сіз</td><td>Сіздер</td><td></td><td>+|сыздар,+|сіздер
бар|сыздар
тірі|сіздер</td></tr>
<tr><td>3. Ол</td><td></td><td>----------</td><td>Олар</td><td></td><td>----------</td></tr>
</table>

Мен мұғалім**мін** I am a teachar Біз мұғалім**біз** We are teachers

Мен оқушы**мын** I am a puple Біз оқушы**мыз** We are pupils

Мен эколог**пын** I am an ecologist Біз эколог**пыз** We are ecologists

Мен жалғыз**бын** I am lonely Біз жалғыз**быз** We are lonely

	Who?	Personal ending	
Singular	Мен I	жазушы+|мын *writer*	мұғалім +|мін *teacher*
	Сен you	жазушы+|сың	мұғалім +|сің
	Сіз You (polite)	жазушы+|сыз	мұғалім +|сіз
	Ол he, she	жазушы ---	мұғалім -----
Plural	Біз we	жазушы +|мыз	мұғалім +|біз
	Сендер you	жазушы +|сың|*дар*	мұғалім +|сің*дер*
	Сіздер You (polite)	жазушы| +|сыз|*дар*	мұғалім +|сіз*дер*
	Олар they	жазушы---	мұғалім ----

How old are you?

- Сіз нешедесіз?	- How old are you?
- Мен 31 жастамын.	- I am 31 years old.

Мен 31 жастамын.

Сен 31 жастасың.

Сіз 31 жастасыз.

Ол 31 жаста.

- Сіз нешедесіз?	- How old are you?
- Мен 31-демін. Сіз ше?	- I am 30 years old. And you?

<table>
<tr><th>Кім?</th><th>Нешеде?</th><th>Loc. case ending</th><th>Personal ending</th></tr>
<tr><td>Мен</td><td rowspan="2">21

37</td><td rowspan="2">де</td><td>+|мін</td></tr>
<tr><td>Сен</td><td>+|сің</td></tr>
<tr><td>Сіз</td><td rowspan="2">26

39</td><td rowspan="2">да</td><td>+|сыз</td></tr>
<tr><td>Біз</td><td>+|мыз</td></tr>
<tr><td>Сендер</td><td rowspan="2">24

35</td><td rowspan="2">те</td><td>+|сіңдер</td></tr>
<tr><td>Сіздер</td><td>+|сіздер</td></tr>
<tr><td>Ол</td><td>30</td><td>да</td><td>---(no ending)</td></tr>
<tr><td>Олар</td><td>40</td><td>та</td><td>---(no ending)</td></tr>
</table>

1, 2, 7, 8, 50, 80 – де

6, 9, 10, - да

3, 4, 70 - те

40, 60, - та

Practice reading:

- Сіз нешедесіз? - How old are you?

- Мен 39 дамын. -I am 39 years old.

- Сен нешедесің? - How old are you?

- Мен 21 демін. - I am 21 years old.

- Ол нешеде? - How old is he/she?

- Ол 24 те. - He/she is 24 years old.

- Сендер нешедесіңдер? - How are you?

- Сендер 25 тесіңдер. - You are 25 years old.

- Сіздер нешедесіздер? - How are you? (polite, pl.)

- Сіздер 40 тасыздар. - You are 40.

- Олар нешеде? - How are they?

- Олар 19 да. - They are 19.

Task 2. Read the following sentences. Make up a similar dialogue with your group- mates.

- **Сіз қайдансыз?** - **Мен Америка|дан|мын**.	- What country are you from? - I am from America.

- Сәлем! - Hi!

- Сәлем! - Hi!

- Қалың қалай? - How are you?

- Жақсы, рахмет. Сен ше? - Fine, thanks. How about you?

- Өте жақсы. - Very good.

- Сіз қайдансыз? - Where are you from?

- Мен Американданмын. - I am from America. And you?

- Мен Қазақстаннанмын. - I am from Kazakhstan.

Шығыс септік – The Ablative case.

The Noun in the Ablative case answers the questions **кімнен?** *(from whom?),* **неден?** (*from what?),* **қайдан**? (where from?). The Ablative case is formed by adding the endings

<u>**+|нан/+|нен; +|дан/+|ден; +|тан/+|тен**</u>

Кім?	**Қайдан?**	**Ablative case ending**	**Personal ending**
Мен	Америка	+|дан	+|мын
Сен	Қазақстан	+|нан	+|сың
Сіз	Нью-Йорк	+|тан	+|сыз
Ол	Қытай	+|дан	-----
Біз	Германия	+|дан	+|быз
Сендер	Италия	+|дан	+|сың|*дар*
Сіздер	Франция	+|дан	+|сыз|*дар*
Олар	Лос-Анжелес	+|тен	-------

The last sound of the stem	The last syllable of the stem	Ending	Example
Sonorant **н, ң, м**	hard	+|нан	аудан|нан
	soft	+|нен	дүкен|нен
vowel	hard	+|дан	бала|дан
voiced **з, ж**	soft	+|ден	ауыл|дан
sonorant **р, л, й, у**			үй|ден
Voiceless	hard soft	+|тан	жұмыс|тан
voiced **б, в, г, д**	soft	+|тен	мектеп|тен

- Сіз қайдансыз?	**- Қай штаттансыз?**	**- Қай қаладансыз?**
- Мен Америкадан/мын	**- Техас штатынан|мын**	**- Даллас қаласынан|мын’**

Task 3. Work in pairs. Ask each other these questions according the previous model.

Сіз қайдансыз? (Қай штаттансыз? Қай қаладансыз?)

Task 4. Read the following model texts. Create your own texts. Tell about self and group mates.

a. Бұл мен. Менің атым Жанна.

Мен Қазақстаннанмын, Алматы облысынанмын, Қапшағай қаласынанмын. Мен 23 темін.

b. Мынау менің досым. Оның аты Майкл.

Ол Америкадан, Калифорния штатынан, Лос –Альтос қаласынан. Ол 25 те.

- **Сіз кімсіз?**	- Who are you?
- **Мен бизнесменмін.**	- I am a businessman.
- **Сіздің мамандығыңыз кім?**	- What is your profession?
- **Мен бизнесменмін.**	- I am a businessman.

Task 5. Conjugate these nouns.

дәрігер	*doctor*	бастық	*boss, director*
жүргізуші	*driver*	сатушы	*salesperson*
есепші	*accountant*	жазушы	*writer*
тілмаш	*interpreter*		

Task 6. Practice reading.

Өзімді таныстыруға рұқсат етіңіз!

Менің аты-жөнім Әсел Аманжолқызы.

Мен бизнесменмін. Жасым 25 те. Мен Қазақстаннанмын.

Танысып қойыңыз!

Ол Бейбітшілік Корпусының еріктісі. Оның аты – жөні Питер Джонсон. Ол Америкадан. Ол 24 жаста. Ол мұғалім.

Танысыңыз! Бұл менің Қазақстандағы шешем. Оның аты Ләззат. Ол 39 да.

Ол жұмыс істемейді.

Task 7. Айтыңызшы, сол адамдар кім, аттары кім және қайдан?

Where do you live?

- Where are you living now? **- Now I live in Turgen village**.	**- Қазір қайда тұрасыз?** **- Қазір мен Шамалған ауылында тұрамын.(Қазір Шамалған|да тұрамын.)**

To live тұру [tooru] Қайда? +Loc.case

				тұр |а|мын
I	live	**мен**	Қазақстан|да	тұр |а|сың
you	live	**сен**	Талгар|да	тұр |а|сыз
you	lives	**сіз**	Есік|те	тұр |а|ды
he/she	lives	**ол**	Панфилов|та	тұр |а|мыз
we	live	**біз**	Ават|та	тұр |а|сың|дар
you	live	**сендер**	Жанаша́р|да	тұр |а|сыз|дар
you	live	**сіздер**	Турген|де	тұр |а|ды
they	live	**олар**	ауыл|да	
			Алматы́|да	

Task 8. Fill it out: ↴

What is your address?

Адресіңіз/мекен –жайыңыз қандай?

Do you have a phone?

Телефоныңыз бар ма?

What is you phone number?

Нөмеріңіз қандай?

Or: Телефон нөміріңіз қандай?

- Сіз қазақша сөйлейсіз бе?	- Do you speak Kazakh?
- Жоқ, әзірше сөйлемеймін.	- No, I don’t (not yet)

Сіз қайда тұрасыз?

Мен ________________________ауылында,

___________________________көшесінде

№ ___________үйде ________пәтерде тұрамын.

Менің телефоным бар.

Нөмерім: ________________________

Who?	**in…..= +ша/ +ше**	**қалай?**	**to speak - сөйлеу**
Мен	қазақ|ша	жақсы	сөйлей|мін
Сен	орыс|ша	тез	сөйлей|сің
Сіз	ағылшын|ша	еркін	сөйлей|сіз
Ол	неміс|ше	аздап	сөйлей|ді
Біз	испан|ша	өте жақсы	сөйлей|міз
Сендер	француз|ша	ептеп	сөйлей|сің*дер*
Сіздер	қытай|ша	нашар	сөйлей|сіз*дер*
Олар		жай	сөйлей|ді

What Languages do you know?

- What languages do you speak? **- I speak English and Chinese.**	**- Сіз қай тілде сөйлейсіз?** **- Мен ағылшынша және қытайша сөйлеймін.**

<table>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>қазақ |ша</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>Kazakh</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>орыс |ша</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>Russian</td><td>сөйле|й|мін</td></tr>
<tr><td>I</td><td>speak</td><td>мен</td><td>ағылшын |ша</td><td>сөйле|й|сің</td></tr>
<tr><td>you</td><td>speak</td><td>сен</td><td>English</td><td>сөйле|й|сіз</td></tr>
<tr><td>you</td><td>speaks</td><td>сіз</td><td>испан |ша</td><td>сөйле|й|ді</td></tr>
<tr><td>he/she</td><td>speak</td><td>ол</td><td>Spanish</td><td>сөйле|й|міз</td></tr>
<tr><td>we</td><td>speak</td><td>біз</td><td>неміс|ше</td><td>сөйле|й|сің |дер</td></tr>
<tr><td>you</td><td>speak</td><td>сендер</td><td>German</td><td>сөйле|й|сіз|дер</td></tr>
<tr><td>you</td><td>speak</td><td>сіздер</td><td>француз |ша</td><td>сөйле|й|ді</td></tr>
<tr><td>they</td><td>speak</td><td>олар</td><td>French</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>жапон |ша</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>Japanese</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>қытай |ша</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>Chinese</td><td></td></tr>
</table>

Task 9. Ask and answer the question:

Сіз испанша сөйлейсіз бе?
Йә, мен испанша сөйлеймін.
Испанша қалай сөйлейсіз?
Мен испанша өте тез сөйлеймін.

жақсы	*well*	еркін	*freely*
нашар	*bad*	ептеп	*a little*
тез	*fast*	аздап	*a little*
жай	*slowly*	қатты	*loudly*

Task 10. Practice reading the dialogues.

- Сіз қазақша сөйлейсіз бе?
- Жоқ, әлі сөйлемеймін, бірақ қазір оқып жүрмін.
- Ал, испанша сөйлейсіз бе?
- Йә, испанша өте жақсы сөйлеймін.
- Джош немісше сөйлейді ме?
- Иә, ол сөйлейді.
- Ол немісше қалай сөйлейді?
- Ол немісше еркін сөйлейді.

Task 11. Tell what languages you speak and how well you speak them. Ask other trainees what languages they know and how well they speak them.

- What languages do you know?

- I know Spanish and German.

- Қай тілдерді білесің?

- Мен испанша және немісше білемін.

			қазақ |**ша**	
			Kazakh	
			орыс |**ша**	
I	know	**мен**	*Russian*	**біл|е|мін**
you	know	**сен**	ағылшын|**ша**	**біл|е|сің**
you	knows	**сіз**	*English*	**біл|е|сіз**
he/s	know	**ол**	испан |**ша**	**біл|е|ді**
we	know	**біз**	*Spanish*	**біл|е|міз**
you	know	**сендер**	неміс|**ше**	**біл|е|сің|дер**
you	know	**сіздер**	*German*	**біл|е|сіз|дер**
they	know	**олар**	француз |**ша**	**біл|е|ді**
			French	
			жапон |**ша**	
			Japanese	

қытай |**ша**

Chinese

- **What languages can you speak?**
- **I can speak English and Chinese.**

- Сіз қай тілде сөйлей аласыз?

- Мен ағылшынша және қытайша сөйлей аламын.

<table>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>қазақ |ша</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>Kazakh</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>орыс |ша</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>Russian</td><td>сөйле|й</td><td>ала|мын</td></tr>
<tr><td>I</td><td></td><td>мен</td><td>ағылшын |ша</td><td>сөйле|й</td><td>ала|сың</td></tr>
<tr><td>you</td><td></td><td>сен</td><td>English</td><td>сөйле|й</td><td>ала|сыз</td></tr>
<tr><td>you</td><td></td><td>сіз</td><td>испан |ша</td><td>сөйле|й</td><td>ала|ды</td></tr>
<tr><td>he/she</td><td>can speak</td><td>ол</td><td>Spanish</td><td>сөйле|й</td><td>ала|мыз</td></tr>
<tr><td>we</td><td></td><td>біз</td><td>неміс|ше</td><td>сөйле|й</td><td>ала|сың| дар</td></tr>
<tr><td>you</td><td></td><td>сендер</td><td>German</td><td>сөйле|й</td><td>ала|сыз| дар</td></tr>
<tr><td>you</td><td></td><td>сіздер</td><td>француз |ша</td><td>сөйле|й</td><td>ала|ды</td></tr>
<tr><td>they</td><td></td><td>олар</td><td>French</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>жапон |ша</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>Japanese</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>қытай |ша</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>Chinese</td><td></td><td></td></tr>
</table>

Task 12. Read the dialogues.

a.

- Сіз қазақша сөйлейсіз бе?
- ептеп (аз ғана).
- Ал,испанша ше?
- Испанша жақсы сөйлеймін..

b.

- Джош немісше сөйлейді ме?
- Йә, сөйлейді.
- Немісше қалай сөйлейді?
- Ол немісше өте жақсы сөйлейді.

c.

- Э́рика **французша біледі ме**?
- Йә, ол французша өте жақсы
- сөйлейді.
- Ал, қазақша ше?
- Жоқ, әлі сөйлемейді.

d.

- Марк **немісше сөйлейді ме**?
- Йә, ол немісше біледі.
- Ал, қытайша біледі ме?
- Жоқ, ол жапонша сөйлейді.

Task 13. Answer the questions:

What are their names? Олардың аттары кім?

How old are they? Олар нешеде?

Where are they from? Олар қайдан?

What language do they speak? Қандай тілде сөйлейді?

What language they know? Қандай тілдерді біледі?

Task 14. Answer the following questions:

What language do they speak? Қандай тілде сөйлейді?

What languages do you know? Сіз қандай тілдерді білесіз?

Task 15. Say what languages you speak and how well you speak them. Ask other trainees what languages they know and how well they speak them.

For a man: - **Сіз үйленгенсіз бе?** **- Жоқ, үйленген жоқпын.** **Мен бойдақпын.** For a woman; **- Сіз тұрмысқа шықтыңыз ба?** **- Жоқ, тұрмысқа шыққан жоқпын.** **Менің басым бос.**	- Are you married? - No, I am not. I am single. - Are you married? - No, I am not. I am single.

Task 16. Read the dialogue.

Й. - Сәлеметсіз бе?
Л. - Сәлеметсіз бе!
Й. - Сіздің атыңыз кім?
Л. - Менің атым Линда. Ал, сіздің ше?
Й. - Менің атым Йохан.
Л. - Танысқаныма қуаныштымын.
Й. - Мен де.
Л. - Сіз қайдансыз?
Й. - Мен Американданмын, Огайоданмын.Сіз ше?
Л. - Мен Германияданмын.
Й. - Сіздің мамандығыңыз кім?
Л. - Мен бизнесменмін. Сіз ше?
Й. - Мен ағылшын тілі мұғалімімін.
Л. - Сіз неше жастасыз?
Й. - Мен 23 жастамын. Сіз ше?
Л. - Мен 30 дамын.
Й. - Сіз тұрмысқа шықтыңыз ба?
Л. - Жоқ, ал сіз ше?
Й. - Жоқ, мен үйленген жоқпын.
Л. - Сіз қазақша сөйлейсіз бе?
Й. - Ептеп сөйлеймін.
Л. - Сау болыңыз!
Й. - Көріскенше! Сау болыңыз!

Task 17. Find a partner and act out the dialogue.

Occupations

- What do you do?	**- Немен шұғылданасыз? (қайда жұмыс істейсіз?)**
- I'm a teacher of English.	**- Мен ағылшын тілі мұғалімімін.**
I'm a PC Volunteer.	**Мен Бейбітшілік Корпусының еріктісімін.**

accountant	есепші, бухга́лтер	journalist	журналист
actor	актёр	lawyer	заңгер
actress	актриса	librarian	кітапханашы
artist, painter	суретші	manager	ме́неджер
assistant	ассистент, көмекші	militiamen	милиционер
banker	банкир	nurse	медбике
cook	аспаз	pensioner	зейнеткер
director	директор	plumber	сантехник
doctor	дәрігер	mailperson	пошташы
driver/chauffer	жүргізуші, шофёр	professor	профессор
economist	экономист	salesperson	сатушы
electrician	электрик	secretary	хатшы
engineer	инженер	social worker	арнайы жұмысшы
farmer	фермер	sportsman	спортсме́н(ка)
hairdresser's/barber	шаштараз	student	студент
interpreter	аудармашы	teacher	мұғалім

Kazakh names

Kazakhs have three names: a first name **(аты),** a patronymic **(әкесінің аты),** and a last name **(фамилиясы).**

1. **Аты.** This is given name. Most names have one or more commonly used nicknames by close friends and relatives:

Kazakh names:

Айтжамал – Айтжан, Айка, Айчок

Гүлшат – Гуля, Гульчи

Салтанат – Салта, Салтуша

Мақсат – Макс, Мокси

Марат – Мара, Мора

Russian names:

Еле́на – Ле́на, Ле́ночка, Алёна

О́льга – О́ля, О́лечка, О́ленька

Серге́й – Серёжа, Серёженька, Серёга, Се́рый

2.Әкесінің **аты** is derived from the father's first name by adding a suffix to it:

In Kazakh:

М. – |**ұлы**

F. - |**қызы**

In Russian:

M. - |**О́ВИЧ** (after consonant), -|**ЕВИЧ** (instead of "й" and "ь" for sons)

F. -|**О́ВНА** (after consonant), -|**Е́ВНА**(instead of "й" and "ь" for daughter)

Father's name	Son's name	Daughter's name
Ерболат Тоқтархан|ұлы́	Нұрлан Ерболат|***ұлы***	Ғалия Ерболат|***қызы***
Никола́й Петро́вич	Евге́ний Никола́***евич***	Ири́на Никола́**евна**
Ива́н Семёнович	Андре́й Ива́н***ович***	А́нна Ива́н***овна***

When people acquire some degree of status at work, they begin to be addressed by their formal names, either in Kazakh or Russian. In other situations, informal names are more common – pay attention to what others say, and you will figure out which name to use in which context.

3. Фамилия – last names – is different for males and females. He is Қасымжа́нов or ***Достое́вскИЙ*** and she is **Қасымжа́нова** or **Достое́вскАЯ.**

Бос уақыт   Spare Time

Task 1. Find a partner and act out the dialogue.

- Сіз бос уақытыңызда не істейсіз? **- Бос уақытымда кітап оқимын.**	- What do you like to do in your spare time? - In my spare time I like to read.

кітап оқи|мын

музыка тыңдай|мын

теледидар көре|мін

саяхаттай|мын

қонаққа бара|мын

Мен   суда жүзе|мін

ән сала|мын

би билей|мін

тамақ пісіре|мін

интернетте отыра|мын

коньки | тебе|мін.
шаңғы |

атқа   отыр|амын.

Task 2 . Fill in the table using the information you recived. Tell each other about every trainee in the group.

Model: Танысыңыз, бұл Стивен. Ол Вашингтоннан. Ол 31 жаста.Ол бизнесмен.Ол үйленбеген. Стивен ағылшынша және қазақша сөйлейді. Ол бос уақытында интернетте отыруды жақсы көреді.

аты-жөні, жасы	қайдан	мамандығы қандай?	отбасы жағдайы қандай?	қандай тіл біледі?	бос уақытында не істейді?
Стивен, 31	Вашингтон	бизнесмен	үйленбеген	қазақша	интернетте отыру

Баскетбол
Волейбол (ойнау - to play)
Футбол ойнаймын.
Бейсбол
Теннис
Соккер
Шахмат

суда	**көру**	ді
	жүзу	**ді**

Ойнау - to play неде? (loc.case)	домбыра*да*	
	гитара*да*	
	пианина*да*	
	қобыз*да*	ойнаймын.

- Сіз бос уақытыңызда не істеуді жақсы көресіз? - What do you like to do in your spare time?

- Кітап оқуды жақсы көремін - I like to read.

Who?	**in spare time**	**book**	**to read**	**acc.case**	**to like**	
Мен	бос уақыт|ым|да	кітап	оқу	+ды	жақсы	көремін.
Сен	бос уақыт|ың|да	кітап	оқу	+ды	жақсы	көресің.
Сіз	бос уақыт|ыңыз|да	кітап	оқу	+ды	жақсы	көресіз.
Ол	бос уақыт|ын|да	кітап	оқу	+ды	жақсы	көреді.
Біз	бос уақыт|ымыз|да	кітап	оқу	+ды	жақсы	көреміз.
Сендер	бос уақыт|тар|ың|да	кітап	оқу	+ды	жақсы	көресіңдер.
Сіздер	бос уақыт|тар|ыңыз|да	кітап	оқу	+ды	жақсы	көресіздер.
Олар	бос уақыт|ын|да	кітап	оқу	+ды	жақсы	көреді.

	шаңғы	жүгіру	**ді**		
Мен	би	тебу	**ді**	**жақсы**	**көремін**
	тамақ	билеу	**ді**		
	саяхат	жасау	**ды**		
	музыка	жасау	**ды**		
	тауға	тыңдау	**ды**		
	ән	шығу	**ды**		
		салу	**ды**		

Task 3 . Write out the sentences.

1. Майкл ____ жақсы көреді.
2. Кэтрин ____.
3. Біз ____жақсы көреміз.
4. Менің бауырым ____.
5. **5.** Менің досым ____.

Ол менің сабақ оқуыма кедергі жасайды.	He is preventing me from studying.

кедергі жасау (кімге?) Dat. – to prevent, to bother, to disturb

Personal pronouns	**Present, Future**	**Past**
Маған	**кедергі жасайды**	**кедергі жасады**
Саған	**кедергі жасайды**	**кедергі жасады**
Сізге	**кедергі жасайды**	**кедергі жасады**
Оған	**кедергі жасайды**	**кедергі жасады**
Бізге	**кедергі жасайды**	**кедергі жасады**
Сендерге	**кедергі жасайды**	**кедергі жасады**
Сіздерге	**кедергі жасайды**	**кедергі жасады**
Оларға	**кедергі жасайды**	**кедергі жасады**

Read the dialogue

Host mom: - Крис, не істеп отырсың?

Крис: - Қазақ тілінен үй тапсырмысын орындап отырмын.

Host mom: - Байқұс бала! *(poor boy)*! Болды! Тоқтат! *(Stop studying)*! Шаршадың ғой!

Тамағыңды іш те, дем ал!

Read the dialogue

Host mom: - Крис, ертең жексенбі сен не істемексің?

(What are you going to do?)

Крис: - Мен сағат12 не дейін ұйықтаймын сосын біраз ауылдың шетіне барамын.

Host mom: - Алматыға барайық! *(Let's go to Almaty)*.

Крис: - Рахмет, жоқ . Мен шаршап жүрмін, біраз демаламын.

Task 10. Read the dialogue.

Host mom: - Крис, Аме́рикада сен **не істедің**? *(What did you do in America?)*

Крис: - Мен университетте оқыдым және ба́нкете жұмыс істедім.

Host mom: - Түргенде не істеп жүрсіңдер?

Крис: - Мәдениетпен танысып және қазақ тілін оқып жүрмін және осында жұмыс істеуге дайындалып жүрміз. *(are preparing for the work).*

Host mom: - Бұл жерде немен **шұғылданбақсың?**

Крис: - Мн Таразда мектепте жұмыс істейтін боламын.

Chapter 4 – Family   Отбасы

Father	әке/папа
mother	шеше/ана
mama/mom	шеше/мáма
grandfather	ата
grandmother	әже
brother	аға
older sister	әпке
younger sister	сіңлі
younger sister (for man)	карындас
younger brother	іні
daughter	қыз
son	ұл
parents	ата-ана
children	балалар
granddaughter	немере
grandchildren	немерелер
grandson	немере
husband	күйеу
aunt	тәте
nephew	жиен
niece	жиен
nephews	жиендер
uncle	аға, бауыр
wife	әйел

Possessive form of the noun

Тәуелдік жалғауы

In English possessive is expressed by means of the possessive pronouns.

E.g. **my** book, **his** family, **our** teacher

In Kazakh it is expressed by adding the ending of the Genitive case

+дың/+дің, +тың/+тің, +ның/+нің

Singular		Plural	
Personal pronouns	Gen. case	Personal pronouns	Gen. case
1.мен"I"	1.ме**нің** "my"	1.біз"we"	1.біз+**дің**"our"
2.сен"you"	2.се**нің**"your"	2.сен+***дер***"you"	2.сен+***дер*+дің**"your"
2.сіз"You"	2.сіз**дің**"Your"	2. сіз+***дер***'You"	2.сіз+***дер*+дің**"Your"
3.ол"he,she, it"	3.о**ның**"his,her,its"	3.о+***лар***"they"	3.о+***лар*+дың**"their"

Note: There is no grammatical category of Gender in Kazakh

<u>оның</u> Corresponds to English ***<u>his, her, its.</u>***

Personal pronouns may be often omitted in Kazakh and the possessive can he expressed by nouns with possessive endings. E.g.(менің) қала+**м**   my city. (сенің) дәптер+**ің** your notebook.

(оның) аға+**сы**   his, her brother

Personal pronouns	After vowels	After consonants	After vowels	After consonants
	Hard syllable	Soft syllable		
	Singular	Plural	Singular	Plural
1.Менің	бала+**м**	бауыр+**ым**	шеше+**м**	дәптер+**ім**
2.Сенің	бала +**ң**	бауыр+**ың**	шеше +**ң**	дәптер+**ің**
2.Сіздің	бала +**ңыз**	бауыр+**ыңыз**	шеше +**ңіз**	дәптер+**іңіз**
3.Оның	бала +**сы**	бауыр+**ы**	шеше +**сі**	дәптер+**і**
	Hard syllable	Soft syllable		
	Singular	Plural	Singular	Plural
1.Біздің	бала+**мыз**,	бауыр+ы**мыз**	шеше+**міз**	дәптер+**іміз**
2.Сендердің	бала **+*лар*+ың**	бауыр+**лар+ың**	шеше +***лер*+ің**	дәптер+**лер+ің**
2.Сіздердің	бала +***лар*+ыңыз**	бауыр+**лар+ыңыз**	шеше +***лер*+іңіз**	дәптер+**лер+іңіз**
3.Олардың	бала +***лар*+ы**	бауыр+**лар+ы**	шеше +***лер*+і**	дәптер+**лер+і**

Possessive Pronoun

Кімнің? **Whose?**

Менің **Біздің**

Сенің **Сендердің**

Сіздің **Сіздердің**

Оның **Олардың**

Task 1. Айтыңыз, кіміңіз бар. Tell whom are you have.

Сіздің (Gen. case) ағаңыз бар ма? Иә, бар. Жоқ, менің ағам жоқ	Do you have a brother? Yes, I do. No, I don’t have (a brother)

Менің ____ бар.

(әке, шеше, аға, іні, ата, әже, қарындас, сіңлі, әпке, жиен.

Менің ____ жоқ.

(әке, шеше, аға, іні, ата, әже, қарындас, сіңлі, әпке, жиен.

Task 2.Answer the questions.

Сіздің ағаңыз бар ма?

Оның аты кім?

Ол қайдан?

Ол нешеде?

Оның мамандағы кім?

Ол бос уақытында не істейді?

Task 3. Ask each other.

- Сіздің---------------бар ма?
- Иә, менің ------------------ бар. (Poss. form of noun)
- Жоқ, менің -----------жоқ .) (Poss. form of noun)

Task 4. Ask similar questions to other volunteers.

Model: - Сіз неше ағайындысыз?

- Мен төрт ағайындымын. - Менің төрт ағам бар.

- Сіз қанша/неше ағайындысыз? - How many brother and sister do you have?

-Менің	1 2 3 4 5 6	**ағам** **әпкем** **сіңлім** **інім** **қарындасым**	**бар.**

Біз	**екі** **үш** **көп**	**ағайындымыз.**
Мен	**жалғызбын**	

қандай?	үлкен*(elder)* ортаншы кіші*(younger)*	ағам	қандай?	үлкен ортаншы кіші	әпкем

Task 5. Ask similar questions to other volunteers.

- Әкеңіздің аты кім?

  - Әкемнің аты ____________________________________.

- (Үлкен, ортаншы, кіші) ағаңыздың аты кім?

  - (Үлкен, ортаншы, кіші) ағамның аты_______________.

- Шешеңіздің аты кім?

  - Шешемнің аты ____________________________________.

- (Үлкен, ортаншы, кіші) әпкеңіздің аты кім?

  - (Үлкен, ортаншы, кіші) әпкемнің аты _______________.

- Сіз қайда тұрасыз? **- Алматыда тұрамын.**	- Where do you live now? - I live in Almaty.

Present tense in Kazakh

In Kazakh there are two types of the present Tense

Нақ осы шақ (the Concrete Present tense)

Ауыспалы осы шақ (the Transitive Present Tense)

Нақ осы шақ denotes an action taking place at the moment of speaking and it is close to the Present Continuous in English .This form exists only 4 verbs of state.

Present Progressive Tense - *Нақ осы шақ*

	отыр - to sit	**жатыр-to lie**	**жүр –to go**	**тұр to stand**
Мен	отырмын	жатырмын	жүрмін	тұрмын
Сен	отырсың	жатырсың	жүрсің	тұрсың
Сіз	отырсыз	жатырсыз	жүрсіз	тұрсыз
Ол	отыр	жатыр	жүр	тұр
Біз	отырмыз	жатырмыз	жүрміз	тұрмыз
Сендер	отырсыңдар	жатырсыңдар	жүрсіңдер	тұрсыңдар
Сіздер	отырсыздар	жатырсыздар	жүрсіздер	тұрсыздар
Олар	отыр	жатыр	жүр	тұр

Transitive Present Tense - *Ауыспалы осы шақ*

verb	After …………………add		Personal ending			
V	*hard vowel and consonant*	+а	Singular		Plural	
	soft vowel and consonant	+е	Мен	+мын / +мін	Біз	+мыз /+міз
	vowels	+й	Сен	+сың / +сің	Сендер	+сыңдар/+сіңдер
			Сіз	+сыз / +сіз	Сіздер	+сыздар /+сіздер
			Ол	+ды / +ді	Олар	+ды / +ді

	жазу-to write	*беру –to give*	*сөйлеу –to speak*
Singular			
Мен	жаз+а+мын	бер+е+мін	сөйле+й+мін
Сен	жаз+а+сың	бер+е+сің	сөйле+й+сің
Сіз	жаз+а+сыз	бер+е+сіз	сөйле+й+сіз
Ол	жаз+а+ды	бер+е+ді	сөйле+й+ді
Plural			
Біз	жаз+а+мыз	бер+е+міз	сөйле+й+міз
Сендер	жаз+а+сыңдар	бер+е+сіңдер	сөйле+й+сіңдер
Сіздер	жаз+а+сыздар	бер+е+сіздер	сөйле+й+сіздер
Олар	жаз+а+ды	бер+е+ді	сөйле+й+ді

Locative case

In the Kazakh language the Locative case of the noun answers the questions: **қайда? неде?“**where?”, **кімде?“**at (by) whom?”, **қашан?** “when?” This case form is used when the word indicates where or when something happens. And also can express a kind of possession or presence of something. E.g., **Менде кітап бар.** “I have a book.” In this case the nouns are used with the endings **да/де, та/те, нда/нде** the usage of the endings depends on the law of synhormonism and progressive assimilation.

Vowels and м, н, ң, р, л, з	да/де	дала|да	көше|де
Voiceless and voiced	та/те	ағаш|та	мектеп|те
3rd person of possessive forms	нда/нде	бала|сы|нда	дәптер|і|нде

қазір - now   бұрын - before   сосын - after

- Қазір сіз қайда тұрасыз?

- Қазір мен Алматыда тұрамын.

- Бұрын қайда тұрдыңыз?

- Бұрын мен Америкада, Вашингтонда тұрдым.

Personal pronoun	Where? **Loc.case**	to live -тұру	
		Present tense	Past tense
Мен	Қазақстан+да	тұра|мын	тұр|дым
Сен	Америка+да	тұра|сың	тұр|дың
Сіз	Алматы+да	тұра|сыз	тұр|дыңыз
Ол	Астана+да	тұра|ды	тұр|ды
Біз	Нью-Йорк+та	тұра|мыз	тұр|дық
Сендер	Вирджиния+да	тұра|сың*дар*	тұр|дың*дар*
Сіздер	Вашингтон+да	тұра|сыз*дар*	тұр|дыңыз*дар*
Олар	Texac+та	тұра|ды	тұр|ды

- Сосын қайда тұрасыз?

- Сосын Таразда екі жыл тұрамын.

Task 6. Ask similar questions to other volunteers.

Сіздің отбасыңыз қайда тұрады?

Сіздің отбасыңыз бұрын қайда тұрды?

Сіздің әке-шешеңіз қайда тұрады?

Сіздің әке –шешеңіз бұрын қайда тұрды?

Сіздің ағаңыз қайда тұрады?

Сіздің ағаңыз сосын бір жылдан кейін қайда тұрады?

Сіздің әжеңіз қайда тұрады?

Сіздің досыңыз қайда тұрады?

Сіздің досыңыз бұрын қайда тұрды?

Сіздің досыңыз сосын қайда тұрады?

Сіз қазір қайда тұрасыз?

Сіз бұрын қайда тұрдыңыз?

Сіз сосын екі айдан кейін қайда тұрасыз?

Ол қазір қайда тұрады?

Ол бұрын қайда тұрды?

Ол сосын үшайдан кейін қайда тұрады?

Past tense Жедел өткен шақ

жекеше түрі			
Мен	V	+дым+дім	+тым/+тім
Сен		+дың+дің	+тың/+тің
Сіз		+дыңыз+діңіз	+тыңыз/+тіңіз
Ол		+ды+ді	+ты/+ті
көпше түрі			
Біз	V	+дық+дік	+тық/+тік
Сендер		+дың+дар+дің+ің+дер	+тың+ың+дар/+тің+із+дер
Сіздер		+дың+ыз+дар+дің+із+дер	+тың+ыз+дар/+тің+із+дер
Олар		+ды+ді	+ты/+ті

	отыру	**Тұру**	**жүру**	**жату**
жекеше түрі				
Мен	отыр+дым	тұр+ дым	жүр+дім	жат+тым
Сен	отыр+дың	тұр+дың	жүр+дің	жат+тың
Сіз	отыр+дыңыз	тұр+дыңыз	жүр+діңіз	жат+тыңыз
Ол	отыр+ды	тұр+ды	жүр+ді	жат+ты
көпше түрі				
Біз	отыр+дық	тұр+дық	жүр+дік	жат+тық
Сендер	отыр+дың+дар	тұр+дың+дар	жүр+дің+ің+дер	жат+тың+ың+дар
Сіздер	отыр+дың+ыз+дар	тұр+дың+ыз+дар	жүр+дің+із+дер	жат+тың+ыз+дар
Олар	отыр+ды	тұр+ды	жүр+ді	жат+ты

Мен бар+дым, Мен кел+дім, Мен айт+тым, Мен кет+тім

Сен бар+дың, Сен кел+дің, Сен айт+тың, Сен кет+тің

Сіз бар+дыңыз, Сіз кел+діңіз, Сіз айт+тыңыз, Сіз кет+тіңіз

Ол бар+ды, Ол кел+ді, Ол айт+ты, Ол кет+ті

жұмыс істеу – to work

кім?who? **(nom.)**	**қайда?where (Loc.case)**	**не істейді?**	
		Present tense	**Past tense**
Мен	мектеп+те	жұмыс істей|мін	жұмыс істе|дім
Сен	банк+та	жұмыс істей|сің	жұмыс істе|дің
Сіз	университет+те	жұмыс істей|сіз	жұмыс істе|діңіз
Ол	аурухана+да	жұмыс істей|ді	жұмыс істе|ді
Біз	мейрамхана+да	жұмыс істей|міз	жұмыс істе|дік
Сендер	дәріхана+да	жұмыс істей|сіңдер	жұмыс істе|дің*дер*
Сіздер	компанияда	жұмыс істей|сіздер	жұмыс істе|діңіз*дер*
Олар	институтта	жұмыс істей|ді	жұмыс істе|ді

Task 7. Read these questions and ask your group mate the similar questions.

- Сіз қазір қайда жұмыс істейсіз?
- Қазір мен жұмыс істемеймін, мен қазақ тілін оқып жүрмін.
- Бұрын Америкада не істедіңіз.
- Бұрын мен мектепте жұмыс істедім?
- Сосын қайда жұмыс істейсіз?
- Екі айдан кейін мен Таразға барамын. Онда мен университетте екі жыл жұмыс істеймін.

Task 8. Tell about your family.

Мынау менің отбасым.

Мынау мен. Менің атым Асқар. Мен 19 - дамын. Мен студентпін. Алматыда университетте оқимын. Мен келешекте заңгер боламын. Мен бос уақытымда спортпен шұғылданғанды жақсы көремін. Теннис ойнаймын.

Мынау менің әжем. Оның аты Мәрзия Кәрімқызы. Ол 78 жаста. Ол жұмыс істемейді. Ол зейнеткер. Ол Алматыда тұрады.Әжем бос уақытында әртүрлі тамақ. пісіреді.

Мынау менің ағам. Оның аты Марат. Ол Қарағандыда тұрады. Ол үйленбеген. Ол компанияда жұмыс істейді. Ол бизнесмен. Ол бос уақытында суретке түсіруді жақсы көреді, бірақ қазір оның бос уақыты жоқ, себебі ол көп жұмыс істейді.

Ол әке - шешеммен бірге Қапшағай қаласында тұрады. Ол бос уақытында музыка тыңдайды және бимен айналысуды жақсы көреді.

Task 9. Answer the questions:

Америка Президентінің аты кім?______________________________________

Қазақстан Президентінің аты кім?_____________________________________

Бейбітшілік Корпусы директорының аты кім?__________________________

Даярлау кезеңі директорының аты кім?_______________________________

Possessive forms of the 3 rd person of the noun

Possessive forms of the 3 rd person of the noun are formed with the help of the endings **+ы/+і, +сы+сі** after vowels are used +**сы/+сі**. The usage of hard **+ы/+сы** and soft**+і/+ сі** depends on the low of synchronisms

E.g.	Оның	қалам+**Ы**	his (her) pen
	Оның	дәптер+**І**	his(her)exercise-book
	Оның	бала+**СЫ**	his(her) child
	Оның	тәрелке+**СІ**	his(her)plate

Task 10. Ask similar questions about classmate's families.

Model:

- Оның ағысы бар ма?
- Оның ағасы бар.

Бала, әке, әже, немере, ата, машина, ит, қалам, кітап, мысық, үй, компьютер, жұмыс,қыз, қарындас,сіңлі.

Серік's son

- Кімнің ұлы?

- Бұл Серіктің ұлы

(gen. case) *(possessive form)*

Серіктің отбасы:

1. Серік Жәкішұлы - әке (45жаста)
2. Зира Мейірманқызы – шеше (44жаста)
3. Ардақ – қыз (17 жаста)
4. Айбек – ұл (15 жаста)
5. Карина - жиен (14 жаста)
6. Руслан – жиен (19 жаста)

Ардақ: Айбек менің інім. (Бұл менің інім Айбек), - деді.

Руслан – ____

Карина – ____

Серик – ____

Айбек|тің досы Берік таныстырды:

Ардақ Айбектің әпкесі,

Руслан Айбектің ______

Карина Айбектің ______

Серик Жәкішұлы Айбектің ______

Зира Мейірманқызы ______ ______

Ардақ|тың досы Мөлдір таныстырды:

Бұл Ардақтың шешесі - Зира Мейірманқызы

Бұл Ардақтың _______- Серик Жәкішұлы

Бұл Ардақтың _________- Руслан

Бұл Ардақтың _________- Айбек

Бұл Ардақтың _________- Карина

Possessive form with the suffixes+нікі/+дікі/+тікі;

Both in Kazakh and in English the possessive pronouns have two forms.

Compare: Мынау **менің** үйім. This is my house.

Мына үй **менікі**. The house is mine.

The choice of the suffixes depends only on the final sound of the word irrespective of the syllable's hardness or softness

After vowels	***+нікі***	Баланікі
After voiced, з, ж, sonor. and р, л, й, у	***+дікі***	Қыздікі
After voiceless	***+тікі***	студенттікі

Singular		Plural	
Personal pronouns	Possessive pronouns	Personal pronouns	Possessive pronouns
мен	ме**нікі**	Біз	біз**дікі**
сен	Се**нікі**	сендер	сендер**дікі**
сіз	Сіз**дікі**	сіздер	сіздер**дікі**
ол	**Оныкі**	олар	олар**дікі**

Possessive Pronoun	**Possessive Pronoun**
Кімнің? Whose?	**Кімдікі? Whose?**
Менің Біздің Сенің Сендердің Сіздің Сіздердің Оның Олардың	Менікі Біздікі Сенікі Сендердікі Сіздікі Сіздердікі Оныкі Олардікі

Task 11 and 12. Answer and ask the questions.

Сіздің әкеңіз нешеде/ қаншада? (Locative case)? How old is your father? Менің әкем 65 жаста.

Task 13. Answer the question.

Президент Бу́ш нешеде?

Сіздің Қазақстан|дағы шеше|ңіз нешеде?

Сіздің Қазақстан|дағы әке|ңіз нешеде?

Сіз Қазақстанда қанша (= қанша жыл) тұрасыз? *(will live)*

Бес жылдан кейін сіз нешеде боласыз?

Grammar point:

Біреу is **collective** numeral denoting the number of objects *as a whole*: Collective numerals are few: біреу, екеу, үшеу, төртеу, бесеу, алтау, жетеу.

Usage:

1. Әкем екеу+міз (collective numerals + personal pronouns)
2. They are only seven.

Task 14. Read and learn

.

- Daddy, where do giraffes live?	- Папа, жирафтар қайда тұрады?
- Giraffes live in Africa.	- Жирафтар Африкада тұрады.
- Do I live in Africa?	- Мен Африкада тұрамын ба?
- No, you don't live in Africa.	- Жоқ, сен Африкада тұрмайсың.
- Do you and mama live in Africa?	- Ал сен мамам екеуің Африкада тұрасыңдар ма?
- No, we don't live in Africa.	- Жоқ, біз Африкада тұрмаймыз.
- Why?	- Неге?
- Because we are not giraffes.	- Себебі біз жираф емеспіз.

Task 15. Read the dialogue and replace with:

түйелер *(camels)* - Қазақстан;

ақ аюлар *(white bears)* – Солтүстік Полюс;

кенгуру - Австралия;

пілдер *(elephants)* - **И**ндия;

крокодилдер - Африка.

II.

- Mama, where do farmers work?	- Мама, фермерлер қайда жұмыс істейді?
- Farmers work on a farm.	- Фермерлер фермада жұмыс істейді.
- Do I work on a farm?	- Мен фермада жұмыс істеймін бе?
- No, you don't work on a farm.	- Жоқ, сен фермада жұмыс істемейсің.
- Do you and mama work on a farm?	- Сен мамам екеуің фермада жұмыс істейсіздер ме?
- No, we don't work on a farm.	- Жоқ, біз фермада жұмыс істемейміз.
- Why?	- Неге?
- Because we are not farmers.	- Себебі біз фермер емеспіз.

Task 16. Read the dialogue and replace with:

банкирлер - банкте

дәрігерлер *(doctors)* – ауруханада *(hospital);*

мұғалімдер *(teachers)* – мектепте *(school);*

The verb “ОҚУ”

	Present tense	Past tense
Мен	оқи|мын	оқы|дық
Сен	оқи|сың	оқы|дың
Сіз	оқи|сыз	оқы|дыңыз
Ол	оқи|ды	оқы|ды
Біз	оқи|мыз	оқы|дық
Сендер	оқи|сыңдар	оқы|дыңдар
Сіздер	оқи|сыздар	оқы|дыңыздар
Олар	оқи|ды	оқы|ды

Memorize: **«ОҚУ»** is both transitive and intransitive. As a transitive verb, it requires a noun answering the question «не?, нені?» The verb «оқу” means «to learn, to study» and is usually used in speech about school lessons.

оқу нені? + Acc.	өлеңді *(poems)* әнді *(songs)* мақалды *(proverbs)* ережені *(rule)* теореманы *(theorem)*	**оқу (қалай?)** *(to learn be heart)* **жатқа жаттау**

The verb **«оқу»** means to study, to acquire a deep knowledge or understanding about something.

	қазақ тілін *(Russian language)* математиканы*(mathematics)* тарихты *(history* психологияны *(psychology)* антропологияны (*anthropology)*	**Оқу**

«оқу» as an intransitive verb**.** A noun answering the question "қайда?" can follow it

университетте *(at the university)*

мектепте *(at school)*

колледжде *(at college)* **оқу**

курста *(in courses)* (қайда?+ Loc.)

Important verb:

***істеу** (with question қайда?+ Loc.) is used to describe the practice or profession:

to do, to work

- Сенің әкең не істейді? – Ол архитектор.
- What does your father do? - He is an architect.

***істеу** (with question не?) in Present Continuous or Future tense tense any other verb:

- **Сен не істеп отырсың?** - **Мен кітап оқып отырмын.**

- *What are you doing?* - *I am reading a book.*

- **Бүгін кешке не істейсің?** - **Кешке кафеге барамын.**

- *What will you do today evening?* -*I will go to the café.*

	Present tense	Past tense
Мен	істей|мін	істе|дім
Сен	істей|сің	істе|дің
Сіз	істей|сіз	істе|діңіз
Ол	істей|ді	істе|ді
Біз	істей|міз	істе|дік
Сендер	істей|сіңдер	істе|діңдер
Сіздер	істей|сіздер	істе|діңіздер
Олар	істей|ді	істе|ді

Task 17. Бұл адамдар не істейді?

Task 18. **Translate into Kazakh with the correct form of the verb істеу**:

1. What does your father do?

2. What does your mother do?

3. What does your sister do?

4. What do your parents do?

5. What do your sister and brother do?

6. What do your children do?

7. What does your daughter do?

8. What does your son do?

9. What do your children do?

10. What do your grandparentsdo?

Task 19. Read the text.

Менің отбасым және туысқандарым .

Мынау мен. Менің атым Серік Болатұлы. Мен 50 жастамын. Мен жүргізушімін. Менің әйелім бар. Оның аты Сауле Абайқызы. Ол 47-де. Ол – мұғалім, физикадан сабақ береді. Біз Қапшағайда тұрамыз. Екі ұлым және бір қызым бар. Үлкен ұлымның аты Жандос. Ол 27 - де. Кіші ұлымның аты Аян. Ол 19 - да. Қызымның аты Марияш. Ол 25 – те. Үлкен ұлым үйленген. Ол да Қапшағайда тұрады. Оның екі ұлы және бір қызы бар. Олар менің немерелерім. Қызым тұрмысқа шыққан. Ол Алматыда тұрады. Оның бір ұлы және бір қызы бар. Олар менің жиендерім.

Әке-шешем бар. Әкемнің аты Болат Қасымұлы. Шешемнің аты Бибі Төреқызы. Әке – шешем, әйелім, кіші ұлым және мен бос уақытта телевизор көреміз, кітап оқимыз және музыка тыңдаймыз. Біз екі ағайындымыз, бір қарындасым бар. Оның аты Мира Болатқызы. Ол 45 -те. Ол кафе меңгерушісі. Ол тұрмысқа шыққан. Күйеу бала Қапшағайдан. Оның аты Жарас Қалиұлы. Ол банкта жұмыс істейді. Әкемнің қарындасы бар. Оның аты Зира Қасымқызы. Ол 41- де. Ол менің апайым, тұрмысқа шыққан. Жездемнің аты Дәулет Есімұлы. Жездем және апайым үлкен фирмада жұмыс істейді. Бос уақытта саяхаттауды жақсы көреді. Олардың үш ұлы, бір қызы бар – менің немере інілерім мен немере қарындасым. Олар мектепте оқиды.

Шешемнің сіңлісі бар. Оның аты Гүлім Төреқызы. Ол 40-та. Ол маған нағашы апай болады. Ол тұрмысқа шыққан. Нағашы жездем күзетші. Олар Шенгелді ауылында тұрады. Нағашы апайым мектепте жұмыс істейді. Қазақ тілі пәнінің мұғалімі. Олардың бір ұлы, екі қызы бар. Олар менің нағашы інім мен нағашы қарындастарым. Менің екі атам және екі әжем бар.

Әкемнің әке-шешесі – менің атам және әжем. Ал шешемнің әке-шешесі – менің нағашы атам және нағашы әжем. Екі атам мен екі әжем Қапшағайда тұрады. Атамның аты Қасым Жомартұлы. Ол зейнеткер. Ол 75-те. Әжемнің аты Зәуреш Көпбайқызы. Ол да зейнеткер. Ол 68-де. Олар көп уақыт демалады, газет-журнал оқуды жақсы көреді. Нағашы атамның аты Төре Көпбайұлы. Ол 70-те. Нағашы әжемнің аты Айсара Тілешқызы. Олар зейнеткерлер. Олар да көп уақыт демалуды, газет-журнал оқуды жақсы көреді.

Task 20. Make up questions to the text.

Task 21. Answer the questions.

1. Сіздің отбасыңыз қандай?
2. Сенің отбасында қанша адам бар?
3. Сіздің отбасыңыз қайда тұрады?
4. Сіздің шешеңіздің аты кім?
5. Сіздің әкеңіздің аты кім?
6. Сіздің әкеңіз нешеде?
7. Сіздің шешеңіз нешеде?
8. Сіздің шешеңіздің мамандығы кім?
9. Сіздің әкеңіздің мамандығы кім?
10. Сіздің қарындасыңыз бар ма?
11. Сіздің әпкеңіз бар ма?
12. Сіздің iнiңiз бар ма?
13. Сіздің ағаңыз бар ма?
14. Сіздің сіңліңіз бар ма?

Chapter 5 - The Bazar - Базар

An Asian bazaar is a sight to see. Bazaars are open from morning until evening. You can buy everything at a bazaar. It is a place where one can walk about, look, and chose things, bargain and even just have a chat with the sellers. It is possible that some of them would like to demonstrate their English to you. Please, follow our advice and don't buy something the moment you see it.

Fruits and Nuts *Жеміс-жидек және жаңғақ*

	Singular	Pronunciation
apple	Алма	[alma]
apricot	сары өрік	[sary urik]
banana	Банан	[banan]
grapefruit	грейпфрут	[grapefruit]
lemon	лимон	[lemon]
nut/s	жаңғақ	[zhangqaqh]
orange	апельси́н	[apelsin]
peach	шабдалы	[shabdaly]
pear	алмұрт	[almurt]
pineapple	ананáс	[ananas]
pistachio	фисташки	[fistaska]
plum	алхоры	[alhory]
pomegranate	Анар	[anar]
tangerine	мандари́н	[mandarin]
walnut	грек жаңғағы	[greck zhangqaqhy]

Berries ***Жидек***

	Singular	Pronunciation
cherry	Черешня	[chereschniya]
cherry (very sour)	Шие	[shie]
currants	Қарақат	[qharaqhat]
grapes	Жүзім	[zhuzim]
melon	Қауын	[qauyn]
prune	қара өрік	[qara urik]
raisins	Мейіз	[meyiz]
raspberries	Таңқурай	[tangqhurai]
strawberries	құлпынай	[qhulpynai]
watermelon	Қарбыз	[qharbyz]

Vegetables	*Көкініс*	*Pronunciation*
Beans	Бұршақ	[[burshaqh]
Beets	Қызылша	[qhysylsha]
Cabbage	орамжапырақ /капуста/	[oramzhapyraqh]
Carrots	Сәбіз	[sabiz]
Corn	Жүгері	[zhugeri]
Cucumber	Қияр	[qhiar]
Eggplant	Баклажан	[baklazhan]
Garlic	Сарымсақ	[sarymsaqh]
Lettuce	Салат	[salat]
Mushrooms	Саңырауқұлақ	[asangyrauqhulaqh]
onions	Пияз	[piaz]
green onion	көк пияз	[kok piaz]
peas	көк бұршақ	[kok burshaqh]
pepper	бұрыш	[burysh]
black pepper	қара бұрыш	
green pepper	көк бұрыш	
hot pepper	ашты бұрыш	
red pepper	қызыл бұрыш	
potatoes	Картоп	[cartop]
pumpkin	Асқабақ	[asqhabaqh]
radishes	Шалғам	[shalgam]
squash	Асқабақша	[asqhabaqhsha]
sorrel	Щавель	[shabel]
tomatoes	Қызанақ	[qhysanaqh]

Herbs

basil	Базилик	[baziLEEK]
cilantro	Кинза	[KEENza]
cinnamon	Корица	[kaREEtsa]
dill	Укроп	[ookROP]
parsley	Петрушка	[pitROOSHka]
vinegar	Уксус	[OOKsoos]

Task 1. Replace the singular with the plural according to the model:

Қызанақ - қызанақтар	шабдалы - шабдалылар

ананас - ____________ жүзім - ____________________

қияр - _______________ құлпынай - ____________________

алма - ________________ апельсин - ____________________

көкөніс - __________________ жаңғақ- ________________________

анар- _________________ бана́н - ________________________

лимо́н - _________________ қауын - _____________________

Task 2. Answer the questions.

Model:

-Бұл алма ма әлде алмұрт па?

-Бұл алма.

Task 3. Answer correctly using one of the models given below.

Model:

- Бұл алмұрт па? - Бұл алмұрт.	- Бұл ананас па? - Жоқ, ананас емес. Бұл апельсин.

I like bananas. – Маған банан ұнайды.

(To me are pleasing bananas).

Кім? (Nominative)	**Кімге?** (Dative) (to)	**Не?** **(Nominative)**	
Мен	маған	алма	
сен	саған	банан	
сіз	сізге	апельсин	
ол	оған	манго	
біз	бізге	шие	**ҰНАЙДЫ**
сендер	сендерге	қияр	
сіздер	сіздерге	қауын	
олар	оларға	қарбыз	

Кім? *(Nominative.)*	**Кімге?** *(Dative)*	**Не?** *(Nominative)*	
		картоп	
		ананас	
Сергей	Сергей|ге	киви	
Серік	Серік|ке	сәбіз	
Джон	Джон|ға	алмұрт	
Ро́за	Роза|ға	лимон	
Салтанат	Салтанат|қа	бұрыш	
Эрин	Эрин|ге		
балалар(pl.)	балалар|ға		ұна**МА**йды

Мынау не? (Nominative)		(Қандай?)	
Мынау банан.	Маған	*мына піскен банан*	ұнайды.
Мынау шие.		*мына тәтті шие*	ұна**МА**йды.

Task 4. Read.

Мынау алма.	Маған мына алма ұнайды.
Мынау қияр.	Маған мына қияр ұнайды.
Мынау манго.	Маған мына манго ұна**МА**йды.
Мынау қауын.	Маған мына қауын ұна**МА**йды.
Мынау шие.	Маған мына шие ұна**МА**йды.

Task 5. Create the sentences according to the model.

Model:

Мен	→	Маған қызанақ ұнайды.
Сен	→	Саған алмұрт ұна**МА**йды.
Ол	→	Оған сәбіз ұна**МА**йды.

- Сізге не ұнайды?

- Сіз нені жақсы көресіз?

Жақсы көру – to like, to love

Pers.pronouns	Acc. Case	to like, to love	
Мен	алма|ны	жақсы	көре|мін
Сен	шие|ні		көре|сің
Сіз	қарбыз|ды		көре|сіз
Ол	жүзім|ді		көре|ді
Біз	алмұрт|ты		көре|міз
Сендер	көкөніс|ті		көре|сің|дер
Сіздер	шабдалы|ны		көре|сіз|дер
Олар	жаңғақ|ты		көре|ді
Pers.pronouns	Acc. Case		don’t like
Мен	алма|ны	жақсы	көр|мей|мін
Сен	шие|ні		көр|мей|сің
Сіз	қарбыз|ды		көр|мей|сіз
Ол	жүзім|ді		көр|мей|ді
Біз	алмұрт|ты		көр|мей|міз
Сендер	көкөніс|ті		көр|мей|сің|дер
Сіздер	шабдалы|ны		көр|мей|сіз|дер
Олар	жаңғақ|ты		көр|мей|ді

Pers. pronouns	**Acc. case**	**to eat (present)**	**don’t eat**	**ate (past)**
Мен	алма|ны	Жеймін	жемеймін	жедім
Сен	шие|ні	Жейсің	жемейсің	жедің
Сіз	қарбыз|ды	Жейсіз	жемейсіз	жедіңіз
Ол	жүзім|ді	Жейді	жемейді	жеді
Біз	алмұрт|ты	Жейміз	жемейміз	жедік
Сендер	көкөніс|ті	жейсіңдер	жемейсіңдер	жедіңдер
Сіздер	шабдалы|ны	жейсіздер	жемейсіздер	жедіңіздер
Олар	жаңғақ|ты	Жейді	жемейді	жеді

The Optative Mood – 'Want'

The optative mood expresses wish or intention of the speaker and is formed using the suffixes **+ғы/+гі,+қы/+кі** and a personal ending which are added to the notional verb and the auxiliary verb ***келеді*** (for the present and future tense) ***келді*** (for the past tense)

E.g. Менің театрға **барғым келеді.** I wish to go to the theater.

Қазір менің театрға **барғым келіп отыр.** I wish to go to the theater now.

Менің театрға **барғым келді.** I wanted to go to the theatre.

	After ↓	add ↓	+ Personal endings	+ Auxiliary verb Present	Past
			+м		
	Vowels,		+ң		
	л, р, й, у	+ғы/+гі	+ңыз/+ңіз		
	and voiced		+сы/+сі		
V			+мыз/+міз	келеді	келді
			+(лар)ың/+(лер)ің		
			+(лар)ыңыз/+(лер)іңіз		
	Voiseless	+қы/кі	+(лар)ы/+(лер)і		
			+сы/ +сі		

Task 6. Translate the sentences.

1. Менің шай ішкім келеді.
2. Сенің шай ішкің келеді.

   Сіздің шай ішкіңіз келеді.
3. Оның шай ішкісі келеді.

1. Біздің шай ішкіміз келеді.
2. Сендердің шай ішкілерің келеді.

   Сіздердің шай ішкілеріңіз келеді.
3. Олардың шай ішкілері келеді

1. Менің қарным ашты тамақ же ..... келеді. 2. Жұмысым өте көп, шаршадым ұйықта..... келеді. 3. Оның Қазақстанға саяхат жаса.... келеді. 4. Сіздің сүтпен шай іш..... келеді ме? 5. Оның кеше базарға бар..... келді, бірақ бармады. 6. Ол спортпен шұғылданғанды жақсы көреді, бос уақыты болса американдық футбол ойна... келеді.

<table>
<tr><th>Pers. pronouns</th><th>Acc. Case</th><th>Buy</th><th>want …..</th><th></th><th>don’t want</th></tr>
<tr><td>Менің</td><td>алма|ны</td><td></td><td>алғы|м</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Сенің</td><td>шие|ні</td><td></td><td>алғы|ң</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Сіздің</td><td>қарбыз|ды</td><td></td><td>алғы|ңыз</td><td>келеді</td><td></td></tr>
<tr><td>Олардың</td><td></td><td></td><td>алғы|сы</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>жүзім|ді</td><td>Сатып</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Біздің</td><td>алмұрт|ты</td><td></td><td>алғы|мыз</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Сендердің</td><td>көкініс|ті</td><td></td><td>алғы|лар|ың</td><td></td><td>келмейді</td></tr>
<tr><td>Сіздердің</td><td>шабдалы|ны</td><td></td><td>алғы|лар|ыңыз</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Олардың</td><td>жаңғақ|ты</td><td></td><td>алғы|сы</td><td></td><td></td></tr>
</table>

Compare Kazakh and English:

I’m hungry.

Менің тамақ ішкім келеді. (= I want to eat).

Мен ашпын.(I am hungry).

I’m thirsty.

Менің су ішкім келеді.

Task 7. You are at the market. What do you want to buy?

Сіз базарға бара жатырсыз. Сіздің базардан не алғыңыз келеді?

Task 8. Make up the sentences according to the model. Use the words from the chart.

Модель:

Мен қызанақты жақсы көремін. Мен қызанақты күнде жеймін.Мен қызанақты сатып алғым келеді.

Past tense

Pers. pronouns	Acc. case		liked, loved	didn’t like
Мен	алма|ны		көр|ді|м	көр|ме|ді|м
Сен	шие|ні		көр|ді|ң	көр|ме|ді|ң
Сіз	қарбыз|ды		көр|ді|ңіз	көр|ме|ді|ңіз
Ол	жүзім|ді	жақсы	көр|ді|	көр|ме|ді
Біз	алмұрт|ты		көр|ді|міз	көр|ме|ді|к
Сендер	көкініс|ті		көр|ді|ң|дер	көр|ме|ді|ңдер
Сіздер	шабдалы|ны		көр|ді|ңіз|дер	көр|ме|ді|ңіздер
Олар	жаңғақ|ты		көр|ді	көр|ме|ді

-Сізге мына алмұрт ұнайды ма?

-Иә, маған мына алмұрт ұнайды.

-Оған мына қарбыз ұнайды ма?

- Жоқ, оған мына қарбыз ұна**ма**йды.

1.- ______________________________?

-Иә, маған мына жүгері ұнайды.

2. –Сізге мына мандарин ұнайды ма?

- ____________________________

3. –Сізге мына қауын ұнайды ма?

- ___________________________.

4. –Оған мына қарбыз ұнайды ма?

- _____________________________.

5. –Оған мына қызанақ ұнайды ма?

- Жоқ, ____________________________.

6. - ________________________________?

-Жоқ, оған мына алма ұнамайды.

7. - _________________________________?

-Жоқ, оған мына пияз ұнамайды.

8. – Сізге мына қияр ұнайды ма?

- Жоқ, ______________________________.

Task 9. Answers the questions according to the model:

-Сіз алманы жақсы көресіз бе? -Иә, маған алма ұнайды.	-Сіз алманы жақсы көресіз бе? -Жоқ, маған алма ұна**ма**йды.

1. -Сіз қауынды жақсы көресіз бе?

   - ______ ______________________.

2. -Сіз лимонды жақсы көресіз бе?

   - _____________________________.

3. -Сіз салатты жақсы көресіз бе?

   - _____________________________.

4. –Ол асқабақты жақсы көреді ме?

   - ___________________________.

5. -Олар анарды жақсы көреді ме?

   - __________________________________.

6. -Ол қиярды жақсы көреді ме?

   - __________________________________.

7. -Сен сәбізді жақсы көресің бе?

   - __________________________________.

8. –Ол құлпынайды жақсы көреді ме?

   - __________________________________.

Task 10. Ask your groupmates about their preferences and fill out the table below.

Кім?	(нені?+Acc.) жақсы көреді	(нені?+Acc.) жақсы көр**ме**йді	**Кімге?** (Dative)	(не?+Nom..) ұнайды	(не?+Nom.) ұна**ма**йды
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					

How much?	**Лимон қанша тұрады?** = (Қаншадан?)

Алма қаншадан? *(How much?)*.
150 тенгé.
Өте қымбат. Арзан беріңізші.
140. Ауыз тиіңіз. Өте дәмді.
Мақұл, 2 келі беріңізші.

Қаншадан? - *How much?*

өте қымбат – *very expensive*

ауыз тиіңіз - *try*

беріңізші - *give me, please*

Memorize! 1 келі беріңізші

Білгенге маржан!

Equivalents:	
1 liter	= a little more than a quart
1 kilogram	= 2.2 pounds

Task 11. Practice with a partner.

Model:

1.	2.
- Алма қаншадан?	- Бұл қаншадан?
- 60 тенгé.	- 150 тенгé.
- Өте қымбат. Арзан беріңізші.	- Бұл өте қымбат. Арзан беріңізші?
- 55.	- Бұл өте дәмді.
- 50!	- Мақұл, 140 беріңіз!
- Қанша аласыз (or: аласыз ба)?	- Қанша аласыз (or: аласыз ба)?
- 2 келі.	- 1 келі беріңіз.
- Мә, алыңыз.	- Жәрайды, алыңыз.

Task 12. Match the words from column 1 to those in column 2.

1.	cherry	апельсин	1.	жаңғақ	watermelon
2.	pear	алма	2.	мейіз	nuts
3.	orange	алмұрт	3.	пияз	pomegranate
4.	pineapple	жүзім	4.	құлпынай	melon
5.	banana	шие	5.	таңқұрай	raisins
6.	apple	ананáс	6.	қарбыз	strawberry
7.	lemon	банáн	7.	анар	onion
8.	grape	лимóн	8.	қауын	raspberry

Chapter 6 - Food - Тамақ

Meat – Em

Horse meat	жылқы еті	beefsteak	бифштекс ***(Russian)***
Beef	сиыр еті	roast beefs	ростбиф
lamb	қой еті	sausage	шұжық
pork	шошқа еті	steak	стейк
		stuffed cabbage	голубцы *(Russian)*
cutlet	котлет ***(Russian)***	baked	піскен
ham	ветчина *(Russian)*	boiled	асылған
liver	бауыр	fried	қуырылған
pelmeni	пельмен *(Russian)*	grill	гриль
ragu	рагу *(Russian)*	steamed	буға піскен

Fish - балық

bream	лещ
carp	сазан
catfish	камбала
flounder, sole	судак
pike perch	лосось
salmon	сом
trout	форель

Poultry - Құс

chicken	тауық
duck	үйрек
Eggs	***Жұмыртқа***
fried egg|s	қуырылған жұмыртқа
goose	қаз
hard- boiled egg|s	пісірілген жұмыртқа
omelet	омлет
turkey	үндік

-	**Сіз қандай тамақ жейсіз?**	-	What do you eat?
-	**Сіз қандай тамақты жақсы көресіз?**	-	What do you like?
-	**Сіз қандай тамақты жақсы көрмейсіз?**	-	What do you dislike?

Кім?	Не? (nom.)	Жеу – to eat		
		Present tense	**Present progress.**	**Past tense**
Мен	ет	жей|мін	жеп отыр|мын	же|дім
Сен	тауық	жей|сің	жеп отыр|сың	же|дің
Сіз	шұжық	жей|сіз	жеп отыр|сыз	же|діңіз
Ол	жұмыртқа	жей|ді	жеп отыр----	же|ді
Біз	жеміс	жей|міз	жеп отыр|мыз	же|дік
Сендер	көкөніс	жей|сің*дер*	жеп отыр|сың*дар*	же|дің*дер*
Сіздер	салат	жей|сіз*дер*	жеп отыр|сыз*дар*	же|діңіз*дер*
Олар	бутерброд	жей|ді	жеп отыр-----	же|ді

The negative form of the verbs

Етістіктің болымсыз түрі

The negative form of the verbs is formed with the help of the suffixes, which are added to the root of the verb.

The words ends in	Suffixes	Example
After vowel, Sonorant, р, л, й, у	**+ма/+ме**	оқыМА (don't read), сөйлеМЕ (don't speak), отырМА (don't sit), алМА (don't take), қойМА (don't put)
After sonorant, м, н, ң, Voiced з, ж,	**+ба/+бе**	жазБА (don't write), сенБЕ (don't believe), сезБЕ (don't feel), тоңБА (don't freeze)
After voiceless	**+па/+пе**	айтПА (don't say, tell), ашПА (don't open),кетПЕ (don't go away), жатПА (don't lie).

Task 1. Express your food preferences.

Model: Бұл шұжық. Бұл батон нан.

Мен шұжық жеймін. Мен батон нан жеймін.

Мен шұжық жеМЕЙмін. Мен батон нан жеМЕЙмін.

Task 2. Tell what do you and your family usually likes or dislike eating.

- Қандай нан жейсіз?

  - Мен қара нан жеймін.

- Қандай көкөніс жеМЕЙсіз?

  - Қызылша жеМЕЙмін.

Task 3. Work in pairs. Ask and answer the questions according the model:

Model: - Сіз сары май жейсіз бе?

- Мен сары май жемеймін.

- Сіз не ішесіз?   - What do you drink?

Кім?	Не? (nom.)	Ішу – to drink			
		Present tense	Present progress.	Past tense	Negative don't drink
Мен	шай	іше|мін	ішіп отыр|мын	іш|тім	іш|пей|мін
Сен	кофе	іше|сің	ішіп отыр|сың	іш|тің	іш|пей|сің
Сіз	сусын	іше|сіз	ішіп отыр|сыз	іш|тіңіз	іш|пей|сіз
Ол	сүт	іше|ді	ішіп отыр----	іш|ті	іш|пей|ді
Біз	шырын	іше|міз	ішіп отыр|мыз	іш|тік	іш|пей|міз
Сендер	шарап	іше|сің*дер*	ішіп отыр|сың*дар*	іш|тің*дер*	іш|пей|сің*дер*
Сіздер	айран	іше|сіз*дер*	ішіп отыр|сыз*дар*	іш|тіңіз*дер*	іш|пей|сіз*дер*
Олар	кола	іше|ді	ішіп отыр-----	іш|ті	іш|пей|ді

Task 3. Tell what do you drink and what you don't drink. What does your family prefer to drink?

Model:

Мен шырын ішемін.

Мен шарап ішПЕЙмін:

Task 4. Answer the questions.

- Сіз таңғы тамаққа не жейсіз?

- What do you eat for breakfast?

- Мен таңғы тамаққа ______________________________________ жеймін.
- Сіз таңғы тамаққа не ішесіз?

- What do you drink for breakfast?

- Мен түскі тамаққа____ ішемін.
- Сіз түскі тамаққа не жейсіз және не ішесіз?
- Мен түскі тамаққа ___________________ жеймін және ____________________ ішемін.

Таңғы тамақ ішу/ таңертеңгі тамақішу - to have breakfast.

Түскі тамақ ішу - to have lunch.

Кешкі тамақ ішу - to have dinner.

- Сіз таңертеіңгі тамақты қашан ішесіз? - Мен таңертеңгі тамақты сағат 7.30 ішемін.	- When do you have breakfast? - I have breakfast at 7:30.

Conjunctions

The Conjunctions "**мен", "бен","пен",** correspond to the English "and". The choice of the correct variant of this conjunction depends on the last sound of the preceding word:

The last sound of the preceding word	Conjunction	Example	
		Kazakh	English
vowels or sonant **р, й, л, у, м, н, ң**	**мен**	Орманда қасқыр **мен** аю бар.	There are wolves and bears in the forest
voiced **з, ж**	**бен**	Көлде қаз **бен** үйрек бар.	There are geese and ducks on the lake.
voiseless or voiced **в, г, д**	**пен**	Бөлмеде мысық **пен** ит бар.	There is a cat and a dog in the room.

- Кеше кешке қандай тамақ іштіңіз? - Мен кеше кешке палау мен шай іштім.

- Қандай шай іштіңіз? - Мен қантпен шай ішемін.

- Сіз сүтпен шай ішесіз бе? - Мен сүтсіз шай ішемін.

Task 5. Answer the questions.

1. Сіз қандай тамақты жақсы көресіз?
2. Сіз қандай шайды жақсы көресіз?
3. Сіз қандай кофе ішесіз?
4. Сіз қандай шырын ішесіз?
5. Сіз қандай ұлттық тамақ іштіңіз?
6. Сізге қандай ұлттық тамақ ұнады?
7. Сізге қандай ұлттық тамақ ұнамады?

Chapter 7 - National Food

(Ұлттық тамақ) – These foods come from a variety of Asian nationalities

бесбармақ	**орама**	**кеспе**	**шұжық**	**лағман**
бауырсақ	**плов\палау**	**самса**	**шашлық**	**бәліш**
манты\мәнті	**шелпек**	**қуырдақ**	**чебурек**	**сорпа**

Kazakh people are known for their hospitality.

The guest in a Kazakh home was traditionally treated to *kumys, shubat* or *airan*, then to tea with milk or cream, *baursaks*, raisins, *irimshik,* and *kurt*. This was followed by appetizers made of horseflesh or mutton – *kasy, shuzhuk, zhal, zhaya, sur-yet, karta,* and *kabyrga*. And also, flat cakes made of flour were served without fail.

The adornment of any *dastarkhan* (Kazakh table) and the most popular dish among the Kazakhs has always been meat. The meat was usually boiled and served in large pieces. The ranking guest of honor would be presented a sheep's head cooked in a special way by the host. This guest had to distribute parts of the head among those present while observing a certain ritual reflecting the ancient custom concerning guests – old men, children, close and distant relatives.

The meat is eaten with small pieces of dough which are rolled and boiled. An excellent addition to this dish is the fragrant meat broth called *sorpa* which is usually served in *pialas*. At the end of the meal *kumys* is served which is again followed by tea.

Present-day Kazakh cuisine includes not only traditional Kazakh dishes but also dishes of the Uzbek, Uigur, Russian, Tatar, Korean and other nationalities that caught the Kazakhs' fancy. Therefore it is easy to note the international features in present-day Kazakh cooking along side of national ones.

- **Бұл қандай тағам?**
- **Бұл бесбармақ. Бұл қазақтың ұлттық тағамы.**
- **Ол неден жасалады?**
- **Ол еттен, қамырдан және пияздан жасалады.**

ұлттық - national

неден - from what

тағам - dish

жасалады – (they) cook

қандай тағам - what is this

- Сізге қандай ұлттық тамақ ұнайды?
- Маған куырдақ ұнайды.
- Куырдақ деген не?
- Куырдақ деген куырылған ет пен картоп.

Қандай ұлттық тамақ жеп көрдіңіз?

Мен____
____жедім.

Task 1. Answer the questions.

Present tense	
Ұнайды	I like
Ұнамайды	I don’t like
Past tense	
Ұнады	I liked
Ұнамады	I didn’t like

Сізге құрт ұнайды/ұнай ма?

Сізге қымыз ұнайды/ұнай ма?

Сізге шұбат ұнайды/ұнай ма?

Сізге бесбармақ ұнайды/ұнай ма?

Сізге бауырсақ ұнайды/ұнай ма?

Сізге палау ұнайды/ұнай ма?

Сізге мәнті ұнайды/ұнай ма?

Task 2. Answer the questions using the words in the box.

A. Model:

- Сізге не ұнайды? - Сізге не ұнайды?

- Маған бесбармақ ұнайды .- Маған .... ұнайды.

- Сізге не ұнаМАйды? - Сізге не ұнаМАйды?

- Маған қымыз ұнаМАйды - Маған .... ұнаМАйды. .

Бесбармақ, мәнті , шұбат, құрт, палау, бауырсақ, кеспе,

Ә. - Сізге қандай мәнті ұнайды?

- Сізге қандай жұмыртақа ұнамайды?

Қандай?	What kind of?
ыстық	hot
суық	cold
жылы	cool
қуырылған	fried
асылған,пісірілген	boiled
бұқтырылған	steamed
кептірілген	dry
тәтті	sweet
ашты	salty,
ащы	hot spicy
қышқыл	sour
дәмді	tasty
дәміз	not tasty
майлы	fat
майсыз	lean
қою	thick
сұйық	thin
көп	much
аз	little

Task 3. Read and translate these sentences. Pay attention to the conjunction ал (бірақ) -but in complex sentences.

Маған әдетте қышқыл жемістер ұнамайды, ал мына алхоры ұнады.

Әдетте маған қауын ұнамайды, ал мына қауын ұнады.

Маған ет тағамдары ұнамайды, ал мына мәнті ұнады.

Маған көкөніс ұнайды, ал мына қызылша ұнамады.

Маған таңқурай ұнайды, ал мына таңқурай ұнамады.

Маған қымыз ұнайды, ал мына қымыз ұнамады.

Compound form of the concrete present tense

The verbs **отыр, жүр, тұр, жатыр** do not only make up the simple form of the compound Present tense, but are used as auxiliary verbs.

The compound form in Kazakh consists of two verbs: the auxiliary verb and the main verb, which is formed by means of adding the suffixes (the Concrete Present tense).

E.g. Мен *жазып отырмын.*

I *am writing.*

	Pers. end.	Verb	**отыру** **to sit**	**жүру** **to go**	**тұру** **to stand**	**жату** **to lie**
Singular						
I	мен	V **+ып** +іп **+п**	отыр+мын	жүр+мін	тұр+мын	жатыр+мын
you	сен		отыр+сың	жүр+сің	тұр+сың	жатыр+сың
you	сіз		отыр+сыз	жүр+сіз	тұр+сыз	жатыр+сыз
he	ол		отыр	жүр	тұр	жатыр
Plural						
we	біз		отыр+мыз	жүр+міз	тұр+ мыз	жатыр+мыз
you	сендер		отыр+сыңдар	жүр+сіңдер	тұр+сыңдар	жатыр+сыңдар
you	сіздер		отыр+сыздар	жүр+сіздер	тұр+сыздар	жатыр+сыздар
they	олар		отыр	жүр	тұр	жатыр

Мен жазып отырмын — Біз жазып отырмыз
Сен жазып отырсың — Сендер жазып отырсыңдар
Сіз жазып отырыз — Сіздер жазып отырсыздар
Ол жазып отыр. — Олар жазып отыр

Мен мектепте оқып жүрмін, жатырмын. (отырмын, тұрмын)
Сен мектепте оқып жүрсің, жатырсың (отырсың, тұрсың)
Сіз мектепте оқып жүрсіз, жатырсыз (отырсыз, тұрсыз)
Ол мектепте оқып жүр, жатыр (отыр, тұр)

	тұр	**отыр**	**жүр**	**жатыр**
	You can add any of this verb after V			After verbs: әкел (+е) апар (+а) бар (+а) кел (+е)
н	тұрмын	отырмын	жүрмін	жатырмын
Сен	тұрсың	отырсың	жүрсің	жатырсың
Сіз	тұрсыз	отырсыз	жүрсіз	жатырсыз
Ол	тұр	отыр	жүр	жатыр

<u>Remember !!</u> Four verbs **бару** to go, **келу** to come, **апару** to take to, **әкелу** to bring are made up by means of adding the suffixes **+а/ +е** and are used only with the verb **жатыр**

Infinitive

бару	Ол бара жатыр	“He is going”
келу	Ол келе жатыр	“He is coming”
апару	Ол апара жатыр	“He is carrying away”
әкелу	Ол әкеле жатыр	“He is bringing”

Task 4. Answer the questions.

1. Американдақтар қандай тамақ жейді?
2. Итальяндықтар қандай тамақ жейді?
3. Французадар қандай тамақ жейді?
4. Қазақтар қандай тамақ жейді?
5. Орыстар қандай тамақ жейді?
6. Қазақтар қандай шай ішеді?
7. Қытайлықтар қандай тамақ жейді?
8. Американдақтар қандай шай ішеді?

Chapter 8 – Дүкенде - At the store

Vocabulary: *Nouns*

Store – Дүкен
Food/Groceries – Азық түлік
White Bread – Ақ нан
Black Bread – Қара нан
Specialty Bread – Тоқаш нан
Fry Bread – Шелпек
French Bread – Батон
Scone – Таба нан
Honey – Бал
Yeast – Ашықты
Rice – Күріш
Noodles – Кеспе
Macaroni – Макарон
Millet – Тары
Buckwheat – Қарақұмық\гречка

Flour – Ұн
Butter/Oil – Май
Cooking Oil – Өсімдік майы\Сұйық май
Beer – Сыра
Vodka/Liquor – арақ
Wine – шарап
Beverage – сусын
Juice – шырын
This – Міне/Мынау
That – Ана/Анау
Other – Басқа
Again, Another (one) – Тағы (бір)
All, everything – Бәрі
Customer – Сатып Алушы
Salesperson – Сатушы

Vocabulary: *Verbs*

To Sell – Сату

To Buy – Сатып алу

Take, please – Алыңызшы

Give, please – Беріңізші

Count, please - Санаңызшы

Abbreviations:

Кг – киллограм **Г - грамм** **Л - литр** **Тг - тенге**

'Half' in Kazakh

There are two words used to denote 'half' in Kazakh, and their uses depends on context

Жарым
Used with nouns and amounts of nouns
Жарты сағат Жарты нан Жарты литр Жарты Киллограмм (Келі)
Жарты
Used with numbers, time, and abstracts
Екі жарым Алты жарым Жарым Жүз жарым Мың жарым
Pieces, Bits, Parts
Ширек, бөлшек, бөлік, бөлім
Бөлу – to split, divide, share, halve, quarter, etc.

Task 1. Read and translate the following words.

1 кг ет 10 жұмыртқа 300 г. шоколад 3,5 кәмпит 5,5 кеспе	1 ақ нан 0,5 кг қант 2,5 кг май 4 сыра 3 кг ұн	жарты тауық 2 кг күріш 1 шөлмек сусын 1 шөлмек шарап

Task 2. Rewrite these words with numbers.

Model: бір келі кеспе (1кг кеспе)

1. жарты келі кәмпит
2. үш жарым келі күріш
3. бір келі сары май
4. сүт
5. ұн
6. өсімдік майы

'Need' in Kazakh

Similar to Russian, Kazakh uses a case in the place of a specific verb for showing necessity. Dative case denotes **to whom** the item or action is necessary.

Маған қалам керек.	Саған мысық керек пе?	Кетуің керек.
I need a pen.	Do you need a cat?	You need to leave.

With Nouns

Nouns are left in the nominative [no change from dictionary form]

With Verbs

Verbs should be possessed to show **to whom** the action is necessary. This also helps in making the use of pronouns redundant, and uncommon in speech. Possess the verb by adding the possessive suffixes to the infinitive form of the verb.

Бар у ым	Кет у іңіздер	Же у іміз
(Маған) Баруым керек.	(Сендерге) Кетуіңіздер керек пе?	(Бізге) Жеуіміз керек!
I need to go.	Do y'all need to leave?	We need to eat!

Dative Case Pronouns

Equivalent in English to adding preposition "to"

Маған уақыт керек. **(To me)** time need/is necessary [I need time]

(Nom.)Мен	Ол	Сен	Сіз	Біз	Олар	Сендер	Сіздер
(Dat.) Маған	Оған	Саған	Сізге	Бізге	Оларға	Сендерге	Сіздерге
I	He/She/It	You	You	We	They	You(s)	You(s)

The polite imperative mood

2nd singular polite form is formed by adding suffixes

- ыңыз (after the hard vowels) **- ыңызшы**

- іңіз (after the soft vowels) **- іңізші**

Adding the particle [**Шы - Ші**] expresses the request in the most polite form, and translates as " please"

бер - іңіз- ші **Give me, please**

айт - ыңыз -шы **Tell me, please**

Infinitive	Imperative	Imperative polite	Polite request	English
Беру	бер	бер|іңіз	бер|іңіз|ші	give
Айту	айт	айт|ыңыз	айт|ыңыз|шы	tell, say
Алу	ал	ал|ыңыз	ал|ыңыз|шы	take
Ашу	аш	аш|ыңыз	аш|ыңыз|шы	open
Жабу	жа**п**	жа**б**|ыңыз	жаб|ыңыз|шы	close
Жазу	жаз	жаз|ыңыз	жаз|ыңыз|шы	write
Келу	кел	кел|іңіз	кел|іңіз|ші	come
қайталау	қайтала	қайтала|ңыз	қайтала|ңыз|шы	repeat
аудару	аудар	аудар|ыңыз	аудар|ыңыз|шы	translate
көрсету	көрсет	көрсет|іңіз	көрсет|іңіз|ші	show

Task 3. Read and complete the dialogue

- Қара нан бар ма?
- Йә, бар. Қанша аласыз?
- Қаншадан?
- 45тенге
- Бір қара нан беріңізші
- Міне! Келіп тұрыңыз.
- Рақмет! Сау болыңыз

- Күріштің килосы ....?
- .... 110 теңге.
- Қандай ....?
- «Ақ маржан» ....
- жақсы. .... беріңізші.
- ...... теңге. Тағы не ....?
- .... рақмет. Ақшаңызды ....
-Рақмет. Келіп ....
- Сау ....

Task 4. Read the text and answer the questions and translate it.

Азық-түлік дүкені

Алматыда үлкен азық -түлік дүкендері өте көп. Дүкенде ет, нан, сүт, май, балық, жұмыртқа, тұз , қант, кәмпит, тауық және басқа тағамдар сатылады. Ақ нан 35 тенге тұрады. Қанттың бір келісі 100-120 тенге тұрады. Сары май 380 тенге, қаймақтың 100 грамы 75 тенге тұрады. Мен дүкенге күнде барамын. Дүкеннен тамақ сатып аламын.

1. Дүкенде не бар?
2. Ақ нан қанша тұрады?
3. Сары май қаншадан?
4. Сен дүкенге барасың ба?
5. Сіз дүкеннен әдетте не сатып аласыз?
6. Саған қаймақ ұнайды ма?
7. Сіз таңертеңгі тамаққа не жейсіз?
8. Сіз түскі тамаққа не ішесіз?
9. Сіз кешкі тамақты қайдан ішесіз?

Task 8. Make you own food

You have a party. What do you want to buy? What kind food do you want to cook? Write and vocally deliver a text to your teacher/classmates.

Chapter 9 – At a party [Қонақта]

Vocabulary:

ас болсын!	Bon appetite!
бақытты болыңыз!	May you be happy!
бос емеспін	I'm not free, I'm busy
боспын	I'm free, I'm not busy
келіңіз	Come in! (invitation)
қонақ	Guest, Visitor
құтты болсын!	Congratulations!
мейрам, мереке	Holiday, Celebration
мекен-жай	Address (house address, etc.)
өкінішке орай	Unfortunately
сенбі	Saturday
сенбіде	on Saturday
сыйлық	gift, present
төр	the place of honor
төрлетіңіз	come to the place of honor
төрге шығу, төрге шығыңыз!	come, take the place of honor
туған күн	birthday

DIALOGUES:

1. Қонаққа шақыру. (Invitation to visit)

- Өзімді таныстырып кетейін: Менің атым Э́рик, Америкаданмын, Бейбітшілік Корпусының еріктісімін. Сіздің атыңыз кім?
- Айсұлу.
- Әдімі ат екен! Сіз оқисыз ба әлде жұмыс істейсіз бе?
- Мен университе́тте заң факультеттінде (faculty of law) оқимын.
- Жақсы қыз екенсіз!.

- Комплиментіңізге рахмет!

- Ертең кездеспейміз бе? (Can we meet tomorrow?)

- Жақсы, маған қонаққа келіңіз, ертең менің туған күнім.(Come to my place. It's my birthday)

- О, шақырғаныңызға рахмет! (Thank you for the invitation). Сіз қайда тұрасыз?

- Самалда, 5 үй, 16 пәтер.

- Сағат қаншада келейін?

- Сағат 6 да.

- Тағa да рахмет(once more). Мен міндетті түрде келемін. (I'll come by all means).

Мейрам/мереке	
Туған күн	**құтты болсын!**
Той	

2. Қонақта.   (while visiting)

PCV: - Қайырлы кеш!

Вика: - Қайырлы кеш! келіңіз!Төрлетіңіз! (Come in place)

- Рахмет.

- Эрик, танысып қойыңыз, Бқл менің шешем Айна Саматқызы.

- танысқаныма қуаныштымын! Айсұлу туған күніңмен құттықтаймын! (Happy Birthday!) дерсаулық,бақыт, табыс тілеймін! (I wish you happiness, health, and success!)

- Үлкен рахмет!

- Мынау менің сыйлығым(gift) қабыл ал.

- Қандай әдемі! Көп рахмет! (How lovely! Many thanks!)

- Айсұлу, мына өлең жолдарын саған арнаймын. (and I also want to give you a song for your birthday)

Wishes - Тілектер

Туған күніңмен!

Туған күніңмен құттықтаймын!   **Happy Birthday!**

Туған күнің құтты болсын!

Бақытты бол/ыңыз/! Be happy!

Бақыт тілеймін! I wish you happiness!

Зор денсаулық тілеймін! I wish you health

Мол табыс тілеймін! I wish you successful!

Ұзақ өмір тілеймін! I wish you long life!

Бақытты болайық! Let's be happy!

Жұмыс жемісті болсын!

Балаңыз азамат болсын!

Toasts

* Денсаулық * Бақыт * Махаббат *Достық *Бейбітшілік	үшін!	To Health! To Happiness! To Love! To Friendship! To Peace

уған күн! (Birthday)

Бірінші байлық – денсаулық

Екінші байлық – ақ жаулық!

Үшінші байлық – он саулық!

БАТА

А. Дастархан мол болсын,
Уайым-қайғы жоқ болсын!
Әумин!

Ә. Бар болайық!
Бай болайық!
Көп болайық!
Әумин!

Б Дастархан байлығын,
Мол денсаулығын берсін
Әумин!

құттықтау **КІМДІ?** (Acc.) **НЕМЕН?** (Inst.) to congratulate

кім?	кімді?	немен?	**құттықтау**
мен	мені		құттықтай|мын
сен	сені		құттықтай|сың
сіз	сізді	туған күніңмен	құттықтай|сыз
ол	оны	мейрамыңмен	құттықтай|ды
біз	бізді	мерей тойыңызбен	құттықтай|мыз
сендер	сендерді	заңды некеңізбен	құттықтай|сың|дар
сіздер	сіздерді		құттықтай|сыз|дар
олар	оларда		құттықтай|ды

СЫЙЛАУ,СЫЙҒА ТАРТУ (to present) **КІМГЕ?** (Dat.) **НЕНІ?** (Acc.)

кім?	кімге?(Dat.)	нені? (Acc.)	**сыйлау**	**сыйға тарту**
мен	маған		сыйлай|мын	сыйға тарта|мын
сен	саған		сыйлай|сың	сыйға тарт|сың
сіз	сізге	гүл|ді	сыйлай|сыз	сыйға тарта|сыз
ол	оған	кітап|ты	сыйлай|ды	сыйға тарта|ды
біз	бізге	көйлек|ті	сыйлай|мыз	сыйға тарта|мыз
сендер	сендерге	машина|ны	сыйлай|сың|дар	сыйға тарта|сың|дар
сіздер	сіздерге		сыйлай|сыз|дар	сыйға тарта|сыз|дар
олар	оларға		сыйлай|ды	сыйға тарта|ды

3. Дастарханда(At the table)

- Ал дастарханға келіңіздер Эрик,кел отыр, мен саған тамақ салып берейін (Let me help you get around)

- Рахмет.

- Арақ па әлде шарап па?

- сыра болса жақсы болар еді. (I prefer beer)

- Алыңыз, Жеңіз!.

- Өте дәмді салат екен. Тағы боло ма? (And may I have some more of that salad?)

- Алыңыз! Алыңыз! Эрик, Сіздің бізге алғаш келуіңіз, сондықтанбірінші тост сізге. (As much as you like. It’s your first visit to our place. You must say a toast.)

- Әрине! Айсұлудың денсаулығы үшін алып қоялық!

Toasts (Examples)

1. Қазақстанның қонақжай елдері үшін
   to the prosperity of Kazakhstan and hospitality of its people;

2. екі елдің достығын нығайту үшін;
   to the strengthening of friendship and cooperation between our countries;

3. жаңа танысқан жақсы адамдар үшін;

to the brilliant people whom we've met here;

4. осы отырғандар үшін;

to everybody present here;

5. жаңа достар үшін;

to our new friends;

6. жақсы адамдар үшін;

to all good people;

7. үй иесі үшін;

to the Lady of this house.

алып қояйық! Let's drink

Task 4. What toast would you like to propose in such a situation? What toasts do you usually propose?

Қоштасу (Saying good-bye)

- Тағы аз ғана алып қойыңыз?	- Well, one more?
- Жо-жоқ, рахмет. Маған кету керек. Көп рахмет!	- No, thank you. I need to go. Thank you!
- Келгеніңізге рахмет! Келіп тұрыңыз!	- Thank you for coming. Come again!
- Сау болыңыз!	- Good-bye!

Compliments:

Сізге мынау жарасады екен!	You look very nice.
Сізге мына көйлек жарасады екен!	You look very nice in this dress.
Мына түс сізді ашады екен!	This is your color. I like the color.
Сіз жақсы адамсыз!	You are very good person.
Сіз өте ақылдысыз!	You are very smart.
Әдемі болып кетіпсіз!	You look lovely today.
Сіз жас көрінесіз!	You don't look your age.
Жайнап кетіпсің ғой!	You look lovely.

Жарайсың!	Well done!
Азаматсың!	Well done!

Answer the compliments:

Рахмет	Thank you.
Қойшы,әй!	Oh, come on.
Шын ба? Рас па?	Is that true?

Give compliments to the hosts:

Бәрі дәмді!	Tasty!
Бәрі жақсы!	Good!
Бәрі өте дәмді!	Very tasty!
Бәрі өте жақсы!	Very good!

Task 1. Change the following expressions by adding the word "өте" very.

Example: Бесбармақ. дәмді! Бесбармақ **өте** дәмді **екен**!
Мәнті жақсы! Нан жұмсақ! Алма тәтті! Тілек жақсы!
Гүл әдемі! Сыйлық. жақсы!

Кел, ән салайық! (Come on, let's sing!)

Көзімнің қарасы

Халық әні [Folk Song]
Сөзі Абай Құнанбаевтікі [Words by Abai]

Көзімнің қарасы, көңлімнің санасы.
Бітпейді іштегі, ғашықтың жарасы. (2 рет)

Apple of my eye, consciousness of my soul
The wound of love cannot be healed (2 times)

Жырлайын, жылайын ағызып көз майын
Айтуға келгенде, қалқама сөз дайын. (2 рет)

Dear fellow – Kazakhs, older brothers
I did not know that there could be a person like her (2 times)

Қазақтың данасы, жасы үлкен ағасы.
Бар дейді, сендей бір адамның баласы. (2 рет)

I sing and cry my eyes out
My words are ready to be said to my sweetheart (2 times)

The next song is a very popular and well known Kazakh song from the time of the Soviet Union. Many songs were written then by adapting folk songs of various nationalities, especially in the early years when the nationality policy of the Soviet leadership was to attempt a merging of all nationalities into a new 'Soviet' nationality. For that reason, this song may be familiar to you – it's melody is an old Polish folksong, while the words have been translated and changed to fit Kazakh traditions.

СҰЛУ ҚЫЗ

ҚЫЗДАР МЕН ЖІГІТТЕР БІРГЕ:
Таңертеңмен бір сұлу қыз суға келеді,
Суға келеді, суға келеді.
Ат жетектеп бір жас жігіт еріп келеді,
Еріп келеді, еріп келеді.
ЖІГІТ:
Тоқтаңыз сұлу қыз су іздеген,
Танысқым келеді менің сізбен.
Айтыңыз атыңыз кім болады?
Танысып көрмеп ем бұрын қызбен.

ҚЫЗ:
Менің атым неге керек айтшы жас жігіт,
Айтшы жас жігіт, айтшы жас жігіт.
Бір көргеннен қалдыңыз ба
мені шын сүйіп
Мені шын сүйіп, мені шын сүйіп.
ЖІГІТ:
Тоқтаңыз сұлу қыз су іздеген,
Танысқым келеді менің сізбен.
Айтыңыз атыңыз кім болады?
Танысып көрмеп ем бұрын қызбен.

Еркем-ай

Халық әні (Folk Song)

Еркем, Еркем, Еркем-ай
Еркелеген еркемді,
Еркелетсем екен-ай!

Айт дегенде өлеңді аңырлаймын,
Көлден ұшқан аққудай мамырлаймын еркем-ай
Жақсыларды көңілі алтын сандық
Кілт болмаса сандықты кім ашады Еркем –ай!

Еркем, Еркем, Еркем-ай
Еркелеген еркемді,
Еркелетсем екен-ай!
Сенде кидің ақ пима,
Мен де кидім ақ пима,
Сен сүйсең де,
Мен сүймеймін маған қарап бақшима!

Еркем, Еркем, Еркем-ай
Еркелеген еркемді,
Еркелетсем екен-ай!

Chapter 10 - Мейрамхана, Кафе [Restaurant, Café]

Unless you live in an entirely Kazakh village, eating outside the house is one place where at least some conversational Russian is bound to be used, even by Kazakhs that do not speak Russian. Many of the words below are directly taken from Russian, and while generally used by non-Russian speaking Kazakhs, they are not considered a part of the Kazakh language in the same way as other international words, like theater [Театр in Russian and Kazakh], for example.

Vocabulary

dish	тағам, тамақ	menu	мен**ю**
first course	Бірінші тамақ	bill	счёт [Shy-oh-t]
national dishes	ұлттық тамақ	**Alcoholic beverages**	
table	үстел	cognac	конь**я**к
Dish	ыдыс	champagne	шампáнск|ое
appetizers	Закуски *Literally food to eat while drinking alcohol*	gin	джин
waiter	Официант, Інішек	vodka	вóдк|а, Арақ
waitress	Официáнтк|а, Қарындас	whisky	вúски
tips	чаевые	wine	Шарап, Вино

1.	What will you drink? What will you eat? What else? What will you have for dessert?	Не ішесіз? Не жейсіз? Тағы не? Десéртке не жейсіз?
2.	This table is free. This table is reserved.	Мына үстел бос. Бұл үстел бос емес.
3.	Bring (give) the menu, please. How much do I (we) owe you?	Мен**ю** беріңізші Қанша төлейін?

Cultural Notes:

How to attract waitress's attention?

Мейрамханада көбінесе жастар жұмыс істейді.Сондықтан, егер сіз оларды шақырғыңыз келсе, онда былай шақыруға болады:

Қарындас! Сізді бола ма?

Інішек! Бауырым! Бола ма?

How to pay?

Жалпы, мейрамханалар мен кафелерде официант барлығына бір счёт береді. Егер сіз өзіңіз жеке төлегіңіз келсе, онда сол ойыңыз туралы келген бетте алдын ала бірден айтуыңыз керек. Әдетте, бұл күтушіге ұнамайды, сондықтан, олар қарсылық білдіре бастайды. Олар: "Мен счетті әкелемін, сіздер маған жинап беріңіз", – дейді. Сондықтан ,тағы да қайталап, өз ойыңызды жеткізуге тырысыңыз. Себебі олар счетті жазбаша түрде және қысқартып жазады. Ақшаңызды санап алуды ұмытпаңыз.

Payment

Usually, restaurant and café waiters give one check to the entire group. If you want to pay separately, you should tell them beforehand as soon as you arrive. Usually the waiter doesn't like this, and they begin to resist. They say, "I will bring the check, and you will collect the money and pay me together." Then you should try to explain again. This is because they write in cursive and in shorthand. And don't forget to count your change. The one who invites usually pays at a restaurant unless you agreed beforehand that each is paying for oneself. When you are paying the bill give the money to the waiter/waitress instead of leaving it on the table

Кафеде

О. - Не жейсіз?

В. - Бірінші менюді көрейік,сосын айтамыз.

О. - Шашлық бар, сыра да бар.

С. - Өте жақсы, бес минуттан кейін келіңізші.

В. – 4 шашлық, екі сыра беріңізші.

О. – Қандай шашл**ық**?

В. – Саша, саған қандай?

С. – Бір қойдың етінен және бір окорочка.

В. – Ал, маған екі окорочка.

О. – Қандай сыра?

С. – «Балтика трóйка» бар ма?

О. – Иә бар.

В. – Өте жақсы, маған бір «трóйка», бір

«шестёрка».

…………………………………….….

В. – Счёт беріңізші.

О. – 820 тенге.

В. – Міне, алыңыз.

1 (бір) 2 (екі) кесе	қандай *(+ Instr.)*	сүтпен қантпен лимонмен	шай

Task 1. What and how many did they order? Кім қанша тамақ жеді?

Task 2. Read the dialogue. Compile your own dialogue.

- Қарындас, «Грéческий салáт» деген не?
- Помидóр, қияр, бр**ы**нза *(‘бр**ы**нз|а’ is a salt, usually soft, cheese made from cow’s or goat’s milk)* және кириешки *(sort of croutons).*

Task 3. Choose the most appropriate answer in the following situations:

a) You sat down at the table. Your first words to the waitress:

1. Қарындас, счёт, беріңізші.
2. Қандай тамақ бар?
3. Мен**ю** берші.

b) You came across a new dish in the menu. What will you ask?

1. Мынау қандай тамақ?
2. Дəпəнджи – деген не?
3. Минералды су бар ма?

c) You are beginning your dinner. What does your host mother say to you?

2. Мен тамақты жақсы дайындаймын.
3. Саған ұнайды.
4. Ас дəмді болсын!

Task 4. Match the Kazakh equivalents to the English sentences in the columns below:

1.	Не жейміз?	What will we have for our second course?
2.	Счёт беріңізші!	What will we order?
3.	Екіншіге не аламыз?	Is this table free?
4.	Қандай шырын ішесің?	How much do I owe you?
5.	Біз қанша төлейміз?	Bring (me) the bill, please.
6.	Менен қанша?	How much do we owe you?
7.	Мына үстел бос па?	What juice will you drink?

Task 5. Ask to bring

Маған ____беріңізші (берші).

Task 6 .

1. Read the menu.

The menu will almost always be only in Russian. Only in the smallest village cafes will the menu be in Kazakh, Uzbek, Uighur, or other Turkic languages. In areas with heavy Turkish investment, Turkish language menus are also a possibility. If a restaurant has menus in two languages, the second will be English before it will be Kazakh.

2. Ask your teacher to be a waitress. What does the waitress usually say when you are ordering? What do you say?

3. Take turns “taking orders” and “ordering.” Use the language your teacher gave you.

Ресторан «Дубок»

Холодные закуски

	Выход	**Цена**
Ассорти овощное	110/173	260-00
Кабырга из баранины	1/150	530-00
Балык с лимоном	75/92	470-00
Канапе с красной икрой и балыком	1/170	390-00

Фирменные блюда

Салат «Дубовый лес»	1/200	240-00
Салат «Чудо»	1/200	190-00
Салат «Сезон»	1/200	210-00
Салат «Пикантный»	1/200	290-00

Горячие закуски

Грибы в сметанном соусе	1/200	400-00
Яичница «Сантелия»	1/300	320-00

Горячие блюда

Бульон с мясом и яйцом	50/430	270-00
Котлета «Королевская»	120/200	510-00
Чикен-барбекю	1/200	530-00

Горячие напитки

Чай с лимоном		70-00
Чай с молоком		50-00
Чай с сахаром		40-00
Кофе эспрессо		120-00

Десерты

Мороженое с орехами		230-00
Мороженое с шоколадом		250-00
Пирожные в ассортименте		80-00

Chapter 11 – Holidays Мейрамдар

Your Own Holiday - Сіздің өзіңіздің жеке мейрамыңыз

You are going to create a new holiday. **Жаңадан өз мейрамыңызды жасамақсыз.**

Choose a theme for the holiday from the wheel or create your own.

Мына төмендендегі шеңберден ұнаған тақырыпты таңдап алыңыз да жаңа мейрам ойлап табыңыз.

Decide: How will you celebrate your holiday? Complete the chart.

Мейрамыңызда қалай атап өтетініңізді шешіп алыңыз. Таблúцаны толтырыңыз.

Мейрамның аты (Holiday name)			
Қашан тойлайсыз?	**Не істеу керек?**	**Бұл күні не жейсіз?**	**Қалай безендендіресіз?** **(decorations)**

____ **- бұл жаңа мейрам.**

(мейрамның аты)

____**атап қту керек.**

(жыл мезгілі айы ,күні)

Бұл күні ____________________________________ кию керек.

Бұл күні _____________________________________жеу керек.

Мейрам күндер – Holidays in Kazakhstan

1-қаңтар	Жаңа жыл	New Year
8-наурыз	Әйелдер күні	Women’s day
22-наурыз	Наурыз мейрамы	Nauryz
1-мамыр	Ынтымақ күні	Unity day
9-мамыр	Жеңіс күні	Victory day
30-тамыз	Констутция күні	Constitution day
25-қазан	Республика күні	Republic day
16-желтоқсан	Тәуелсізлік күні	Independent day

1. Қазақстандықтар қандай мейрамды тойлайды?
2. Қашан тойлайды?
3. Американдықтар қандай мейрамды тойлайды?
4. Қашан тойлайды?
5. Қазақстандықтар қандай мейрам маңызды? Неге?
6. Американдықтар қандай мейрам маңызды?Неге?

Practice Text

Day of Fry Bread – September 17th

Бауырсақ күні - «Kaz&Я». қоғамдық жобасы Бауырсақ күні - «Kaz&Я». қоғамдық жобасы. Бұл күн 17 қыркүйекте Алматыда аталады.**Орталық алаңға жиналған ел 5000 бауырсáқ пісіреді. Жиналған қауым тегін бауырсáқ жейді. Сонымен қатар, бұл күні алаңда спорттық ойындар, жарыстар мен концерттер болады.**

Ұйымдастырушылар өздерін "38 **бауырсáқ** "тобы деп атайды.Себебі ұйымдастырушылардың саны 38 адам.

Бұл мерекенің мақсаты жас ұрпақты елін, жерін сүюге және патриотúзмге тәрбиелеу болып табылады. " «патриотúзм» деген сөздің құны кетіп қалды "- дейді.ФудМáстер компáнясының бас дирéктор Сакéн Сейфýллин, сондықтанда бұл күнді жалпылай орталық алаңда өткізгенді дұрыс көрдік. Орталық алаңға жиналғандар отбасымен бірге келеді.Көңіл көтеріп, демалып қайтады.

Неге бауырсáқ мейрамы деп аталған? Неге қазы немесе бесбармақ емес? Бұл сөздің тарихы бар. «Бауы́р» қазақ тілінде «аға» деген мағананы білдіреді. Сондықтанда бұл күнді ынтымақтастықтың және бірлестіктің белгісі деп атаған.

"38 **бауырсáқ** "тобының бұл қозғалысын жақсы бастама деп атап айтып кеткен жөн. Кейінгі жас ұрпаққа үлкен үлгі.

Chapter 12 Қалада – In Town

Қалада не бар? **What's in the city?**

Қалада _______ бар. **There's a ________ in the city.**

Vocabulary

Airport – Әуежай

ATM – Банкомат

Bank – Банк

Barbershop – Шаштараз

Beauty Salon – Сұлылық Салоны

Автобус Бекеті – Bus station

Асхана – Cafeteria

Зират – Cemetery

Шіркеу – Church

Цирк – Circus

Әкімшілік – City Hall

Концерт Залы – Concert Hall

Елшілік – Embassy

Қонақ Үй – Hotel, Motel

Үйлер, Тамдар – Homes, Residences

Бала Бақша – Kindergarten

Кітапхана – Library

Базар – Bazaar

Министерлік – Ministry

Мешіт – Mosque

Кинотеатр – Movie Theater

Museum – Мұражай

Night Club – Түнгі Клуб

Park – Саябақ

Pharmacy – Дәріхана

Photo Developer – Фотосалон

Post Office – Пошта

Publisher – Баспасөз

Sauna – Монша

School – Мектеп

Square – Алаң

Store – Дүкен

Swimming Pool – Бассейн

Theater – Театр

Train Station – Теміржол Бекеті

University - Университет

Zoo – Хайуанаттар бағы

Clinic - Емхана

Hospital - Аурухана

Restaurant

Task 1. Read the dialogue.

A. **- Мынау қай қала?** - ***What kind of city is this?***

- Бұл Алматы. - ***This is Almaty.***

- Алматы үлкен қала ма? - ***Is Almaty a big city*?**

- Иә, Алматы үлкен қала. - ***Yes, Almaty is a big city.***

Ә. - Сіз қайдансыз? — ***- Where are you from?***

- Мен Берліңтоннанмын. — ***- I'm from Berlington.***

- Берліңтон үлкен қала ма? — ***- Is Berlington a big city?***

- Жоқ, Берліңтон үлкен қала емес. — ***- No, Berlington isn't big.***

Getting Around [in Seven Steps]

Step One

- Кешіріңіз, айтыңызшы банк қай жерде?/ қайда?

- Банк Жандосов көше/сі/нде.

- Банк Абай даңғыл/ы/нда.

The nouns"көше" - "street" and "даңғыл "- "avenue" are placed after the name of the street and the possessive suffixes of the 3rd person singular are added. And also is added the locative case ending.

The nouns	Possessive suffixes of the 3rd person singular	Loc. case ending
көше	**+сі**	**+нде**
даңғыл	**+ы**	**+нда**

не?	**қай көше?**	**қай жерде? қайда?**
көше	**Сейфиллин көше|сі**	**Сейфиллин көше|сі|нде**
даңғыл	**Достық даңғыл|ы**	**Достық даңғыл|ын|да**

Task 2.

Read the dialogues.

- Мынау Жамбыл көшесі ме? — - Is this Zhambul street?
- Жоқ. — - No, it isn't
- Бұл қай көше? — - What is the name of the street?
- Бұл Құрманғазы көшесі. — - It is Kurmangazy street.
- Кешіріңіз, айтыңызшы театр қай жерде? — - Excuse me, tell me please, where is the theatre?

- Театр Абылайхан даңғылында. - It is in Ablaihan street.

Step Two

Бұрыш - corner, **қиылыс** - intersection, crossing

- Кешіріңіз, Айтыңызшы Казкоммерцбанк қайда?/қай жерде?

- Казкоммерцбанк Жандосов және Гагарин көшесінің бұрышында /қиылысында.

Task 3. Practice by reading the following text:

- Сәтбаев көшесі мен Сейфуллин көшесінің бұрышында/қиылысында.
- Гоголь көшесі мен Желтоқсан көшесінің бұрышында/ қиылысында.
- Төле би көшесі мен Панфилов көшесінің бұрышында/ қиылысында.
- Абылайхан көшесі мен Жамбыл көшесінің бұрышында/ қиылысында.
- Фурманов көшесі мен Абай даңғылының бұрышында /қиылысында.

Step Three

- Кешіріңіз, айтыңызшы саябақ қайда? /қай жерде?

- Саябақ мұражайдың қасында.

In Kazakh there are no prepositions. It uses postpositions. Most postpositions require the use of the Genitive Case for its **possessor**, but there are exceptions. Be careful with the case endings – the entire meaning of most sentences depends on them!

Place **Gen. case**	English	The postpositions using in **Loc. case**
мектеп|тің	behind	арты|нда
мұражай|дың	between	арасы|нда
базар|дың	in front of	алды|нда
саябақ|тың	in the center of	орталығы|нда
қонақ үй|дің	in the middle of	ортасы|нда
пошта|ның	near	қасы|нда
елшілік|тің	next to	жаны|нда

Task 4. Work in pairs. Ask and answer questions using the above given model and the words given below. Use the postposition қасында

не?	ненің? Gen. case	**Postpositions in the Loc. case**
саябақ	аурухана+ның	
қонақ үй	базар+дың	
дәріхана	қонақ үй+дің	
базар	дәріхана+ның	
пошта	елшілік+тің	**қасында.**
аурухана	саябақ+тың	
мұражай	мейрамхана+ның	
елшілік	мұражай+дың	
мейрамхана	пошта+ның	

- Кешіріңіз, айтыңызшы саябақ қайда? /қай жерде?

- Саябақ мұражайдың *жанында.*

Task 5. Using the word below say what and where it is situated. (What is situated next to what)? Use the postposition *жанында.*

Үлгі - [Model -]Мектеп аялдаманың жанында

Task 6. Work in pairs. Ask and answer questions using the above given model and the words given below.

Үлгі: *Базар – аялдама*

- Базар аялдаманың жанында.
- Аялдама базардың жанында.

мейрамхана – ойынхана дүкен – базар.

мектеп – университет монша - дәріхана.

елшілік – пошта қонақ үй – кафе.

- Кешіріңіз, айтыңызшы мектеп қайда?/қай жерде?

- Мектеп банк пен дәріхананың арасында .

Task 7. Make up sentences using the postposition *арасында*

Мейрамхана дүкен мен ойынхананың арасында.

пошта	театр	кафе
асхана	аурухана	базар
дәріхана	дәретхана	мейманхана
шәйхана	кітапхана	елшілік
мейрамхана	әуежай	дүкен

Task 8. Work in pairs. Ask and answer the questions using the model and the map.

Make up sentences using the postpositions ***артында*, (***behind*) ***алдында*** *(in frond of).*

Үлгі; - Кешіріңіз, жүк қоймасы қайда?/қайда?

- Жүк қоймасы вокзалдың артында.

- Вокзал жүк қоймасының алдында.

Step Four

- Сіздің үйіңіз қайда?/ қай жерде?

- Менің үйім Маречко көшесінде, "Сайран" автовокзалы|ның жанында.

- **Менің үйім "Сайран|ға" жақын.**
- **Менің үйім "Сайран" автовокзал|ы|на жақын**

Dative case of the noun.

Dative case of the noun is formed with the help of the ending **+ға/+ге, +қа/+ке,+на/не,+а/+е** added to the root or to the stem of the word and answers the questions **кімге?** "to whom?" **неге?** "to what?" "what for?" **қайда?" where?**

E.g. қала|**ға** "to the city"
Әсет|**ке** "to Aset"
кітап|**қа** "for a book" (to take a book)
бала|сы|**на** "to his child"

In Kazakh the words with the endings have the following means:

- a person or a subject to whom the action is addressed; **Оспан|ға бер** "give to Ospan"
- the direction of the action; **Алматы|ға бару** "to go to Almaty"
- the aim of the action **кітап|қа** "for a book", **(кітап ал|уға)** (to take a book)

The words ends in …	The ending Dat. case	Examples
1.vowels 2. **з, ж** 3.sonorant **м, н, ң, й, р**	**+ға/+ге**	адам|**ға** *(to a man)* гүл|**ге** *(for a flower)* қала|**ға** (to a city) Ораз|**ға** *(to Oraz)*
1.voiceless 2.**б, в, г, д**	+қа/+ке	кітап|**қа** *(for a book)* оқулық|**қа** *(for a textbook)* клуб|қа *(to the club)* есік|**ке** *(to the door)* Санкт-Петербург|ке
1.Possess. forms of the 3rd person. of the Nouns **+сы/+сі** *(after vowels)* **+ы/+і** *(after consonants)*	**+на/+не**	аға|*сы*|**на** *(to his brother)* қыз|*ы*|**на** *(to his daughter)*
1.Possess. forms of the 1st person singular **+ым/+ім** *(after consonants)* **+м** *(after vowels)*	**+а/+е**	ата|*м*|**а** іні|*м*|**е**

Task 9. Work in pairs. Ask and answer the questions using the model and the map.

Make up sentences using the postpositions **жақын**(close, near)

Менің үйім аялдама|**ға** (bus stop) жақын *(close, near)*

Базар - мектеп **Театр - мейрамхана**

Аурухана - дәріхана **Елшілік - дүкен**

Step Five

- Сіздің үйіңіз қайда?/қай жерде?

- Менің үйім мейрамханадан *алыс.*

Ablative case of Noun

Ablative case of Noun is formed with help of the ending **+нан/+нен, +дан/+ден,+тан/+тен** and answered the questions **кімнен?** ”from whom?” **неден?** “from what?” **қайдан**?”from where?” and denote the initial point of the action or material of which the subject is made.
E.g. **Студент университет|*тен* келе жатыр.**”The student is coming from the university.”

The words ends in	Endings	Example
1.sonorants, ***м, н, ң*** 2.the possessive ending of the 3rd person ***+сы, +сі, +ы, +і***	+нан/+нен	адам|нан дүкен|нен әке|сі|нен аға|сы|нан
1.vowels 2.***з, ж*** 3.sonarants ***р, л ,й ,у***	+дан/+ден	бала|дан емхана|дан терезе|ден кафе|ден көл|ден
1.voiceless 2.***б, в, г, д***	+тан/+тен	мектеп|тен клуб|тан Асхат|тан елшілік|тен

Мен Америка|*дан*|мын.
“I am from America.”

Ол ағаш|*тан* үй салып жатыр.
“He is building a house from wood.”

Task 10.

Make up sentences using the postposition *алыс.*

Мейрамхана дүкен|нен алыс.

Task 11.

Make up sentences using the postpositions *алыс,* and *жақын.*

Step Six

- Кешіріңіз, саябаққа қалай баруға болады?
- Тура жүріңіз, сосын оңға бұрылыңыз. Саябақ оң жақта.

Тура жүріңіз!	**Оңға бұрылыңыз!**	**Солға бұрылыңыз!**
(Go straight on!)	(Go\turn to the right)	(Go\turn to the left)

Тура жүріңіз, сосын (then) оңға бұрылыңыз!

Go up!	Go down!
[stairs, hill, etc.]	[stairs, hill, etc.]
Жоғары жүріңіз!	Төмен жүріңіз!

In Almaty, up and down are used to refer to south and north, respectively. This is because the citizens give directions in relation to the mountains – the south side of town is higher, and thus “up” and the northern side is lower, and thus “down.”

Жоғары жүріңіз! (Go up,in the direction of the mountains)

Төмен жүріңіз!   (Go down, in the direction of the mountains)

Жолдан өтіңіз!   (Cross the street)

Task 12.   Ask each other question how to get to this or that place. Listen attentively to the answer and act out the commands.

- Кешіріңіз, Әуезов драма театрына қалай баруға болады?
- Алдымен көшеден өтіңіз, сосын тура жүріңіз, сонан соң
солға бұрылыңыз! Театр оң жақта!
- Рахмет.

Оң жақ - Right side

Оң жағ|ыңыз|да (Loc.) - On your right side.

Банкке

Дүкенге қалай баруға болады?

Мектепке

Университетке

Бизнесцентрге

Step Seven

<table>
<tr><td colspan="3">- Кешіріңіз, қытай мейрамханасына дейін/шейін қалай/немен баруға болады?

- Бес жүзінші маршруткамен.</td></tr>
<tr><th>Нешінші?</th><th colspan="2">Немен баруға болады?</th></tr>
<tr><td>1-інші (бірінші)</td><td rowspan="12">автобуспен

троллейбуспен

трамваймен</td><td rowspan="12">баруға болады.</td></tr>
<tr><td>2- нші (екінші)</td></tr>
<tr><td>3-інші (үшінші)</td></tr>
<tr><td>4-інші (төртінші)</td></tr>
<tr><td>5-інші (бесінші)</td></tr>
<tr><td>6-ыншы (алтыншы)</td></tr>
<tr><td>7-нші (жетінші)</td></tr>
<tr><td>8-інші (сегізінші)</td></tr>
<tr><td>9-ыншы (тоғызыншы)</td></tr>
<tr><td>10-ыншы (оныншы)</td></tr>
<tr><td>11-інші (он бірінші)</td></tr>
<tr><td>12- нші (он екінші)</td></tr>
</table>

Немен баруға болады?

1. Вокзалға дейін
2. Әуежайға дейін баруға болады.
3. Елшілікке дейін
4. Көк базарға дейін

жаяу баруға болады

(You/I/They) can go on foot.

Қайда? Немен? Кімен?

Negative

Don’t go	Didn’t go
бар|май|мын	бар|ма|дым
бар|май|сың	бар|ма|дың
бар|май|сыз	бар|ма|дыңыз
бар|май|ды	бар|ма|ды
бар|май|мыз	бар|ма|дық
бар|май|сыңдар	бар|ма|дыңдар
бар|май|сыздар	бар|ма|дыңыздар
бар|май|ды	бар|ма|ды

Don’t come	Didn’t come
кел|мей|мін	кел|ме|дім
кел|мей|сің	кел|ме|дің
кел|мей|сіз	кел|ме|діңіз
кел|мей|ді	кел|ме|ді
кел|мей|міз	кел|ме|дік
кел|мей|сіңдер	кел|ме|діңдер
кел|мей|сіздер	кел|ме|діңіздер
кел|мей|ді	кел|ме|ді

Public Transportation and Marshrutka Slang

Bus and marshrutka fare

Usually in public transportation a conductor collects a fare. There are different rules in different cities when bus passengers are supposed to pay. Sometimes a conductor wants the fare when you get on a bus, sometimes when you get off the bus. So, observe other passengers' behavior and do the same.

Very often conductors are people from rural areas, and thus are most comfortable speaking Kazakh. This is good for you, because they will ask questions and make their announcements in Kazakh. In this case listen to the intonation (question? statement?) and pay attention for key words (usually you can identify the name of the stops and questions on getting off the bus.)

Conductors usually announce the name of the next stop, but sometimes they do not. In this case it would be better for you to ask a conductor to let you know the stop you need to get off at.

For example:

Please tell me when we are at the corner of Abaya and Dostyk avenue.

Айтыңызшы, Абай жəне Достық қашан болады.

In a tram and trolleybus a conductor collects fare moving back and forth through the vehicle.

Etiquette/Tips

- Let elderly, pregnant women, and people with small children have your seat:
- Don't stand in front of the door unless you want to get off at next stop.
- Try to get your change/fare ready before you get to your stop.
- Hand your fare to the conductor. Only if there is no conductor or if you are unable to reach the conductor should the fare be given to the driver.
- Hand other passengers' fares to the conductor if you are closer.
- Elderly people should get the pensioners' discount (50% off), just say «Пенсионный» or «**Зейнеткер**» when handing fare to conductor.
- Students should get students' discount (50% off), but you will need to show your Student identification card to conductor, if you have one.
- Hand your fare to passengers if the conductor closer to them (Pass the fare, please Беріп жіберіңізші).
- If you don't know where to get off, ask a fellow passenger or, even better, a conductor.

Bus and Public Transportation Phrases

1.	Where is the bus stop?	Аялдама қайда?
2.	Where is the 506 bus stop?	1. 506 шы(бес жүз алтынышы) маршрутканың аялдамасы қайда? 2. 506 (бес жүз алты)қайда тоқтайды?
3.	Which bus goes down Seifullina street from here?	Сейфу́ллинаға дейін қандай автобус барады?
4.	Which bus can I take from here to Abaya and Dostyk?	Абай менДосты́ққа дейін қандай автобуспен баруға болады?
5.	Do you go to Al-Farabi and Rozybakieva?	Әль Фараби –Розыбакиеваға бара ма?

Phrases for Paying the Fare

1.	How much is a fare?	жол ақысы қанша?
2.	Pay the fare now. *(conductor says.)*	жол ақысын қазір төлеңіз (*or*: жол ақысын төлеңіз).
3.	Pay the fare when you get off. *(conductor says)*	жол ақысы - шығарда.
4.	Get your fare ready. *(conductor says.)*	жол ақысын дайындаңыз
5.	Take my fare. *(you say)*	(жол ақысын) алыңыз.
6.	Please give my fare (to the conductor.) *(you ask an other passenger)*	Беріп жіберіңізші.
7.	I already paid. *(you say to conductor)* We already paid.	Мен төледі*)*. Біз төледік.. *(plural)*

Helpful Phrases for Transportation

Please tell me when we are at the corner of Abaya and Dostyk avenue.	Абáй мен Достықтың қиаласы қашан, айтыңызшы..
Do you take off on the next stop (at	Келесіден түсесіз бе?

Abaya)?	- *Give the name of the street or the name of the needed bus stop)*
Excuse me, can you let me by?	Кешіріңіз, өтіп кетейін.
Stop here, please.	Осы жерден тоқтаңызшы.
Stop at Masanchi, please	Масанчиден тоқтаңызшы́.
Open the door, please	Есікті ашыңызшы.
Open the back door, please	Артқы есікті ашыңызшы.

Role play:

- Ask where the bus stop is.
- Ask which bus goes to (give a needed place or street).
- Ask whether or not this bus (or bus #XXX) goes to (give a needed place or street).
- Ask how much the fare is.
- Handle the conductor a fare.
- Ask the conductor for change.
- Handle the conductor a fare from other passenger.
- Ask a fellow passenger to handle your fare to the conductor.
- Ask conductor to let you know when your bus stop will be.
- Ask a passenger in front of you if s/he is getting of on the next stop (or give the name of the stop).
- Ask fellow passengers to let you by.
- Inform conductor you want to get of the bus.

CHAPTER 13 – **Әуежай** [AIRPORT]

A. Алматы әуежайынан ұшатын ұшақтардың кестесі

Алматы әуежайының анықтама бөлімі: (information desk/service) 54-05-55

Баратын жері ***Destination***	**Ұшатын күндері*** ***Day of flights***	**Ұшатын уақыты** ***Departure***	**Қонатын уақыты** ***Arrival***	**Рейстің нөмірі** ***Flight***	**Билеттің бағасы** ***Cost***	**Ұшақтың түрі** ***Aircraft***
Астана	1 -7	18:55	20:40	4L855	11 000	BO737
Қарағанды	2, 5,7	9:00	11:00	5Я403	8 000	AN24
Қызыл Орда	3,7	13:00	15:35	4L975	7 890	F-50
Орал	4	6:30	8:45	4L879	43 080	BO757

***** The figures in the « **Ұшатын күндері**» column denote the days of the week:

1 – дүсенбі; 2 - сейсенбі; 3 – сәрсенбі; 4 – бейсенбі; 5 – жұма; 6 – сенбі; 7 - жексенбі

B. Look at the extracts from the Almaty airport schedule:

Рейс 4L879 Оралға аптасына бір рет бейсенбі күндері ұшады. Ұшақ Алматыдан 6:30 – да ұшады. Оралға сағат 8:45 – те жетеді	Flight 879 to Uralsk goes one time a week on Thursdays. The plane leaves Almaty at 6:30. The plane arrives in Almaty at 8:45

Task 1. Read the information about other flights from the schedule.

Task 2. Work in pairs. Ask and answer the following questions using the table.

1. ……….қай күндері ұшады?
2. ……(+ *Dat. case*) № _____ рейс қашан ұшады?
3. ....(+ *Abl. case*) № ________ рейс қашан келеді?
4. .... (+ *Dat. case*) билет қанша тұрады?

Grammar note

Use Dative Case with postposition **дейін** (to, up to, until)

How much for a ticket to Oral/Uralsk?

Оралға дейін билет қанша тұрады?

Use the word **сайын** when describing a regularly occurring event, like the English word 'every'

It goes every week.	**It goes each Sunday.**	**It goes every day.**
Ол апта сайын барады.	**Әр жексенбі сайын барады.**	**Күн сайын барады.**

Task 3. Once you have found out the schedule, you go to the booking office to get a ticket.

Make a dialogue based on the following model:

PCV: - Қарағандыға 2 (екінші) қаңтарға 403 рейске 1 билет және қайтарға (return ticket) 9 (тоғызыншы) қаңтарға 1 (бір) билет (ticket) беріңізші.

Кассир: - Құжаттарыңызды беріңіз. 16 200 тенге төлеңіз. Тіркеу бір сағат бұрын аяқталады. (one hour before the flight).

PCV: - Рахмет.

Note: ☎	On the day of your departure it is better to call the airport before you go there. If you don't know the number dial 09 (the phone number of the Information Desk in every Kazakhstani city) and say only these words: **Әуежай анықтама бөлімінің байланыс нөмірін беріңізші!** **[Airport information department][connected to][number][give me please]** Then listen closely to the answer and write down the telephone number of the airport information office.

C. At the airport

You may also hear an announcement about a delay of the flight (usually the reason is given):

855 –ші Алматы-Астана рейсі кешкі сағат 8 ге дейін : ________ кешігеді.

[Flight 855 from Almaty to Astana will come at 8pm: __________ it will be late.

Астананың ауа-райына байланысты	due to bad weather
техникалық жағдайларға байланысты	due to technical reasons
ұшақтың келмеуіне байланысты	because the plane has not arrived

Task 5. Use the table and make up a dialogue (based on schedule) similar to the one below:

Рейстің нөмірі *Flight*	**Бағыты** *Destination*	Ұшу уақыты *Departure*
4L855	Астана	18:55
5Я403	Қарағанда	9:00
4L975	Қызыл Орда	13:00
4L879	Орал	6:30

- Айтыңызшы, Ақтөбеге 4L863 рейс уақытында ұшады ма?

- Жоқ, Ақтөбенің ауа- райына байланысты сағат 17:00- ге дейін кешігеді.

In the airport you can see different notices:

Билеттерді және қол жүктерін тексеру [Check-in and baggage check]

Касса [Cashier/Booking office]

Жүк тіркеу [Baggage wrapping]

Жүк қоймасы [Baggage room]

Анықтама бөлімі [Information Office]

Шығу [Exit]

Рейске шығу үшін тіркелу [Check-in]

Chapter 14 - Теміржол вокзалы - Train Station

Біз Қарағандыға пойызбен барамыз.

We’ll go to Karaganda by train.

Кассада:

Ерікті:	15 (он бесінші) сәуірдегі 267 пойыз Қарағандыға бір билет беріңізші. Купе, төменгі орынға/полкаға.	One ticket to Karaganda for the 15th of April. The train #267. A compartment (carriage), lower berth.
Кассир:	Купе жоқ, тек плацкарт.	No compartment. Only reserved seats.
Ерікті::	Ал басқа пойыз бар ма?	And what about other train?

Grammar notes:

Билет *(noun+ Dative)*	
1. Nominative	**2. Dative**
Орал Қаскелен	Оралға **-ға/ге** Қаскеленге
Белбұлақ Шымкент	Белбұлаққа **-қа/-ке** Шымкентке

Read the dialogue:

- Оралға билет бар ма?

- Қай күнге?

- Ертеңге.

- Ертеңге жоқ. Бүрсігүнге бар.

- Жарайды, екі билет беріңізші. Мүмкін болса күпеге.

- Купеге бар. Ақшасын төлеңіз.

Теміржол вокзалында

№7 Алматы – Мәскеу пойызына отырғызу басталады.

Now boarding #7 train, Almaty-to-Moscow.

Пойыз үшінші жолдан жүреді.

The train leaves on track #3.

Пойыздың нумерациясы басынан басталады.

Wagons are numbered beginning at the engine.

(немесе: Пойыздың нумерациясы аяғынан басталады).

(Or: Wagons are numbered beginning at the end.)

Қай жол?

бірінші
екінші } жол
үшінші

Қай жолдан?

бірінші
екінші } жолдан
үшінші

Вагонда

купе №5 = бесінші купе

орын №1 = бірінші орын, место

Проводник/Жолсерік: Төсек жабдығының (постель) ақысын төлеңіз (*Pay for bedding*).

blanket - көрпе

sheet - прóстынь

pillow - жастық

towel - сүлгі

pillow case –жастықтың тысы

Жол серік (Kazakh) - Проводни́к (Russian)

Жолда: **Conversations on the way**

1. PCV: Вагон-ресторан қайда?

Жол серік: Тоғызыншы вагонда.

2. PCV: Ыстық суды қайдан алуға болады?

Жол серік: Ыстық су титанда. Вагонның басында.

3. PCV: Келесі станция қашан болады? *(When is the next station?)*

Жол серік: Екі сағаттан кейін. (Қабырғадағы кестеге қараңыз). *(In two hours).*

4. Жол серік: Пойыз Чу станциясына келе жатыр. Пойыздың тұру уақыты 25 минут.(Пойыз 25 минут тұрады.)

The train is getting in the Chu station. The train will be standing for 15 minutes.

PCV: Біз кестеге сай келе жатырмыз ба? (or/немесе: Біз кешігіп келе жатырмыз ба?)

Will we arrive according to schedule? (Are we late?)

Chapter 15 - Телефонмен сөйлесу - Telephone conversation

- Сәлеметсіз бе? Марат Фазылұлымен сөйлесуге бола ма?
- Өкінішке орай ол кісі қазір жоқ. Бұл кім екен?
- Мен Бейбітшілік Корпусының еріктісімін. Менің аты-жөнім Меган Шолте.
- Ол кісі сізге неге керек ?
- Мен ол кісімен кездесейін деп едім.
- Жарайды, мен ол кісіге айтамын. Мүмкін болса, телефон нөміріңізді қалдырыңыз.
- Иә, әрине. 42-67-11
- Марат Фазылұлы сізге телефон соғады.
- Рахмет. Сау болыңыз.

- Hello, May I speak to Marat Fazyluly?
- I am sorry he is not in at present. Who's calling?
- I'm a Peace Corps volunteer. My name is Megan Schulte
- Will you leave a message for him?
- I would like to meet with him.
- All right, I 'll give him the massage. Perhaps you'll leave your number.
- Yes, sure 42-67-11
- Marat Fazyluly will call you (will call you back)
- Thanks, good-bye.

- Сәлеметсіз бе? Терезаны бола ма?
- Иә, болады. Бұл кім?
- Джон.

- Hello, may I speak to Teresa.
- Yes, Who is calling him?
- I am John.

- Кеш жарық! Амантай Әріпбайқызын шақырыңызшы?
- Ол қазір бос емес. Біраздан кейін хабарласыңыз.
- Рахмет.

- Good evening, please tell Amantai Aripbaiqyzy she has a phone call.
- She is busy. Please call back in few minutes.
- Okay, thank you.

- Сәлеметсіз бе? Салтанат Тоқтасынқызымен сөйлесуге бола ма?
- Иә, мен тыңдап тұрмын.
- Мен Бейбітшілік Корпусынанмын, менің аты- жөнім Терри Яң.
- Мен сізбен кездесейін деп едім.
- Не жөнінде?
- Бизнес жөнінде. Сіз маған көмектесе аласыз ба?
- Әрине, ертең сағат 10: 00 сізге ыңғайлы ма?
- Өте жақсы.

- Hello, may I speak please to Saltanat Toktasynkyzy?
- This is Saltanat Toktasynkyzy.
- This is Terry Young from Peace Corps.
- I would like to meet with you.
- Concerning what?
- It's about business. Can you help me?
- Very well, is tomorrow at 10a.m convenient?
- That's great.

- Сәлем, Гүлшат, сен кеше неге менімен хабарласпадың? Мен күні бойы тостым.
- Мен телефон соқтым, бірақ ала алмадым.Телефон жүйесі бос болмады.

- Hello Gulshat, Why didn't you call me yesterday? I waited all day.
- I called, but no one picked up. The line wasn't free.

- Ертең таңертең маған телефон соқшы.
- Мақұл, сағат 10 ға қарай хабарласамын.

- Please call me tomorrow morning.
- Okay, I 'll call you about 10.

Кімді? (Acc.)	may
Сізді	бола|ды ма? = бола ма?
Сәбитті	
Рысжанды	
Гүлшатты	
Ленаны	

Telephone Vocabulary

Button	Нүкте [also dot, period, etc.]
Cellular phone	Сотка, Мобильник
Cordless phone	ра́дио телефо́н
Dial tone	дыбыс / сигна́л
Information	анықтама
Operator	опера́тор, телефони́ст
Phone booth	таксофон
Phone card	телефо́н ка́рточкасы
Receiver	тру́бка
Ring	қоңырау
Telephone	телефо́н
Telephone number	нө́мірі (телефо́н)
answering machine	автоотве́тчик /автоқосқыш
to call	телефон соғ|у\шал|у
to call back	қайта телефон соғ|у\шал|у
to dial	но́мерді тер|у, ал|у
to hang up	тру́бканы қо|ю
to insert the card	ка́рточканы енгізу
area code	қаланың коды
to listen for the dial tone	дыбысты тос|у
to pick up the receiver	ал|у, тру́бканы алу
the line is busy	жүйе бос емес
to dial the wrong number	қате но́мерді тер́|у, ал́|у

Chapter 16 – Post Office – Пошта

Vocabulary

central	орталық	to accept	қабылдау
code	код	to call	телефон соғу/ шалу
communication	байланыс	to contact	қосу /қосыңызшы
department	бөлім	to correspond	хат алысу/жазысу
home phone	үйгі телефон	to send	жіберу,салу
international	халықаралық	to fill up/out	толтыру
line is busy	нөмір бос емес	to wait	күт /күтіңіз
number	нөмір	Who’s speaking?	сөйлеп тұрған кім?
status	жүйе	work phone	жұмыс телефоны

Салғым			to drop
Жібергім			to send
Сөйлескім	келеді	I would like	to speak
Сатып алғым			to buy
Телефон соққым			to phone

Кім? Nom.	Кімге? Dat.	Қайда? Dat.	Не?/Нені? Nom. Acc.	Не істеп отырмын?
Мен	дос/ым/а	Бостон/ға	хат/ты	жаз/ып отыр/мын.
Сен	қарындас/ың/а	Нью-Йорк/қа	хат/ты	жаз/ып отыр/сың.
Сіз	дос/тар/ыңыз/ға	Вашингтон/ға	хат/ты	жаз/ып отыр/сыз.
Ол	қыз/ы/на	Америка/ға	хат/ты	жаз/ып отыр.
Біз	ата-ана/мыз/ға	Прага/ға	хат/ты	жаз/ып отыр/мыз.
Сендер	мұғалім/дер/і/не	Испания/ға	хат/ты	жаз/ып отыр/сың/дар.
Сіздер	әріптес/тер/і/ңіз/ге	Италия/ға	хат/ты	жаз/ып отыр/сыз/дар.
Олар	туыс/тар/ы/на	үй/ге	хат/ты	жаз/ып отыр.

DIALOGUES

Ш. - Эрик, тамақ іш.
Let's have dinner.
Э. - Сосын, м**ен үйге хат жазып отырмын.**
Can I a little bit later? I'm writing a letter home.
Ш. - Жарайды, біз сені күтеміз.
Ok, we'll wait for you.

Ш. - Мынау не?
What's this?
Э. - **Мен Америкадан посылка алдым**.
I've received a package from America.
Ш. - Не жіберіпті?
What have they sent to you?
Э. - Білмеймін, әлі ашқан жоқпын.
I don't know. I haven't opened it yet.

Р. - Әке, Эрик Америкадан посылка алды.
Dad, Eric received a package from America.
Ә. - Рас па?! Жақсы болған екен. Қуаныштымын!
Really?! I'm happy for him!

Р. - Қалай, посылканы аштың ба?
Well, have you opened your package?
Э. - Иә.
Yes.
Р. - Не жіберіпті?
What have they sent to you?
Э. - Кел, ауыз тиіңіз.
Help yourself. [*Try some]*
Р. - Бұл не? *What's this?*
Э. - Бұл кәмпит. *These are candies.*
Р. - Нағыз американдық кәмпит пе?! Керемет! Ешқашан жемеп едім.
Real American candies?! Very cool! I've never tried them before.
Э. - Мә, жеп көр. Дәмді ме? *Here, try some. T asty?*
Р. - Өте дәмді! Саған тағы жібере ме?
Cool! They send you some more?
Э. - Білмеймін, мүмкін.
I don't know. May be.

Мен әке- шешемнен посылка алдым. I received a package from my parents.

Маған әке - шешем посылка салыпты. My parents sent me a package.

Кім? **Nom.c.**	**Кімнен?** **Abl.c.**	**Қайдан?** **Abl.c.**	**Не?/Нені?** **Acc.c.**	**Не істедім?**
Мен	дос/ым/нан	Бостон/нан	посылка	ал/дым.
Сен	қарындас/ың/нан	Нью-Йорк/тан	хат	ал/дың.
Сіз	дос/тар/ыңыз/дан	Вашингтон/нан	e-mail	ал/дыңыз.
Ол	қыз/ы/нан	Америка/дан	e-mail	ал/ды.
Біз	ата-ана/мыз/дан	Прага/дан	посылка	ал/дық.
Сендер	мұғалім/дер/ің/нен	Испания/дан	хат	ал/дың/дар.
Сіздер	әріптес/тер/іңіз/ден	Италия/дан	e-mail	ал/дыңыз/дар.
Олар	туыс/тар/ы/нан	үй/ден	посылка	алды.

Ауыспалы келер шақ

		Отыру	**тұру**	**жүру**	**жату**
жекеше түрі					
	Мен	отыр+а+мын	тұр+а+мын	жүр+е+мін	жат+а+мын
	Сен	отыр+а+сың	тұр+а+сың	жүр+е+мін	жат+а+сың
	Сіз	отыр+а+сыз	тұр+а+сыз	жүр+е+сіз	жат+а+сыз
	Ол	отыр+а+ды	тұр+а+ды	жүр+е+ді	жат+а+ды
көпше түрі					
	Біз	отыр+а+мыз	тұр+а+мыз	жүр+е+міз	жат+а+мыз
	Сендер	отыр+а+сың+дар	тұр+а+сың+дар	жүр+е+сің+дер	жат+а+сың+дар
	Сіздер	отыр+а+сыз+дар	тұр+а+сыз+дар	жүр+е+сіз+дер	жат+а+сыз+дар
	Олар	отыр+а+ды	тұр+а+ды	жүр+е+ді	жат+а+ды

Болжалды келер шақ

	отыру	**тұру**	**жүру**	**жату**
жекеше түрі				
Мен	отыр+ар+мын	тұр+ар+мын	жүр+ер+мін	жат+ар+мын
Сен	отыр+ар+сың	тұр+ар+сың	жүр+ер+сің	жат+ар+сың
Сіз	отыр+ар+сыз	тұр+ар+сыз	жүр+ер+сіз	жат+ар+сыз
Ол	отыр+ар	тұр+ар	жүр+ер	жат+ар
көпше түрі				
Біз	отыр+ар+мыз	тұр+ар+мыз	жүр+ер+міз	жат+ар+мыз
Сендер	отыр+ар+сың+дар	тұр+ар+сың+дар	жүр+ер+сің+дер	жат+ар+сың+дар
Сіздер	отыр+ар+сыз+дар	тұр+ар+сыз+дар	жүр+ер+сіз+дер	жат+ар+сыз+дар
олар	отыр+ар	тұр+ар	жүр+ер	жат+ар

Мақсатты келер шақ

	отыру	**тұру**	**жүру**	**жату**
жекеше түрі				
Мен	отыр+мақ+пын	тұр+мақ+пын	жүр+мек+пін	жат+пақ+пын
Сен	отыр+мақ+сың	тұр+мақ+сың	жүр+мек+сің	жат+пақ+сың
Сіз	отыр+мақ+сыз	тұр+мақ+сыз	жүр+мек+сіз	жат+пақ+сыз
көпше түрі				
Ол	отыр+мақ	тұр+мақ	жүр+мек	жат+пақ
Біз	отыр+мақ+пыз	тұр+мақ+пыз	жүр+мек+піз	жат+пақ+пыз
Сендер	отыр+мақ+сың+дар	тұр+мақ+сың+дар	жүр+мек+сің+дер	жат+пақ+сың+дар
Сіздер	отыр+мақ+сыз+дар	тұр+мақ+сыз+дар	жүр+мек+сіз+дер	жат+пақ+сыз+дар
Олар	отыр+мақ	тұр+мақ	жүр+мек	жат+пақ

Chapter 17 – Health - Денсаулық

Health is an important part of every one's life, and every culture and language, and Kazakhstan and Kazakh are no exception to this rule. The Kazakh greeting"Амансыз ба?" literally means "Are you healthy?" It is a quicker way than asking, "Денсаулығыңыз қалай?" (How is your health?) When you meet a friend, acquaintance, or especially someone you know has been ill, you should ask, "Қалайсыз?" "Жақсымысыз?" (How are you?) or "Қуаттысыз ба?" ("Are you holding up?" Lit. Are you strong?)

When a person sneezes traditionally we say "Сау болыңыз!" (Be healthy!) As in English, you answer by saying Thank you, "Рахмет!"

Similarly, after a good meal, you should say, "Рахмет, өте дәмді." and you will invariably hear the answer, "Ас болсын!" (Lit. Let there be food – but it equates to Bon Appetite)

There are thousands of proverbs, sayings, and famous pieces of wisdom in Kazakh, and a good one to learn early on is: "Бірінші байлық денсаулық" (Health is the first wealth)

Cultural Notes on Health

Kazakhstan is not a highly developed country, and though it currently has a growing population of wealthy upper class business-professionals, very few of those people work in the health system, and practically none of them in the state-run areas of health. First, here are some statistics, taken from the CIA factbook and other sources, from the years between 2003 and 2006. For reference and comparison, we will also include Russia, the heart of the former Soviet Union, and Kazakhstan's northern neighbor.

	Russia	Kazakhstan
Abortions:	>2.5 million/year	No official data
Access to sanitation:	76% of population	99% of population
Hospital Beds	10.5 per 1000 people	7.7 per 1000 people
Life Expectancy	57 for Men	62 for Men
	73 for Women	73 for Women
Doctors per Person	4.3 per 1000 people	3.5 per 1000 people
Suicide Rate	13 per 100,000 for Women	9 per 100,000 for Women
	74 per 100,000 for Men	40 per 100,000 for Men

Most interestingly are the statistics where Russia is clearly worse than Kazakhstan, which is more likely to mark a dishonesty on Kazakhstan's part than actual superiority of Health Care. However, some differences are evident, chief among them the rate of abortion, especially among the actively Muslim population of Kazakhstan.

The national health care system of the Soviet Union was adequate to the needs of the people, while far from the level enjoyed by those living in Western Europe and North America. However, after the fall of the Soviet Union, the health system was decimated as skilled professionals left for other countries, lost their jobs, grew older, and failed to be replaced by a failing educational system. The darkest hours were in the mid-1990s, when a resurgence of common killers struck the former Soviet Union – diphtheria, measles, cholera, heart disease, and cancer rates rose to epidemic levels across Russia and the Central Asian former Soviet Republics.

The population of Kazakhstan is growing, but not universally, as the birth rate of Russian-speakers (including Russified Kazakhs and other nationalities) continues to plummet.

Abortion remains the most popular form of contraception for those using contraception at all. In 1995, in Russia, there were 225 abortions for every 100 live births, which was up from 1991's rate of 196 abortions per 100 live births. It was estimated at that time that 14% of women graduating from college had more than eight abortions each. The rate is considerably lower among actively Muslim women, but still common if the woman can attain the abortion without the knowledge of the husband and his family.

In Kazakhstan in the 1990s, only 1 child in 5 was born "perfectly healthy." The reasons for this are legion, including alcoholism, malnutrition, use of tobacco and other drugs, and lack of prenatal care. Anemia is a serious concern for all women, and especially those expecting to give birth. One of the primary reasons for gold teeth is that it is a cheap replacement for weak and broken teeth, and sometimes for teeth that were dropped during pregnancy due to calcium deficiency.

Considering all of these facts, one obvious sign of pride among Kazakhstan's citizens is the level of improvement they have witnessed from the 1990s. While Kazakhstan's hospitals remain below many international standards, they are much improved over the early years of Independence. This is important to keep in mind when discussing health care with host family and friends.

Area of concern:

HIV/AIDS: Reliable statistics are impossible to produce. HIV-positive status guarantees an individual loss of their job, social status, expulsion from their residence, disavowal of their family, and a likely jail sentence for "drug use" and/or "prostitution." HIV testing, thusly, is rarely if ever voluntary. Actual numbers do not exist, but international aid organizations assume statistics on par with the worst in Central and Eastern Europe.

Alcoholism: "Regular drunkenness" affects between 25 and 60% of blue collar workers, and up to 20% of white collar workers. In the 1990s, an average of 50,000 died each year in Russia from alcohol poisoning, and while similar statistics for Kazakhstan do not exist, Kazakhstan remains one of the highest consumers of alcohol in the world, especially considering its nominal Islamic culture.

Lack of Health Education: Up to 80% of people will seek medical treatment with non-medical personnel before visiting a local clinic or hospital. During the Soviet Union, 'traditional' health practitioners, faith healers, and other non-medical care givers were punished with strict fines and jail time, but this practice ended with the fall of the USSR. Today, lack of health education, sex education, and high quality local health care have opened the doors to folk remedies as varied as topical application of vodka to wrapping vinegar soaked blankets around the affected areas of the body.

Angina and Blood Pressure

A word unknown to most young Americans, angina in English refers to chest pain, usually caused by heart disease and the deterioration of blood flow in the arteries. In the less educated areas of the former Soviet Union, it has come to describe general aches and pains, both in the chest and upper respiratory areas. It is the equivalent of anything from a head cold, swollen glands, or even a heart attack.

Blood Pressure is a very different concern for those in the former Soviet Union, and is believed to be connected with every day aches and pains, nose bleeds, ear aches, headaches, nausea, etc. If you actually have issues with blood pressure, take care when discussing them with Kazakhstani nationals, lest you be offered a potentially harmful treatment.

Vocabulary:

a cough	жөтел	Diarrhea	іш өту
to cough	жөтелу	To be dizzy	бас айналу
angina/chest pain	ангина	Flu	тұмау
allergy	аллергия	headache	бас ауыру
appendicitis	аппендицит	to get a cold	суық тию
blood pressure	қан қысымы	to run a fever	ыстығы болу
low blood pressure	қан қысымы төмен	temperature	ыстық, қызу
high blood pressure	қан қысымы жоғары	to sneeze	түшкіру
hospital	аурухана	to vomit	құсу
clinic	емхана	sickness	ауру
pharmacy	дәріхана	disease	кесел
Medicine	дәрі	cancer	обыр, рак
Stomachache	іш ауыру	AIDS	СПИД

	Өте жақсы!
	Тамаша!
	Жақсы, рахмет!
	Ептеп!
Денсаулығыңыз қалай?	Жаман емес
	ауырып жатырмын.
	ауырып тұрмын.
	ауырып жүрмін.

Body parts - Дене мүшесі

Head – Бас	Hair – Шаш	Lung – Өкпе
Neck – Мойын	Nose – Мұрын	Intestine – Ішек
Body – Дене	Mouth – Ауыз	Liver – Бауыр
Leg/Foot – Аяқ	Beard – Сақал	Stomach – Асқазан, Іш
Foot – Табан	Mustache – Мұрт	Belly – Қарын
Arm/Hand – Қол	Eye – Көз	Throat – Тамақ
Waist/Lower Back – Бел	Lip – Ерін	Tongue – Тіл
Wrist – Білек	Jaw – Жақ	Blood – Қан
Knee – Тізе	Teeth – Тіс	Bone – Сүйек
Finger – Саусақ	Ear – Құлақ	Brain – Ми
Thumb –(Бас) Бармақ	Heart – Жүрек	Kidney – Бүрек

Task 1. Read and translate.

Кеше менің басым ауырды. Мен түшкірдім және жөтелдім. Менің қызуым 37,5 градус болды. Маған суық тиді деп ойлаймын. Мен бүгін жұмысқа бара алмаймын, себебі маган бүгін дәрігерге бару керек.

Mental Health – Emotions

Similar to Russian, Kazakh has many more direct questions relating to your mood and how you are feeling, including the expression "to have no mood," meaning to be feeling bad, to be in a bad mood. Though more common an expression than in English, it is still serious – do not say it unless you are willing to explain why, and have a decent reason [feeling sick, heard bad news, didn't sleep well, etc.]

Көңіл- күйім болмай тұр. I'm in a bad mood.

Көңіл –күйіңіз қалай? How's your mood?		
☺ өте жақсы	😐 ептеп	☹ нашар

- Көңіл-күйіңіз қалай?
- Өте жақсы. Рахмет. Сіз ше?
- Мен шаршадым.

- Қалайсың?
- Көңіл- күйім болмай тұр. Ауырып тұрмын.

- Қалыңыз қалай?
- Нашар.
- Не болды?
- Ішім ауырып тұр.
- Дәрі ішіңіз,сосын демалыңыз.

Physical and Emotional Condition *"I feel…"*

The following table lists only personal statements. Can you decipher how they are formed, and then form the same statements for "you," "he," "they," etc?

	Emotional Condition		Physical Condition	
Мен	Көңілдімін	Happy	Ыстықтадым	Hot
Мен	Көңілсізбін	Unhappy	Тоңдым	Cold
Мен	Жақсымын	Good	Ауырдым	In pain
Мен	Нашармын	Upset	Ауырмадым	not in pain
Мен	Сағындым	Melancholy	Шаршадым	Tired
Мен	Қуаныштымын	Glad	Шаршамадым	Not tired
Мен	Жалғызбын	Lonely	Тойдым	Full (of food)
Мен	Қорықпын	Afraid	Дені саудымын	Healthy

Affecting Your Mood

You can also use the Dative Case to say that something affects someone's mood.

Кімге? (Dat)		
Маған	көңілді	- cheerful
Саған	көңілсіз	- sad, boring
Сізге	қызықты	- amusing
Оған	қызықсыз	- uninteresting
Бізге	қорқынышты	- frightened
Сендерге		
Сіздерге		
Оларға		

The movie was really interesting to me.

Кино маған өте қызықты.

The book was scary to me!

Кітап маған қорқынышты!

Homesickness and Missing People

- Сіз үйіңізді сағындыңыз ба?

- Are you missing home?

- Are you homesick?

- Иә, мен үйімді және итімді сағындым.

Кім?	Кімді? Нені?	сағыну – (pr. fut.)	сағыну (pres.proges.)	сағыну – (past)
Мен	шешем+ді	сағына|мын	сағынып жүр|мін	сағын|дым
Сен	әпкең+ді	сағына|сың	сағынып жүр|сің	сағын|дың
Сіз	досыңыз+ды	сағына|сыз	сағынып жүр|сіз	сағын|дыңыз
Ол	ағасы+н	сағына|ды	сағынып жүр ----	сағын|ды
Біз	үйіміз+ді	сағына|мыз	сағынып жүр|міз	сағын|дық
Сендер	елдерің+ді	сағына|сың*дар*	сағынып жүр|сің*дер*	сағын|дың*дар*
Сіздер	жерлеріңіз+ді	сағына|сыз*дар*	сағынып жүр|сіз*дер*	сағын|дыңыз*дар*
Олар	ата-анасы+н	сағына|ды	сағынып жүр -----	сағын|ды

Nom. Мен, сен, сіз, ол		Dat. Маған, саған, сізге, оған	
көңілді	көңілдімін көңілді болдым ***(past)*** көңілді боламын (***future.)***	қызықты	қызықты қызықты болды ***(past)*** қызықты болады ***(future***)
көңілсіз	көңілсізбін көңілсіз болдым ***(past)*** көңілсіз боламын ***(future***)	қызықсыз	қызықсыз қызықсыз болды ***(past)*** қызықсыз болады ***(future***)
қуанышты	қуаныштымын қуанышты болдым ***(past)*** қуанышты боламын ***(future.)***	қорқынышты	қорқынышты қорқынышты болды ***(past)*** қорқынышты болады ***(future***)
жалғыз	жалғызбын жалғыз болдым ***(past)*** жалғыз боламын ***(future)***		
қорку – *to fear,* *to be afraid*	қорық|тым ***(past)*** қорқа|мын (***future)***		
ауыру *to be sick*	ауыр|дым ***(past)*** ауыра|мын ***(future)***		
шаршау *to be tired*	шарша|дым ***(past)*** шаршай|мын ***(future)***		
шөлеу *to be thirsty*	шөлде|дім ***(past)*** шөлдей|мін (***future)***		
тоңу *to freeze*	тоң|дым ***(past)*** тоңа|мын ***(future)***		
ыстықтау *to feel hot*	ыстықта|дым ***(past)*** ыстықтай|мын (***future)***		
қуану to be happy. glad	қуан|дым ***(past)*** қуана|мын (***future)***		

Task 2. **Define the emotional and physical statement of the people in the following situations.**

1. Өткен аптада Терезадан хат алғанмын. Мен бұл хатқа өте_________________, ол өз хатын тек қазақша жазған. 2. Джон кеше дискотекада болды. Оған __________________ болды, себебі ол достарымен бірге демалды. 3. Мен кешке жалғыз жүруден____________. 4. Бүгін мен күні бойы өте көп жұмыс істедім. Мен қатты _________________.5. Менің отбасым алыста тұрады. Мен шешемді_______________. 7. Өткен аптада профессор лекция оқыды, көп сөйледі, сондықтан сол күндер Сьюзанға сабақтар____________ болды. 8. Тимнің бөлмесі қыста өте суық, себебі оның үйінде жылу жоқ, сондықтан ол ________________________.

2. **Керекті сөздер:**

Тоңды, қорықтым, көңілді, қызықсыз, шаршадым, қуанды, сағындым

Task 3. Read the text.

Мынау менің дос қызым. Оның аты Ксения. Ксения он тоғызда. Ол медициналық академияда оқиды. Ол Алматыда тұрады. Ксения орта бойлы, толық та емес, арық та емес. Шашы ұзын, сары, көзі көк, кірпігі мен қасы қара. Ол -өте әдемі қыз. Ксенияның мамандығы терапевт. Ол өз мамандығын өте жақсы көреді. Ол адамдардың жүрегін, өкпесін тыңдайды, тамағын, асқазанын, бауырын, бүйрегін тексереді. Ксения келешекте өте жақсы дәрігер болады.

Task 4. Answer the questions.

1. Бұл кім?
2. Оның аты кім?
3. Ол қайда оқиды?
4. Ол қайда тұрады?
5. Ол қандай қыз?
6. Оның мамандығы кім?
7. Жұмыста ол не істейді?
8. Ол қандай дәрігер болады?

Task 5. Read the dialogue.

- Алло!
- Йә,
- Сәлеметсіз бе?
- Сәлеметсіз бе!
- Мен Райанмын. Гүлшат Райғаниқызын бола ма?
- Қазір, бір минут.
- Тыңдап тұрмын, Райан, не болды?
- Мен бүгін мектепке бара алмаймын, ауырып тұрмын.
- Қай жерің ауырып тұр?
- Қызуым бар. Түшкіремін. Жөтелемін Суық тиді деп ойлаймын.
- Мақұл, жатып емдел. Сенің орныңа сабақтарыңды мен беремін.
- Үлкен рахмет. Сау бол!
- Сау бол! Тез жазыл!

Chapter 18 - Адамның сырт бейнесі мен мінезі - Appearance

Оның бойы	ұзын	tall
	орта	average
	аласа	short

Ол	Толық	stout, plump, chubby,
	Арық	lean, emaciated
	Арықша	thin
	Семіз	fat, obese
	Талдырмаш	slim, slender
	Сүйкімді	nice
	Әдемі	beautiful

Оның мұрты бар

сақалы

Оның шашы ұзын

қысқа

бұйра

Оның көзі қара

көк

қоңыр

үлкен

домалақ

Ол мұртты

сақалды

- Сіздің шешеңіз қандай адам?

- Ол орта бойлы, толық адам. Оның шашы ұзын, көзі қара және домалақ. Ол өте әдемі.

Оның мінезі қандай?

Ол .... адам.

	ашық, жайдарлы	cheerful, affable
	Кішіпейіл	cordial, sensitive
	Ақжүрек	kind- heartedness
	әдепті, өнегелі	well behaved
	шыдамды, көнбіс	patient
Ол	Қырсық	stubborn person
	батыл, батыр, ержүрек	brave, resolute
	Қорқақ	cowardly
	Турашыл	straight word
	салмақты, байсалды	serious, staid, sedate
	Еңбекқор	hardworking
	Шыншыл	honest
	Жалқау	lazy

Chapter 19 – Seasons – Жыл мезгілі

- Сіз Қазақстанға қашан келдіңіз? — When did you come to Kazakhstan?
- Мен Қазақстанға жазда, 22- ші тамызда келдім. — I came to Kazakhstan in summer, (on August, 22)

Қай мезгіл?	Қай ай?	Қашан? Loc. case	Қашан? Loc. case
Қыс	Желтоқсан Қаңтар Ақпан	Қыс|та	Желтоқсан|да Қаңтар|да Ақпан|да
Көктем	Наурыз Сәуір Мамыр	Көктем|де	Наурыз|да Сәуір|де Мамыр|да
Жаз	Маусым Шілде Тамыз	Жаз|да	Маусым|да Шілде|де Тамыз|да
Күз	Қыркүйек Қазан Қараша	Күз|де	Қыркүйек|те Қазан|да Қараша|да

Task 1. Work in pairs. Ask and answer the questions.

Model: Кешіріңіз, - Сіз Қазақстанға қашан келдіңіз?

- Сіз Қаскеленге қашан келдіңіз?

Task 2. Work in pairs. Ask and answer the questions.

1. - Сіздің туған күніңіз қашан?
2. – Сіздің шешеңіздің туған күні қашан?
3. - Американың тәуелсіз күні қашан?
4. – Қазақстанның тәуелсіз күні қашан?
5. – Қашан сіз Америкаға қайтасыз?
6. – Қашан сіз Алматыға барасыз?

Task 3. Read the text and translate it into English.

Жыл мезгілдері

Бір жылда төрт мезгіл бар: көктем, жаз, күз, қыс. Бір мезгілде үш ай бар.
Жылда он екі ай бар. Көктем айлары – наурыз,сәуір, мамыр;
жаз айлары - маусым, шілде, тамыз;
күз айлары – қыркүйек, қазан, қараша;
қыс айлары- желтоқсан, қаңтар, ақпан.
Көктем – жылдың тамаша уақытты. Көктемде күн жылы, кейде жаңбырлы, кейде құрғақ.
Жаз - жылдың ең жақсы кезі. Жазда күн ыстық, жаңбыр аз. Жаз – демалыс кезі.
Күз – жеміс – жидегі, көкөнісі көп мезгіл. Күзде күн салқын, жаңбыр көп жауады.
Қыс - өте әдемі, қарлы, керемет кез. Қыста күн суық, күн қысқа, ал түн ұзақ.
Әр айда төрт апта, аптада жеті күн бар. Олар: дүйсенбі, сейсенбі, сәрсенбі, бейсенбі, жұма ,сенбі, жексенбі. Демалыс күндері: сенбі және жексенбі, қалған күндер- жұмыс күндері.
Қазақстанда мейрам күндері қаңтарда, наурызда, мамырда, тамызда, қазанда және желтоқсанда болады. Бір тәулікте 24 сағат бар. Сау болыңыздар!

Task 4. Answer the questions.

1. Қаңтар күз айы ма?
2. Көктем айлары қандай?
3. Шілде күз айы ма, жаз айы ма?
4. Жаз айлары қай айлар?
5. Қазір жаз ба?
6. Қазір маусым ба?
7. Демалыс жазда ма, қыста ма?
8. Қазір қай ай?
9. Демалыс қай айда?
10. Мамыр күз айы ма?

Chapter 20 - The Weather – Ауа–райы

Vocabulary

Cloud – Бұлт, будақ

Cloudy – Бұлтты

Sunny – Ашық

Hail – Бұршақ

Lightning – Күн күркіреу

Downpour – Нөсер жаңбыр

Scattered rain - Өткінші жаңбыр

Light wind - Баяу жел

Rainy – Жауын-шашынды

Hot – Ыстық

Blazing – Ып-ыстық

Snow - Қар

Snowy - Қарлы

Rain – Жаңбыр

Rainbow – Кемпір-қосақ

Fog - Тұман

Stormy – Қарқынды

Storm – Дауыл, Найзағай

Blizzard – Боран, Қарлы боран

Wind – Жел

Breeze – Самал

Windy – Желді

Humid – Ылғал, Ылғалды

Warm – Жылы

Chilly/Cool – Салқын

Cold – Суық

Freezing – Суп-суық, Мұздай

Great – Тамаша/Тап-тамаша

- Бүгін ауа - райы қандай? - Бүгін ауа - райы ыстық	- What is the weather like today? - Today (the weather) is hot.

- Кеше ауа - райы қандай болды? - Кеше күн салқын болды.	- What was the weather like yesterday? - It was cool yesterday.

- Ертең ауа - райы қандай болады? - Ертең ауа - райы жылы болады.	- What will the weather like tomorrow? - It will be warm.

Task 5. Read the text.

Ауа – райы

Жылдың төрт мезгілінде ауа райы әртүрлі болады. Олар бір – біріне ұқсамайды. Қыста қатты аяз, жазда ыстық, күзде қоңыр салқын күндер жиі болады.

Көктемде күн жылына бастайды. Табиғат қысқы ұйқысынан оянады. Қар ериді. Құстар ән салады, ағаштар көгеріп, шөп шыға бастайды. Кейде жылы жаңбыр жауады.

Жазда күн ыстық, аспан бұлтсыз ашық , жаңбыр онша көп жаумайды. Күн ұзақ, түн қысқа болады. Маусымның 22-сінде күн мен түн теңеледі.

Жаздан кейін қоңыр салқын күз болады. Аспанда қара бұлт болып, жаңбыр жиі – жиі жауады. Анда – санда қар аралас жаңбыр болады. Қараңғы ерте түседі.

Қыста даланы, орманды, үйлерді ақ қар жабады. Өзендер мен көлдердің суы қатады. Күн аязды, жер тайғақ болады. Бұл кезде күн қысқа, түн ұзақ болады.

Қыстан кейін көктем келеді.

Жылдың әр мезгілінде ауа – райы әртүрлі болады. Сондықтан адамдар ауа –райын радиодан немесе теледидардан біледі. Ауа – райы бір-екі күн, апта, бір ай бұрын алдын ала айтылады.

Task 6. Answer the questions.

1. Жазда ауа – райы қандай?
2. Қыста ауа – райы қандай?
3. Күзде ауа – райы қандай?
4. Көктемде ауа – райы қандай?
5. Адамдар ауа – райы туралы қайдан біледі?
6. Сізге қандай ауа - райы ұнайды?
7. Сізге қандай ауа – райы ұнамайды?
8. Сіздің штаттыңызда қыста ауа – райы қандай?
9. Сіздің қалаңызда көктемде ауа – райы қандай?
10. Сізге қандай жыл мезгілі ұнайды? Неге?
11. Сізге қай мезгіл ұнамайды? Неге?

Task 7. Complete the sentences.

1. Жылдың ___________ болады.
2. Көктемде қар ______ кейде __________жаңбыр жауады.
3. ________күн ұзақ, ___________ болады.
4. Жаздан кейін_____________.
5. ____________________суы қатады.
6. Сондықтан ____________________ біледі.
7. Ауа - райы________________алдын – ала айтылады.

Chapter 21 – Киімдер - Clothes

Әйел киімі

пәлте - coat

тон – fur (coat)

плащ - raincoat

кәстөм - suit

күртке - jacket

жемпір - sweater

юбка - skirt

блузка - blouse

көйлек - dress

сарафан - sundress

құлақшын – winter cap

малақай – winter cap

шәпкі - cap

шляпа - hat

орамал – kerchief/headscarf

қолғап - mittens

қолғап - gloves

халат – dressing gown

купальник - swimsuit

колготки - tights

қысқа шұлық - socks

камзол/женсіз – long vest (with made)

Ерлер киімі

кәстөм – suit coat

шалбар - pants

джинсы - jeans

шорты - shorts

жейде - shirt

галстук - tie

футболка – t-shirt

іш-киім - underpants

тақия – scull cap

шапан – national gown

мата - fabric, cloth

ала мата – multi-colored

жібек -silk

жүн - wool

мақта- carton

былғары - leather

сырға –ear-ring

сақина, жүзік - ring

қол шатыр - umbrella

өлшем/размер – size

Аяқ киім (Shoes)

туфли - shoes

бәтіңке - boots

етік – high boots

шәркей – slippers

кроссовки - sneakers

сланцы – beach shoes

босоножки - sandals

жаға - collar

қалта - pocket

ілгек - clasp

түйме - button

сыдырма - zipper

бау - shoelace

белдік - belt

жең - sleeve

ұзын - long

қысқа - short

тар – narrow, tight

кең – wide, big

түс, түсі - color

Task 1. Match the words from column 1 and column 2

көйлек	jacket
орамал	pants
шалбар	dress
кәстөм	kerchief
пәлте	high boots
құлақшын	suit
күртекше	coat
етік	winter cap

Өлшемі/размері қандай? – What size?

Киіп көруге бола ма? – May I try it on?

Айырбастауға бола ма? – May I try a different one?

Алмастыруға бола ма? – May I try a different one?

қандай түс/түсі керек? – what color?

басқа түсі – another color

киіп көретін жер – fitting room

көмек - help

көмектесесіз бе? – will you help me?

Task 3. Read the dialogues.

А.

- Ана шалбарды көрсетіңізші?	- Will you show me those trousers?
- Міне, көріңіз.	- Here, you may look at.
- Басқа түсі бар ма?	- Have you other colors?
- Басқа түсі жоқ. Тек осындай.	- No, we haven't. Only like these.

Ә.

- Мына жейдені көруге бола ма?	- May I have a look at this shirt?
- Иә.	- Yes, you may.
- Қысқа / ұзын жең жейде бар ма?	- Have you the shirts with short / long sleeves?
- Иә, бар.	- Yes, we have.

Б.

- Мына пәлтенің өлшемі қандай?	- What is the size of this coat?
- Бізде барлық өлшмдер бар.	- We have different sizes.
Сізге қандай керек?	- What kind of size you need?
- Киіп көруге бола ма?	- May I try on?
- Әрине. Сізге қандай түсі керек?	- Sure, what kind of colors you prefer.
- Көк.	- Blue.
- Рахмет.	- Thanks.

В.

- Кәстөм сатып алуға көмектесіңізші?	- Will you help me to buy a suit?
- Әрине, келіңіз.	- With pleasure.
- Рахмет /Көп-көп рахмет.	- Thanks /thank you very much.

Г.

- Маған ана көйлекті көрсетіңізші?	- Will you show me that dress?
- Сізге қандай өлшемі керек?	- What kind of size you need?
- 48-ші немесе 50-ші өлшем.	- 48 or 50, please.
- Міне, көріңіз. Аласыз ба?	- Here you are. Will you buy it?
- Қанша тұрады?	- How much does it cost?
- 1 мың 500 тенге.(мың жарым тенге)	- 1 thousand 500 tenge.
- Өлшеп көруге бола ма?	- May I try on?
- Болады. Өлшейтін жерге барыңыз.	- Yes, you may. Go to the fitting room.
- Рахмет.	- Thank you.

Ғ.

- Мына етікті киіп көруге бола ма? - May I try on these boots?
- Әрине, болады. Өлшеңіз. - Yes, you may try on.
- Үлкенірек өлшемі бар ма? - Have you bigger size than this one.
- Бар, бірақ түсі басқа. - Yes, but another color.
- Мақұл. Бұл қанша тұрады. - OK. How much does it cost?
- 4 мың 200 тенге. - 4200 tenge.
- Жақсы, рахмет. - Thank you.

Д.

- Айтыңызшы, сабын және су сабын қайда сатылады? - Will you tell me, where I can buy a soap and a shampoo?
- Ана бөлімде. - In that department.
- Рахмет. - Thank you.

Е.

- Батарея қай жерде сатылады? - Where I can buy a battery?
- “Заңғар” дүкенінде немесе базарда. - At the store “Zangar” or at the bazaar.
- Рахмет. - Thank you.

И.

- Көйлек қаншадан?
- 2000 теңге.
- Өте қымбат. Арзанырақ беріңізші.
- Жәрайды, 1800 теңге.

- 1500 теңге?
- Мақұл.
- Басқа түсі бар ма?
- Иә, бар. Сізге қандай өлшем/размер керек**?**
- 48.
- Мінекей.
- Киіп көруге болады ма?
- Әрине, болады.
- Қай жерде киіп көруге болады?
- Ана жерде.
- Рахмет.
- Аласыз ба?
- Иә, аламын. Тура екен. Мінекей, ақшаңызды алыңыз.
- Рахмет. Келіп тұрыңыз.

Task 4. Answer the questions.

Model: **-** Мынау не?

- Мынау көйлек.

Model: - Мынау көйлек пе?

- Иә, мынау көйлек. (Жоқ, мынау көйлек емес.Бұл шалбар)

Model : - Мынау көйлек пе әлде шалбар ма?

- Мынау көйлек.

Adjectives – Degrees of Comparison

Both in Kazakh and in English adjectives have three degrees of comparison: *positive*, *comparative* and *superlative*.

The Comparative Degree denotes that one object has more or less quality named by the adjective and is formed in two ways:

1. by means of the suffixes **- ырақ/- ірек,- рақ/-рек**
   short **қысқа** shorter **қысқарақ**

   long **ұзын** longer **ұзынырақ**

2. by means of the suffixes **-лау/-леу,- дау/-деу, -тау/-теу**

   short **қысқа** shorter **қысқалау**

   long **ұзын** longer **ұзындау**

Task 5. Make up sentences. Use the adjective endings -ырақ/ -ірек, -рақ/-рек and лау/-леу, -дау/-деу, -тау/-теу to answer the questions.

Үлгі: Бұл қандай көйлек?

Бұл қысқа**рақ**/қысқа**лау** көйлек.

Бұл	ескі қысқа кең тар ұзын әдемі аласа	жейде шалбар бәтеңке күртќі пәлте туфли ағаш

The Superlative Degree denotes the greatest degree of the quality among the object being compared. It is formed in two ways:

1. By means of the adverbs **өте**“very”, **аса, ең** “the most”, **тым**“too much”
   жақсы **өте** жақсы “very good”

   биік **тым** биік “too high”

2. By means of reduplicating of the first syllable or sound and adding **-П** to it.
   қара қа**п**- қара “very black”

   үлкен ү**п** -үлкен “very large”

Colors

Red **қызыл**

White **ақ**

Black **қара**

Yellow **сары**

Brown **қоңыр**

Green **жасыл**

Grey **сұр**

Blue **көк**

Purple **сия көк**

Positive		Comparative		Superlative
		-ырақ/- ірек, - рақ/-рек	-лау/-леу,-дау/-деу, тау/-теу	өте, аса, ең, тым
fast	жылдам	жылдам|ырақ	жылдам|дау	жылдам
fast	тез	тез|ірек	тез|деу	тез
slow	жай	жай|ырақ	жай|лау	жай
soft	жұмсақ	жұмсағ|ырақ	жұмсақ|тау	жұмсақ
hard	қатты	қатты|рақ	қатты|лау	қатты
long	ұзын	ұзын|ырақ	ұзын|дау	ұзын
short	қысқа	қысқа|рақ	қысқа|лау	қысқа
old	ескі	ескі|рек	ескі|леу	ескі
new	жаңа	жаңа|рақ	жаңа|лау	жаңа
near	жақын	жақын|ырақ	жақын|дау	жақын
far	алыс	алыс|ырақ	алыс|тау	алыс
tall	биік	биіг|ірек	биік|теу	биік
low	аласа	аласа|рақ	аласа|лау	аласа
hot	ыстық	ыстығ|ырақ	ыстық|тау	ыстық
cold	суық	суығ|ырақ	суық|тау	суық
sweet	тәтті	тәтті|рек	тәтті|леу	тәтті
bitter,solty	ашты	ашты|рақ	ашты|лау	ашты
good	жасқы	жақсы|рақ	жақсы|лау	жақсы
bad	жаман	жаман|ырақ	жаман|дау	жаман

CHAPTER 22 – Safety and Emergencies

(ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАР)

No one likes to experience problems or encounter conflicts, especially when they're away from home; but these things tend to happen. This chapter will introduce you to the useful terms and phrases you will need to handle any problem that could occur.

Help!	**Көмектесіңіз!**
Help me, please!	**Маған, көмектесіңізші!**

How to express feelings

I'm afraid. We're afraid. They're afraid.	Мен қорқамын Біз қорқамыз Олар қорқады
I'm scared (frightened). We (they) are scared. They are scared.	Мен қорықтым Біз қорықтық Олар қорықты

How to ask somebody to walk (accompany) you to home

English	It's already late. Please walk me home.
Kazakh	Кеш болды мені шығарып салыңызшы

English	It's already late. Couldn't you walk me home?
Kazakh	Кеш болды мені шығарып сала аласыз ба?

How to verbally stop unwanted attention in different situation

Go away!	Кет! *(informal sing.)* Кетіңізші! *(formal, and plural)*
Stop it!	Тоқтат! *(informal sing.)* Тоқтатыңызшы! *(formal, and plural)*
Leave me (us) alone.	Мені (бізді)мазаламаңыз!
Back off! Don't bother me!	Тиіспе маған! (informal) Тиіспеңіздерші! (formal, and plural)

How to inform about assaults

	кімге? $_{\textbf{Gen.}}$ **+ V**$_{\textbf{past tense}}$
I've (we've) been attacked.	Маған(бізге) тиісті.
	кімді? $_{\textbf{Gen.}}$ **+ V**$_{\textbf{past tense}}$
	Мені ит тістеді.
I've been assaulted.	Мені ұрып кетті.
I've been robbed.	Мені тонап кетті.
I've been raped.	Мені зорлап кетті.

Watch out!	Абайла/ңыз!
Fire!	Өрт!
Thief!	Ұры!

More Language Safety Skills

- I need to make a telephone call.	- Маған телефон соғу керек.
- My friend will come for me soon.	- Қазір менің досым келеді.
- I want to go home now.	- Үйге кеткім келіп тұр..
- I don't want to go to your house.	- Саған барғым келмейді.
- I can't go to your house.	- Саған бара алмаймын.
- I can't stay.	- Қала алмаймын.
- I won't open the door.	- Есік ашпаймын.
- Get out of my house.	- Үйімнен кет!.
- Go away.	- Кет!
- Help!	- Көмектесіңіздер!
- Leave me alone!	- Мазаламашы!
- Get away from me!	- Кет әрі!
- Don't do that!	- Бұлай істеме!
- Stop it!	- Тоқтат!
- Take your hands off me!	- Қолыңды тарт!
- Thief! Stop that thief!	- Ұры!Ұрыны ұстаңдар!
- I'll call the police.	- Милиция шақырамын.
- Don't hurt me!	- Тиіспе маған!
- Here is my money, you can have it!	- Ақшамды адыңыз!
- I don't have money with me!	- Ақшам жоқ!
- Let me go!	- Жіберіңіз мені!
- I am an American.	- Мен Американдықпын.

Language for food/nutrition communication

- Cook it well done with no pink in the middle.	- Жақсылап қуырыңызшы
- Is this pasteurized?	- Қайнатылған ба?
- Is this homemade?	- Қолдыкі ме?
- Has the water been boiled?	- Мынау қайнаған су ма?
- Do you have soap?	- Сабыныңыз бар ма?
- Where can I wash my hands?	- Қолымды қайда жуамын?
- I don't eat fish/game/birds.	- Мен балық/тауық жемеймін.
- I am a vegetarian. I don't eat meat or fish.	- Мен вегетарианмын. Ет жемеймін.!
- Lean meat.	- Майы жоқ ет
- Low fat.	- Майсыз ет
- Little oil.	- Сұйық май аз болсын.
- Little butter.	- Аздап сары май салыңызшы.
- No mayonnaise, please.	- Майонез қоспаңызшы.

Language for sex / relationship terms

- Do you want to go out?	- Қыдырып қайтайық
- Shall we dance?	- Билейміз бе?
- I care about you; I want to protect both of us.	- Сақтануымыз керек.
- Let's use a condom.	- Презерватив қолданайық.
- I don't want you.	- Мен сені қаламаймын.
- I don't want a sexual relationship (sex)	- Сенімен жатпаймын
- I love you.	- Мен сені сүйемін.
- I want to marry you.	- Үйленейік.
- I am married.	- Мен тұрмыстамын/үйленгенмін

Appendices

Texts for Practice Reading

Мұнара және Аққұтан - ***(Шығыс ертегі)***

The Stork and the Tower – (Eastern Tale)

New words

көне	old, ancient	былай	in this manner
әрбір	any, every pro.	еш уақытта	never
тарих	history	ештеңе	nothing, anything
сарай	palace	үндемеу	to say nothing
мұнара	minaret, tower	сыйлық	present, gift
аққұтан	egrets	сол кезде	at that time
ұшу	to fly	ешқайда	anywhere
қайта оралады	to go back, return		

Өзбекстанда Бұхара деген қала бар. Бұхара - Өзбекстанның әдемі, көне қаласы. Қалада әрбір көшенің және әрбір үйдің тарихы бар. Әдемі көп сарайлардың ортасында биік. Мұнара тұр. Ол өте көне. Оған 1000 жыл. Көп жылдан бері Мұнараның үстінде аққұтан тұрады. Әрбір күзде ол ыстық жаққа ұшып кетеді де әрбір көктемде қайтадан оралады.

Бір күні Мұнара аққұтанға былай деді:

- Аққұтан, тыңдашы, сен көп жылдар менде тұрасың. Күзде ұшып кетесің, ал көктемде маған ұшып келесің. Неге маған ешуақытта сыйлық әкелмейсің?
- Саған қандай сыйлық керек? - деп сұрады Аққұтан.
- Маған бәтеңке әкел.
- Жақсы, - деді Аққұтан.

Күз болды. Аққұтан оңтүстікке ұшып кетті. Көктемде ол қайтадан Бұхараға ұшып келді.

Бірнеше күн өтті. Аққұтан сыйлық туралы ештеңе айтпады, Мұнара да үндемеді.

Бір күні Мұнара Аққұтаннан сұрады:

- Аққұтан! Маған әкелем деген сыйлығың қайда?

- А, сыйлық па? Мен саған бәтеңкені әкелдім де мына жерге қойдым. Сол кезде сен жоқ екенсің, біреу бәтеңкені алып кетті.

- Аққұтан, сен деп тұрсың? Менің 1000 жыл ешқайда бармай, бір жерде тұрғанымды сен өте жақсы білесің ғой.

- Сен ешқайда бармасаң, бәтеңке саған неге керек? - деп сұрады Аққұтан.

Шешем және футбол

Менің шешем әртіс. Ол театрда жұмыс істейді. Жазда оның театры Шымкент қаласына барды. Олар күнде жұмыс істеді. Шешем өте шаршады. Әкем оған жақсы демалу керек деді. Ол шешеме демалыс үйіне жолдама сатып алды. Шешем бір ай демалды. Әкем және мен Алматыда тұрдық. Әкем дүкеннен азық-түлік: ет, нан, көкөніс сатып алады. Мен түскі тамақ дайындаймын. Кешке мен үй жұмысын жасаймын, сосын біз телевизор көреміз, шахмат ойнаймыз.

Жексенбіде біз стадионға бардық, футбол көрдік. Әкем футболды жақсы көреді, мен де жақсы көремін, ал шешем жақсы көрмейді. Шешем үйде болғанда, біз стадионға бармаймыз. Біз футболды тек телевизордан көреміз.

Міне, шешем де үйге келді. Біз өте қуаныштымыз. Бірақ, күнде таңертең мен: "Жексенбіде фуболға барамыз ба, жоқ па?- деп ойладым. Шешем футболды жақсы көрмейді, ал жексенбіде біз ылғи бірге демаламыз."

Жексенбі күні таңертең шешем:

- Біз бүгін футболға барамыз, - деді.

- Қалай? Сіз бе, мама? - деп сұрадық.

- Иә, әрине. Сендер футбол көруді жақсы көресіңдер, мен де стадионға барамын, өйткені біз бірге боламыз.

Туған күн

Бүгін менің інімнің туған күні. Біз оның достарын қонаққа шақырдық. Олар көп сыйлықтар және гүл шоқтарын әкелді. Біз оларды қарсы алдық. Шешем түрлі тамақтар дайындап, дастархан жайды. Ыстық тамаққа палау, ет және әр түрлі салаттар пісірді. Шешем шайға өте дәмді торт жасады. Дастархан үстінде інімнің достары оған көп жақсы тілектер айтты. Тамақтан кейін біз балмұздақ жедік, ал әкем пианинода ойнады. Бәріміз қосылып ән айттық. Інімнің туған күні қызықты және көңілді өтті. Ол өте қуанышты болды, бәрімізге үлкен рахмет айтты.

Бүркіттің досы – сұңқар.

Бүркіт өзіне жақсы дос іздейді. Ол бүкіл әлемге хабар береді. Құстардың бәрі жиналады.
Сонда бүркіт жиналған құстарға:

- Кімнің қандай жақсы қасиеті бар? - деп сұрайды.

Бірінші болып қаз сөйлейді:
Мен суда да жүземін, жерде де жүремін, ұша да аламын – дейді.
Келесі жапалақ ортаға шығады:
Менен басқа ешкім түнде ұша алмайды, - деп мақтанады.
Сонда бүркіт ана жерде тұрған сұңқардан:

- Сен неге сөйлемейсің? Сенің қандай жақсы қасиетің бар? – деп сұрайды.

Сұңқар:

- Менің үндемей тұрған себебім, менде өте көп қасиет жоқ, тек бір ғана қасиетім бар. Ол сіз сияқты шаршамай ұша аламын, - дейді.

Бүркіт:

- Сенің бір басыңа осы қасиет те жетеді. Маған сен дос бола аласың. Өтірік айтпай, тек шындықты айттың ғой, - дейді.

Содан бері бүркіт пен сұңқар ғана биікте ұша алады екен.

***Жаңа сөздер* – New Words**

бүркіт – an eagle

сұңқар – a falcon

құс – a bird

қасиет – attribute, natural disposition

қаз - a goose

жапалақ – an owl

сонда – then

өтірік – a lie

шындық – truth

Өзім туралы әңгіме

Өзімді таныстырып өтейін! Менің аты –жөнім Тим Дикисон. Мен 24 жастамын. Мен 1983/12/08 (мың тоғыз жүз сексен үшінші жылы он екінші тамызда), Калифорния штатында туылдым. Мен Калифорния штатынан, Лос –Альтос қаласынан келдім. Мен Қазақстанға 2007 (екі мың жетінші) жылы 23 (жиырма үшінші) тамызда келдім. Мен Қазақстанда «Білім беру» бағдарламасында жұмыс істеймін , өйткені мен Бейбітшілік Корпусының еріктісімін, ағылшын тілі мұғалімімін. Маған бұрын таныс емес жаңа заттарды білуді және өз білгенімді басқа адамдарға үйретуді, сондай –ақ басқа елдердің мәдениетін білгім келеді, сондықтан мен Бейбітшілік Корпусының еріктісі болдым.

Мен Америкада Индиана штатындағы Индиана мемлекеттік университетінде 4 жыл оқыдым. Мен психология және халықаралық заңды оқыдым. Университеттен кейін магистратурада «Психологияны» 2 жыл оқыдым. Мен Америкада бір жыл орта мектепте сабақ бердім және басқа елден келген адамдарға ағылшын тілінен қосымша сабақ бердім.

Бос уақытымда спортпен шұғылданғанды жақсы көремін, әсіресе американдық футбол ойнауды және жүзуді жақсы көремін. Америкада мен аптасына үш рет - әр дүйсенбі, сәрсенбі және жұма сайын бассейінге бардым. Сондай –ақ маған кино көру, музыка тыңдау және достарыммен әңгімелесу және де басқа елдерге саяхат жасау ұнайды. Студент кезімде көп саяхат жасадым. Мен Канадада, Мексикада, Францияда, Италияда, Данияда, Швецарияда, Оңтүстік кореяда және Жапонияда болдым. Осы елдердің ішінен маған Жапония ұнады.

Уақытым болса мен кешке қарай оқуды жақсы көремін. Әдетте мен ағылшын ғазеттерін немесе журналдарын және ағылшын тілінде кітаптар оқимын. Менің сүйікті жазушым Дэйл Карнеги.

Жексенбі күндері қолым бос болса, мен тамақ пісіремін. Маған мексикандық тамақтар ұнайды, мысалы - мексикандық чили. Мен қазақтың ұлттық тамағын пісіргім келеді. Мысалға бесбармақ, бауырсақ немесе палау. Себебі олар маған өте ұнайды.

Мен музыканы өте жақсы көремін, әсіресе классикалық әндерді жақсы көремін. Пианинода және гитарада ойнай аламын. Енді Қазақстанда, Орал қаласында екі жыл тұрмақпын, осы екі жылда домбырада ойнауды үйренгім келеді.

Мен Компьютерде жақсы жұмыс істей аламын, әсіресе офиске керекті бағдарламаларды жақсы білемін. Компьютерде тез баса аламын. Балалармен жұмыс істеуді жақсы көремін, себебі олармен жұмыс істеу өте қызық.

Қазір мен Шамалғанда , Қонаев көшесі, 29-шы үйде тұрамын. Осында мен жергілікті қазақ отбасымен бірге тұрамын, себебі мен бұл жерде Бейбітшілік Корпусының дайындау кезеңінде жүрмін және мен бұл жерде мектепте практикадан өтіп жатырмын және де қазақ және орыс тілдерін үйреніп жүрмін. Сосын үш аптадан кейін Орал қаласында барамын. Мен Орал қаласында №25 қазақ орта мектебінде жұмыс істеймін. Келешекте Қазақстанды араласам деп ойлаймын. Сонан соң екі жылдан кейін Америкаға барып, мұғалімдік жұмысымды жалғастырамын. Мүмкін басқа елге барып, тағыда ерікті болармын.

Әжеңнің аты кім?

- Амансың ба құлыным! Атың кім?

- Менің атым – Мирас

- Сенің жасың нешеде?

- Мен үштемін.

- Әкеңнің аты кім?

- Әкемнің аты - Сәбит.

- Шешеңнің аты кім?

- Шешемнің аты - Жұлдыз

- Сенің атаң бар ма?

- Бар.

- Әжең бар ма?

- Әжем де бар.

- Әжеңнің аты кім?

- Әже

Қожанасырдың жауабы.

- Қожеке, айтыңызшы, ертең жаңбыр жауа ма?- деп сұрапты біреу.

Сонда Қожанасыр аспанға бір, жерге бір қарап қойып:

- Жауар-жаумасын ертең айтайын, - депті.

Әжем мені мақтайды, мен әжемді мақтаймын.

- Мирас, сен не істейсің?
- Әжеммен жұмыс істеймін.
- Қандай жұмыс?
- Әжем кітап оқиды, мен тыңдаймын.
- Тыңдаудан жалықпайсың ба?
- Жоқ, біз оқимыз, күлеміз, сүрет те саламыз. Жұмбақтар да шешеміз.
- Тағы не істейсіңдер?
- Ойнаймыз, әңгімелесеміз.
- Сонан соң не істейсіңдер?
- Әжем мені мақтайды, мен әжемді мақтаймын!

Жұмбақтар - Riddles

Қандай әріп екенің тап

Алмада бар

Жүзімде жоқ.

Анарда бар

Шиеде жоқ

(…)

Күнде бар,

Айда жоқ.

Күйде бар,

Әнде жоқ.

(…)

Ініде бар

Бауырда жоқ.

Жеңілде бар,

Ауырда жоқ.

(…)

Мектепте бар,

Ауылда жоқ.

Менде бар,

Сенде жоқ.

(…)

Әкемде бар,

Шешемде жоқ.

Әпкемде бар,

Ағамда жоқ

(…)

Бөлмеде бар,

Есікте жоқ.

Төсекте бар,

Жастықта жоқ.

(…)

Үйде бар,

Ауылда жоқ.

Үлкенде бар,

Кішіде жоқ.

(…)

Жақсыда бар,

Жаманда жоқ.

Жақында бар,

Алыста жоқ.

(…)

Кітапта бар,

Қаламда жоқ.

Партада бар,

Үстелде жоқ.

(…)

Суда бар,

Буда жоқ.

Сорпада бар,

Етте жоқ.

(…)

Таңқурайда бар,

Құлпынайда жоқ.

Қауында бар,

Қарбызда жоқ.

Бармақта бар,

Саусақта жоқ.

Башпайда бар,

Тұяқта жоқ.

(…)

Бананда бар,

Өрікте жоқ.

Анарда бар,

Жүзімде жоқ.

(…)

Бұршақта бар,

Сәбізде жоқ.

Бұрышта бар,

Пиязда жоқ.

Қазақтың жігіті.

Бұрынғы заманда қазақ жігітінде канат болған екен. Сол жауырындағы қанаттың көмегімен ол ұша білетін. Бір қанатының арқасында жер үстімен ұша алатын. Ұшқанда желді озатындай шамаға жетеді екен. Оның аты - тұлпар болған. Әрі жауынгер, әрі дос келген бұл тұлпар ешқашан жігітті тастап кеткен емес. Жауға жеткізбей, өлі - жаралы болсада шайқасып жатқан жерінен алып шығатын, ыстық - суыққа шыдап бірге жүретін досы еді.

Ал екінші қанатының көмегімен елдің ойында қалқып жүретін. Халықтың жүрегіне ұшып барып қонатын. Оның аты – домбыра еді. Осы қанаттың арқасында ішіндегі ойын, жүрегін басып жатқан мұның ел-қауымға айта алатын. Толқып жатқан ойларын жеткізе білетін.

Адам бойындағы осы екі қанат, екі періште болып екі жақтап көтеріп, жер бетінен сәл жоғарырақ ұстап, демеп тұратын.

Қазіргі қазақ жігіті осы екі қасиетті жоғалтып алды. Олардың орнына басқа екі жат нәрсе жайғасып алды. Оның біреуі арақ. Қайда барсаңда дастархан басында, нанмен қатар арақ тұрады. Адам арасындағы сыйластықты арақпен өлшейтін болды. Келген қонаққа арақ құймасаң сыйламады дейді, ал қонақ – құйған арақты ішпесе қожайынды сыйламады деп өкпелейді. Бұрынғы кезде жігіт соғыста өзінің батырлығын көрсететін. Ал қәзіргі заманда жігіт арақ арқылы

өзінің ержүректігін танытады. Шарапты ішіп алып мен ешкімнен қорықпаймын, түкірдім бәріңе деп жер көкке түкіріп отырады.

Ал екіншінің аты ақша болды. Қалтасы бос болса ақшаны жоқтатып, байларға қызғаншылықпен қарайтын болды. Байлық тисе қолына, тыным таппай, жинай береді, жинай береді. Өзге адамға тек ақшасы бар, не – ақшасы жоқ деп қарайды. Міне осы екеуі жігіттің екі иығынан басып, көзін жерге қаратып жіберді.

Қазақ мақалдары – Kazakh proverbs with English Translation

Жылтырағанның бәрі алтын емес.

All that glitters is not gold

Ештен кеш жақсы.

Better late than never.

Ауру қалса да әдет қалмайды.

Sickness will leave, but habits stay.

Орамал тон болмайды, жол болады.

Don’t look a gift horse in the mouth

Жақсы сөз жарым ырыс.

Good words are half wealth (don’t say bad things)

Жаман айтпай жақсы жоқ.

Every cloud has a silver lining.

Сақтықта қорлық жоқ.

Lit. Caution is not preservation. [The best defense is a good offense]

Айдағаның бес ешкі, ысқырығы жер жарар.

Lit. Drive five goats, whistling splits the earth. [Great boast, small roast]

Әлін білмеген әлек.

Look before you leap.

Қараға карғаның көзін шұқымайды

Lit. Crows don’t scratch out each others eyes. [Scratch my back and I’ll scratch yours.]

Кімді айтса сол келеді

Speak of the devil…

Болар іс болды бояуы сінді

[Lit. Would that the work were finished, the paint would have dried.] Work already started is half done.

Екі қоянды бір оқпен атып алу.

Two birds with one stone.

Жел тұрмаса шөптің басы қимылдамайды

There is no smoke without fire.

Түймедейді түйедей жасау/ету

To make a mountain out of a molehill

English Language Proverbs Translated Into Kazakh

A bird in the hand is worth two in the bush.

Ағаштағы екі құстан қолдағы құс пайдалырақ.

A fool and his money are soon parted.

Ақымақ және өз ақшасынан жақында айырылады.

After a finger is burnt, advice about fire goes to heart.

Саусақты күйдіргеннен кейін от туралы ақыл жүрекке түседі.

Absence makes the heart grow fonder.

Жалғыздық жүрекке сүйіспеншілік береді.

Intimacy breeds contempt.

Әрқашан бірге болу жек көрушілікті тудырады.

Before you judge a man, walk a hundred miles in his shoes.

Адам сынағанға дейін, оның аяқ киімімен жүз шақырым жүр.

Be careful what you wish for, because you might actually get it.

Тілектеріңмен абайла, өйткені іс жүзінде болуы мүмкін.

God answers every prayer, but sometimes the answer is No.

Құдай әр сұраққа жауап береді, бірақ кейде жауап - «жоқ».

The road to Hell is paved with good intentions.

Тозаққа жол – жақсы ниеттен жасалған жол.

Everyone wants to go to Heaven, but no one wants to do what it takes to get there.

Әркім жұмаққа барғысы келеді, бірақ ешкім керекті істерін істегесі келмейді.

Everyone must sleep in the bed that they make.

Әркім өздерінің жасаған төсегінде жатады.

Beauty is only skin deep.

Сұлулық тек қана жақсы рең. (Beauty is only a good appearance.)

Beauty is in the eye of the beholder.

Сұлулық - қараушының көзінде.

Red sky in morning, sailors take warning. Red sky at night, sailors’ delight.

Таңда қызыл аспан болса, теңізші абайлау керек. Түнде қызыл аспан болса, теңізшінің рақаты.

Any port in a storm.

Дауылға қандайда бір айлақ бар.

All’s well that ends well.

Сабыр түбі сары алтын.

Spare the rod, spoil the child.

Шыбық қолданбаса, бала ерке болады.

Your own sin is the first you see in others.

Өз кемшілігіңді басқадан бірінші көресің.

It takes one to know one.

Білу үшін ұқсастығы керек.

Judge not, lest be ye judged.

Өзіңді сынағың келмесе, Сынама.

Let he without sin cast the first stone.

Күнәсі жоқ адам бірінші тас лақтыра береді.

If a man asks for your coat, give him your shirt, too.

Егер ер адам шапаныңды сұраса, оған көйлегіңді де бер.

Do unto others as you would have them do unto you.

Сені басқалардан сыйлағандай басқаларды сыйласын.

Өзіңді өзің жаттай қүт, жат ісіңнен түңілсін.

Money can’t buy love.

Ақшамен махаббатты сатып ала алмайсың.

The best things in life are free.

Өмірдегі ең жақсы нәрселер тегін

Stupid is as stupid does.

Ақымақ болу – ақымақтық істеу.

It is always darkest before the dawn.

Ең қараңғылық, қашанда таңға дейін

There is nothing to fear but fear itself.

Қорыққан нәрсе жоқ, тек қана қорқыныштан қорыққа аласыз.

Democracy is the worst possible government, but better than all other options.

Демократия – ең жаман үкіметтің түрі, алайда басқаларға қарағанда жақсырақ

An apple a day keeps the doctor away.

Күн сайын алма жесең, дәрігер келмейді.

Ignorance is Bliss.

Білімсіздік – рақат.

Most ignorance is willful.

Білімсіздік – кездейсоқтық

All men are created equal.

Барлық адам бірдей жаратылған.

The things you possess end up possessing you.

Ие болған заттарың саған иелік етеді

Know thy enemy.

Жауыңды біл.

Forgive your enemies, but don’t forget their faces.

Жауларыңды кешір, бірақ жүздерін ұмытпа.

Once bitten, twice shy.

Бір рет тістетеді, екі рет ұялады.

Measure seven times, cut once.

Жеті рет өлшеп, бір рет кес

The pen is mightier than the sword.

Қылыштан қалам күштірек.

The longest journey begins with a single step.

Ең ұзақ саяхат бір қадамнан басталады.

When you are traveling a hundred miles, ninety-nine miles is only half-way.

Жүз шақырым саяхат жүргенде, тоқсан тоғыз шақырымнан кейінгісі жарты жол.

Соңғы түйенің жүгі ауыр.

If you fail to plan, you plan to fail.

Егер жоспарың жетіспесе, жоспарың жеткіліксіз.

Actions speak louder than words.

Сөздерден қимылдар қаттырақ айтады.

All good things come to those who wait.

Сабырлы адамдарға бәр жақсылық келеді.

All is fair in love and war

Соғыс пен махаббатқа ережелер жоқ.

A bad workman blames his tools.

Жаман жұмысшы құралдарын жазғырады.

A friend to all is a friend to none.

Бәріне дос – ешкімге дос емес

A watched pot never boils

Күткен қазан қайнамайды.

Better the devil you know than the devil you don't know

Білмейтін жыннан білген жын жақсырақ.

Ескі жау атысқанға жақсы.

Don't judge a book by its cover

Мұқаба арқылы кітап сынама.

Easier said than done

Ісуден айту оңайрақ.

God helps those who help themselves

Құдай өздеріне көмек беретін адамдарға көмек береді.

Hatred is a blind as love

Жек көрушілік махаббаттай соқыр.

If you chase two rabbits, you will not catch either one

Егер екі қоян куса, екеуін алмайды.

In the land of the blind, the one-eyed man is king

Соқыр адамдардың мемлекетінде бір көзді адам хан болады.

Ит жоқ жерде шошқа үреді.

Liars need good memories

Өтірікшілерге жақсы ес керек.

Many hands make light work

Қол көп болса, жұмыс жеңіл болады.

Көп түкірсе көл

Money is the root of all evil

Жамандықтың тамыры – ақша.

Necessity is the mother of invention

Қажеттілік – өнертапқыш туындысының анасы

No man is an island

Адам – арал емес.

No news is good news

Жаңалық жоқ – жақсы жаңалық

People who live in glass houses should not throw stones.

Әйнектен жасалған үйде тұратын адамдар басқаларға тас лақтырмауы керек.

Rome was not built in a day

Рим бір күнде жасалмаған.

Save me from my friends

Достарымнан мені қорға!

Still waters run deep

Тыныш су – терең ағады.

Stolen fruit is the sweetest

Ұрлаған жеміс – ең тәтті

The apple doesn't fall far from the tree

Алма өзінің ағашынан алыс құламайды.

The early bird catches the worm (but the second mouse gets the cheese)

Ерте оянған құс құртты алады. (бірақ екінші тышқан ірімшік алады)

Ерте тұрған еркектің ырысы артық. Ерте тұрған әйелдің бір ісі артық.

The mouse with only one hole is quickly caught

Бір тесіктен тышқан тез ұсталады.

To err is human, to forgive divine

Теріс істеу – адамдың ісі. Кешірім ету – Құдайдың ісі.

Truth is stranger than fiction

Қиялдан шындық оғашырақ

Two wrongs do not make a right

Екі теріс шындықты жасамайды.

Too many cooks spoil the broth

Көп аспаз сорпа бұзады.

Variety is the spice of life

Әртүрлілік – өмірдің специясы.

Virtue is its own reward

Қадір-қасиет – өзінің марапаты

When the cat is away, the mice will play

Мысық алысқа кеткенде, тышқандар ойнайды.

Wonders never cease

Ғажайыптар ешқашан тоқтамайды.

After the game, the king and the pawn go into the same box

Ойыннан кейін, шах пен пешка екеуі бірдей қорапқа барады.

All roads lead to Rome

Жолдардың барлығы Римге барады.

It is better to light a candle than curse the darkness

Қараңғылықты қарғаудан шам жағу жақсырақ.

Beware young doctors and old barbers

Жас дәрігерден және қарт шаштаразшыдан сақтаныңыз

Big thieves hang little thieves

Үлкен ұрылар кішкентай ұрыларды дарға асады.

The church is near, but the way is icy; the tavern is far, but I will walk carefully

Мешіт жанында, бірақ жол тайғанақ; сырахана алыста, бірақ абайлап барамын.

Danger and delight grow on one stalk

Қауіптілікпен рақат бір паяда өседі.

Every invalid is a doctor

Әрбір мүгедек – дәрігер.

Every path has its puddle

Әр жолда көлшік бар.

Every road has two directions

Әр жолда екі бағыт бар.

The eyes are the window to the soul

Көздер – бұлар арқылы жанды терезе ретінде арқылы карай аламыз

Eyes believe themselves, ears believe other people

Көз өзіне сенеді, құлақ басқаларға сенеді

God gives nuts, but he doesn't crack them

Құдай жаңғақ береді, бірақ ол ашпайды

Good fences make good neighbors

Жақсы шарбақ жақсы көршілерді жасайды.

A half-truth is a whole-lie

Шала шындықтың бәрі өтірек

The guest sees more in an hour than the host sees in a year

Қонақ бір сағатта Қожайынның бір жылдық көргенінен көбірек байқайды.

If you can't beat them, join them

Егер оларды жеңбесең, қосасың.

Money is made by making, not by saving

Ақша сақтаудан емес, жасаудан тұрады.

Use your enemy’s hand to catch a snake

Жылан ұстау үшін жаудың қолын қолдансын.

Every hour hurts you, but only the last one kills you

Әрбір сағат сені ауыртады, бірақ тек қана соңғы сағат сені өлтіреді.

When you throw dirt, you lose ground

Лас лақтырғанда, жер жоғалтсын.

He who gossips to you will gossip about you

Өсек сізге айтатын адам сіз туралы өсек айтады.

Words must be weighed, not counted

Сөздер саналмауы қажет, таразыға тартылуы керек.

You cannot wake someone that is pretending to sleep

Ұйықы мүләйімситін адамды оята алмайды.

Who travels for love finds a thousand miles shorter than one

Махаббат үшін саяхаттайтын адамға бір шақырымнан мың шақырым қысқарақ.

Declension of nouns

Nouns in Kazakh are declined in seven cases.

They are ***Nominative, Genitive, Dative or Directive, Accusative, Locative, Ablative, Instrumental***

Cases	***Questions***	***Endings***	
Nominative Атау	*who?* **кім?** *what?* **не?**		
Genitive Ілік	*whose?* **кімнің?** *of what?* **ненің?**	*After*	*add…*
		1.vowels and **м, н, ң**	**+нын/+нің**
		2. **р, й, л, у** *and* **з, ж**	**+дын/+дің**
		3. **б, в, г, д** *and voiceless*	**+тын/+тің**
Dative Барыс	*to whom?* **кімге?** *to what?* **неге?** *where to?* **қайда?**	*After*	*add…*
		1. vowels **з, ж, м, н, ң р, й, л, у**	**+ға/+ге**
		2. **б , в, г, д** *and voiceless*	**+қа/+ке**
		3. poss. 3rd person **ы/-і, -сы/-сі**	**+на/+не**
		4. poss. 1st person	**+а/+е**
Accusative Табыс	*whom?* **кімді?** *what?* **нені?**	*After*	*add…*
		1. vowels	**+ны/+ні**
		2. sonorant	**+ды/+ді**
		3. voiceless	**+ты/+ті**
		4. poss. 3rd person **ы/-і, -сы/-сі**	**+н**
Localive Жатыс	*at (by) whom?* **кімде?** *at what?* **неде?** *where?* **қайда?** *when?* **қашан?**	*After*	*add…*
		1. vowels **з, ж, м, н, ң р, й,л,у**	**+да/+де**
		2. **б, в, г, д** *and voiceless*	**+та/+те**
		3. poss. 3rd person –ы/-і, -сы/-сі	**+нда/+нде**
Ablative Шығыс	*from whom?* **кімнен?** *from what?* **неден?** *where from?* **қайдан?**	*After*	*add…*
		1.vowels **р, й, л, у** *and* **з,ж**	**+дан/+ден**
		2. **б, в, г, д** *and voiceless*	**+тан/+тен**
		3.sonorant and poss. 3rd person **–ы/-і, -сы/-сі**	**+нан/+нен**
Instrumental Көмектес	*with whom?* **кіммен?** *with what?* **немен?** *by+ (transport)*	*After*	*add…*
		1. vowels **м, н, ң р, й, л, у**	**+мен**
		2. **з, ж**	**+бен**
		3. **б, в, г, д** *and voiceless*	**+пен**

The cases are formed by adding case suffixes to noun stems **(сөз + "word")** or derived noun formation **(сөз+дер+ім "my words")**

The Nominative Case (Атау септік) has no distinct markers or special endings. In all other cases suffixes have initial consonants; therefore rules of consonant assimilation have to be observed.

Кім? Аслан **не?** үстел

Аружан мысық

The Genitive Case (Ілік септік) is used for the "of" relationship and it expresses definite ownership. It always occurs before the noun possessed, e.g. English "my grandfathers garden" is rendered in Kazakh as **атам + ның бағы** (grandfather – my – of garden his). The basic ending is **+ның / +ның** with variants **+дың / + дің; +тың/ +тің**.

қала+ның "of the city"

дүкен+нің "of the shop"

адам+ның " of a person"

қыз+дың "of the girl"

үй+дің "of the house"

Айдар+дың "of Aidar, Aidar's

есік+тің "of the door"

Dative case (Барыс септік) indicated direction towards or the verbal functions of "to", "for". It is formed with the help of the ending +**ға/+ге, +қа/+ке,** after 1st 2nd and 3rd possession **+на/+не** the former is used everywhere except after preceding voiceless consonants, including (**б, в, г, д**) which devoice at the end of syllables.And answers the questions кімге**?** "to whom?" **неге?** "to what?" "What for?" **қайда?**" **where?**

E.g. қала|**ға** "to the city"

Әсет|**ке** "to Aset"

кітап|**қа** "for a book" (to take a book)

бала|сы|**на** "to his child"

In Kazakh the words with the endings **Қа/ке, Ға/ге** have the following means:

- a person or a subject to whom the action is addressed; **Оспан|ға бер** "give to Ospan"
- the direction of the action; **Алматы|ға бару** "to go to Almaty"

+ға/+ге	бала+ға	to the child
	адам+ға	to the people
	мұғалім+ге	to the teacher
	әнші+ге	to the singer
	дүкен+ге	to the shop
+қа/+ке,	автобус+қа	to the bus
	есік+ке	to the door

The aim of the action **кітап|қа** "for a book", **(кітап ал|уға)** (to take a book)

шай ішу+ге	to drink tea
қазақ тілін оқу+ға	to study Kazakh
футбол ойнау+ға	to play football
нан сатып алу+ға	to but bread

***The Accusative Case* (*Табыс септік)* denotes an object to which the action is directed. It is formed by means of the endings +**ны/+ні; **+**ды/+ді; +ты/+ті; the form of the endings is determined by the rules of synharmonism and progressive assimilation.

+ны/+ні	after vowels	ана+ны	"mother"
		әже+ні	"grandmother"
+ды/+ді	after sonorant	нан+ды	"bread"
	voiced consonants and **й, у**	шәй+ді	"tea"
+ты/+ті	after voiceless consonants	қант+ты	"sugar"
		сүт+ті	"milk"
+н	after 3rd person possession	Алматы қаласы**+н** көрдім.	

The endings are dropped if the speaker does not mean any particular object. In English the difference is expressed by the usage of the definite or indefinite articles.

Мен кітап оқыдым. I read **a** book.

Мен кітап**ты** оқыдым. I read **the** book.

Locative case (Жатыс септік) indicates location, rendered in English by the positions "in, at, on".

This case form is used when the word indicates where or when something happens. And also can express a kind of possession or presence of something. E.g. **Менде кітап бар.** "I have a book." In the Kazakh language the Locative case of the noun answers the questions: **қайда? неде? "**where?", **кімде?"**at (by) whom?", **қашан?** "when?"

In this case the nouns are used with the endings да/**де, та/те,** after 3rd person possession **нда/нде** the usage of the endings depends on the law of synchronism and progressive assimilation.

If the word ended	add
Vowels – а,ә, е, ы,і, у,и, ю, я, Sonorant – й, л, м, н, ң, р, у, Voiced –ж, з,	**+да/+де**
Voiced – б, в, г, ғ, д, Voiceless - к, қ, п, с, т, ш,	**+та/+те**
3rd person possession –ы/і, сы/сі,	**+нде +нда**

+да/+де	асхана+да	in the canteen
	бөлме+де	in the room
	дүкен+де	in the shop
+та/+те	завод+та	at the plant
	есік+те	in the door
+нде	көше+сі+нде	on the street
+нда	даңғыл+ы+нда	on the avenue

Time Expression   When? Қашан?

Day Before Yesterday	Yesterday	Today	Tomorrow	Day after tomorrow
Алдынгуны	Кеше	Бүгін	Ертең	Бүрсігүні

When? Қашан?

In the daytime	In the morning	In the evening	At night
Күндіз	Таңертең	Кешке	Түнде
Day	Morning	Evening	Night
Күн	Таңертең	Кеш	Түн

The terms for A.M. and P.M. differ pending on the time of the day. Kazakh divides the day into four parts. 12 midnight to 4 a.m. is night 'түн'. 4 a.m. to 11 a.m. is morning 'таңертең' 11 a.m. to 5 p.m. is day or afternoon 'түстен кейін'. 5 p.m. to 12 midnight is evening 'кеш'

The Kazakh calendar, unlike the American calendar, begins on Monday. Be sure you have the correct day when you glance at the calendar. In addition, Russian does not capitalize the names of the days or months. They will always appear in lowercase unless they begin a sentence.

The Ablative Case (Шығыс септік) denotes the initial point of the action or material of which the subject is made. It is the case of "form", **"**away from" meanings and is also used in comparisons Ablative case of Noun is formed with help of the ending **+нан/+нен,+дан/+ден,+тан/+тен** and answered the questions **кімнен?** "from whom?" **неден?** "from what?" **қайдан**? "from where?

қала+дан	"from a city"
базар+дан	"from a bazaar"
адам+нан	"from a person"
институт+тан	"from the institute"
студент+тен	"from a student

E.g. **Студент университе|*тен* келе жатыр.** "The student is coming from the university."

Мен Америка|*дан*|мын. "I am from America."

Ол ағаш|*тан* үй салып жатыр. "He is building a house from wood."

The Instrumental Case **(Көмектес септік)** conveys the meaning of "with" or shows the means or instrument used "by means of, through". Its ending does not follow the rules of vowel harmony and is subject only to consonant assimilation:

+мен	after vowels and	бала+мен	"with a child"
	Sonorant	қол+мен	"by hand"
+бен	after *З*	көз+бен	"with eyes"
		пойыз+бен	"by train"
+пен	after voiceless	студент+пен	"with a student"
	Consonants	самолет+пен	

Possession.

The basic means to indicate possession is the addition of possessive ending indicating person to the noun being possessed, hence,

әке+м	"my father"
әке+ң	"your father"
әке+ңіз	"your father"
әке+сі	"his father"
әке+міз	"our father"

Possession may be expressed not only by means of possessive pronouns, but the Genitive case as well. E.g. **менің әкем, сенің әкең, сіздің әкеңіз, оның әкесі, біздің әкеміз.**

The second person has two district forms to differentiate between familiar, informal and polite, formal address. The ending **+ң** indicate the familiar form for persons with whom we would use first name. The ending **+ңыз** is used in regard to persons older than the speaker, persons in position of authority or to anyone who the person doesn't know very well. The ending varies according to vowel or consonant stem and by front and back vowels.

The endings added to a stem, ending a vowel are:

	Singular	Plural
1. person	**+м**	**+мыз**
2. person	**+ң** **+ңыз/ңіз**	**+ң** **+ңыз/ңіз**
3. person	**+сы/сі**	**+сы/сі**

The endings added to a stem, ending in a consonant, are

	Singular	Plural
1. person	**+ым**	**+ымыз/іміз**
2. person	**+ың/ің**	**+ың/ің**
	+ыңыз/іңіз	**+ыңыз/іңіз**
3.person	**+ысы/ісі**	**+ы/і**

A possessive ending may be added to a plural:

дос+тар+ымыз	"our friends"
бала+лар+ың	"your children"
әке+лер+і	"their fathers"

The case ending are added directly to the possessed noun, consequently one, build up rather long words which must be translate, by a whole phrase:

Дос+тар+ымыз+дан	"from our friends"
әке+лер+іңіз+ден	"with your father"

In the Dative Case the ending **+қа/ке, +ға/ге** loses **қ/к, ғ/г,** a singular possessive and shows only +a/e hence

дос+ым+а	"to my friend"
әке+м+е	"to me father"

In the 3rd person the Dative ending is +на/не

дос+ы+на	"to his friend"
әке+сі+не	"to her father"

Further in the Locative Case the **+да/де** ending takes **н** before it after the 3rd person, hence

әкесі+н+деәкесінде "at his father"

Predication

In the Kazak language when nouns (also, pronouns, adjectives and ordinal numerals) function as the predicate of a sentence, they take the personal ending very similar to those of the verb.

Singular

Мен жұмысшы+мын	"I am a worker"
Мен қазақ+пын	"I am Kazak"
Сен жұмысшы+сың	"You are a worker"
Сен қазақ+сың	"You are Kazak"
Сіз жұмысшы+сыз	"You are a worker" (polite form)
Сіз қазақ+сыз	"You are Kazak"
Ол жұмысшы	"He is a worker"
Ол қазақ	"He is Kazak"

[The 3rd person does not take any ending]

Plural

Біз жұмысшы+лар+мыз	"We are workers"
Біз қазақ+тар+мыз	"We are Kazak"
Сендер жұмысшылар+сың+дар	"You are workers"
Сіздер жұмысшылар+сыз+дар	"You are a worker" (polite form)
Сендер қазақ+тар+сың+дар	"You are Kazak"
Сіздер қазақ+сыз+дар	"You are Kazak" (polite form)
Олар жұмысшылар	"They are workers"
Олар қазақ	"They are Kazak"

According to the Law of Vowel Harmony there are variants of ending with front vowels.

Negation is expressed with the help of the **<u>емес</u>** not to the noun.

Мен студент емеспін	"I am not a student"
Сен студент емессің	"You are not a student"
Ол студент емес	"He is not a student"

The Pronoun **(Есімдік)**

In the Kazakh languages they're the following classes of the pronouns.

Classes of the pronouns	Pronouns
1. Personal	Мен,сен, сіз, ол, біз,сендер,сіздер,олар
2. Demonstrative	Бұл, осы,мына, мынау, сол, ол, ана,анау
3. Interrogative	Кім, не, қандай,қайсы, қайда, неше
4. Definite	Бәрі, барлық, бүкіл, барша,"**all**" әрбір,әр"**any, every, everyone, everybody, everything"**
5. Indefinite	Біреу, "**someone, somebody**" кей, кейбір, "**someone, somebody"** бірдеме "**something**"
6. Negative	ешкім,"**nobody"** ештеме, дәнеме "**nothing"**
7. Reflexive	өз, "**self"** өзім, "**myself"** өздерің,өзің, өзіңіз,өзі, өздері, өзіміз

In Kazakh all the pronouns (except "there" "here" "where" "how many /much" "every" "some" are declined. The most frequent are personal, demonstrative reflexive and interrogative pronouns.

Declension of personal pronouns

Singular

Cases	мен	сен	сіз	ол
Nom	мен	сен	сіз	ол
Gen.	менің	сенің	сіздің	оның
Dat.	маған	саған	сізге	оған
Acc.	мені	сені	сізді	оны
Loc.	менде	сенде	сізде	онда
Abl.	менен	сенен	сізден	онан
Lustr.	менімен	сенімен	сізбен	онымен

Plural

Cases	біз	сендер	сіздер	олар
Nom	біз	сендер	сіздер	олар
Gen.	біздің	сендердің	сіздердің	олардың
Dat.	бізге	сендерге	сіздерге	оларға
Acc.	бізді	сендерді	сіздерді	оларды
Loc.	бізде	сендерде	сіздерде	оларда
Abl.	бізден	сендерден	сіздерден	олардан
Lustr.	бізбен	сендермен	сіздермен	олармен

Declension of demonstrative pronoun.

Kazakh has following demonstrative pronoun:

мына this

ана that

бұл this, it

осы this (one)

сол that (one)

Cases	мына	ана	бұл	осы	сол
Nom.	мына	ана	бұл	осы	сол
Gen.	мынаның	ананың	бұның	осының	соның
Dat.	мынаған	анаған	бұған	осыған	соған
Acc.	мынаны	ананы	бұны	осыны	соны
Loc.	мынада	анада	бұнда	осында	сонда
Abl.	мынадан	анадан	бұдан	осынан	содан
Lustr.	мынамен	анамен	бұнымен	осымен	сонымен

Declension of Interrogative pronoun

The interrogative pronouns are the following:

кім	who
не	what
қай, қандай	what kind of
қалай	how
қанша	how many, how much
қайда	to where, where
қашан	when
неше	how many, how much
нешінші	which
неге	why

Cases	кім	не	қандай	қанша	неше
Nom.	кім	не	қандай	қанша	неше
Gen.	кімнің	ненің	қандайдың	қаншаның	нешенің
Dat.	кімге	неге	қандайға	қаншаға	нешеге
Acc.	кімді	нені	қандайды	қаншаны	нешені
Loc.	кімде	неде	қандайда	қаншада	нешеде
Abl.	кімнен	неден	қандайдан	қаншадан	нешеден
Iustr.	кіммен	немен	қандаймен	қаншамен	нешемен

Declension of definite pronouns

The definite pronoun is

бәрі	all (of it / them)
барлық	all, everything

Cases	бәрі	барлық
Nom.	бәрі	барлық
Gen.	бәрінің	барлығының
Dat.	бәріне	барлығына
Acc.	бәрін	барлығын
Loc.	бәрінде	барлығында
Abl.	бәрінен	барлығынан
Lustr.	бәрімен	барлығымен

Declension of Indefinite pronouns

The indefinite pronouns include these:

Біреу someone

Бірдеңе something

Бірнеше some, few

Cases	біреу	бірдеңе	бірнеше
Nom	біреу	бірдеңе	бірнеше
Gen.	біреудің	бірдеңенің	бірнешенің
Dat.	біреуге	бірдеңеге	бірнешеге
Acc.	біреуді	бірдеңені	бірнешені
Loc.	біреуде	бірдеңеде	бірнешеде
Abl.	біреуден	бірдеңеден	бірнешеден
Lustr.	біреумен	бірдеңемен	бірнешемен

Declension of negative pronoun

Negative pronoun include these

ешкім nobody

ештеңе nothing

ешнәрсе nothing

ешқандай no sort of

ешқашан never

дәнеңе nothing

Cases	ешкім	ештеңе	ешнәрсе	дәнеңе	ешқандай
Nom.	ешкім	ештеңе	ешнәрсе	дәнеңе	ешқандай
Gen.	ешкімнің	ештеңенің	ешнәрсенің	дәнеңенің	ешқандайдың
Dat.	ешкімге	ештеңеге	ешнәрсеге	дәнеңеге	ешқандайға
Acc.	ешкімді	ештеңені	ешнәрсені	дәнеңені	ешқандайды
Loc.	ешкімде	ештеңеде	ешнірседе	дәнеңеде	ешқандайда
Abl.	ешкімнен	ештеңеден	ешнәрседен	дәнеңеден	ешқандайдан
Lustr.	ешкіммен	ештеңемен	ешнәрсемен	дәнеңемен	ешқандаймен

Declension of reflexive pronouns

The reflexive pronoun is *өз* – "self" and its forms will be recognized at once due to its personal ending: *өзім* – I myself, *өзің* – you yourself, *өздеріңіз* - you yourselves, *өзі* – he himself, *өздеріміз* – we ourselves, *өздері* – they themselves.

Singular

Cases	өзім	өзің	өзіңіз	өзі
Nom.	өзім	өзің	өзі	
Gen.	өзіңнің	өзіңіз	өзінің	
Dat.	өзіңе	өзіңіздің	өзіне	
Acc.	өзіңді	өзіңізге	өзін	
Loc.	өзіңде	өзіңізді	өзінде	
Abl.	өзіңнен	өзіңізден	өзінен	
Lustr.	өзіммен	өзіңмен	өзіңізбен	өзімен

Plural

Cases	өзіміз	өздерің	өздеріңіз	өздері
Nom.	өзіміз	өздерің	өздеріңізөздеріне	өздері
Gen.	өзіміздің	өздеріңнің	өздеріңіздің	өздерінің
Dat.	өзімізге	өздеріңе	өздеріңізге	өздеріне
Acc.	өзімізді	өздеріңді	өздеріңізді	өздерін
Loc.	өзімізде	өздеріңде	өздеріңізде	өздерінде
Abl.	өзімізден	өздеріңнен	өздеріңізден	өздерінен
Lustr.	өзімізбен	өздеріңмен	өздеріңізбен	өздерімен

The Adjective (Сын есім)

Both in Kazakh and in English the Adjectives is a word used to describe a noun or its equivalent by naming its quality. Structurally they are divided into simple and derived. Simple adjectives express different types of qualities of the subject.

Type

1. Colour
2. Volume, quantity
3. Character of quality
4. Taste
5. Form
   - **лы/лі, ты/ті, ды/ді** (show the relation of one object to another)
   - **дай/дей, тай/тей, лай/лей** **(**show the quality of one subject in its relation to another)
   - **дық/лік, дық/дік, тық/тік** (Makes adjectives from nouns, form adjectives mostly form the loan words)
   - **сыз/сіз** (Absence)
   - **қы/кі, ғы/гі** (show the time relation)

The degrees of comparison of the adjectives. Сын есімнің шырайлары

Both in Kazakh and in English adjectives have three degrees of comparison.

The comparative degree – *салыстырмалы шырай*

The superlative degree – *күшейтпелі шырай*

Good	жақсы	bad	жаман
Big	үлкен	small	кіші
Rich	бай	poor	кедей
quick	жылдам	slow	баяу
Gay	көңілді	dull	көңілсіз
Tasty	дәмді	not tasty	дәмсіз
High	биік	low	аласа
Deep	терең	shallow	таяз
Hot	ыстық	cold	суық
Thick	қою	thin	сұйық
Long	ұзын	short	қысқа
expensive	қымбат	cheep	арзан
strong	күшті	weak	әлсіз
Fat	майлы	lean	майсыз
familiar	таныс	unfamiliar	бейтаныс
interesting	қызықты	uninteresting	қызықсыз
beautiful	сұлу	ugly	өңсіз
Light	жеңіл	heavy	ауыр
young	жас	old-hard	кәрі
New	жаңа	old - ancient	ескі
Wide	кең	narrow	тар
Dry	құрғақ	moist	дымқыл
warm	жылы	cool	салқын
light	ашық	dark	күңгірт
thick	жуан	thin	жіңішке
wide	енді	narrow	енсіз

The Comparative Degrees denotes that one object has more or less quality named by the adjective and is formed in two ways:

2. by means of the suffixes - **ырақ/ірек; рақ/рек**

short **қысқа** shorter **қысқарақ**

long **ұзын** longer **ұзынырақ**

2. by means of the suffixes -**лау/леу; дау/деу; тау/теу**

short **қысқа** shorter **қысқалау**

long **ұзын** longer **ұзындау**

The first way of forming the Kazakh comparative degree is more frequent in comparison with the second one.

It must be borne in mind that the suffix denotes lessening of the quality, as in English "yellow- yellowish"

The Superlative Degrees denotes the greatest degree of the quality among the object being compared. It is formed in two ways:

3. by means of the adverbs **өте**"very", **аса, ең** "the most", **тым**"too much"

   жақсы **өте** жақсы "very good"

   биік **тым** биік "too high"

4. by means of duplicating of the first syllable or sound and adding -**П** to it.

   қара қа**п**- қара "very black"

   үлкен ү**п** -үлкен "very large"

әп - әдемі	nice, beautiful,	қап қара	black
жап - жарық	light	қып қызыл	red
ап - ашық	light clear	жап жасыл	green
қап - қараңғы	dark	сап сары	yellow
ұп - ұзын	long	қоп қоңыр	brown
қып - қысқа	short	сұп сұр	grey
жып - жылы	warm	BUT!	
ып - ыстық	hot	көк көкпеңбек	blue
жап - жаңа	new	ақ аппақ	white

red	қызыл
white	ақ
black	қара
yellow	сары
brown	қоңыр
green	жасыл
grey	сұр
blue	көк
purple	сия көк

The Verb Етістік

The Kazak verb is a mixture of simplicity and complexity: simple in that there are not a lot of endings, and that formations are quite transparent (i, e the parts are evident), but complex in that there are many morphemes of fixed meaning and sequence. At first the student will be analytical and concentrate on discovering the formative elements; later, to master the language they can become creative and agglutinative freely.

The dictionaries give the verb in the initial form which is considered to be a deverbal noun but it corresponds to the English Infinitive form.

Example:

бару	to go	айту	to say
келу	to come	сөйлеу	to speak
істеу	to do	беру	to give
жазу	to write	алу	to take
қайталау	to repeat	көмектесу	to help

Grammatical categories of tense, mood, voice, number and person are expressed through different suffixes which are added to the root which is obtained through dropping the ending – *у* of the initial form. The root of the verb corresponds to the familiar form of imperative mood; other forms require suffixes or endings.

Imperative Mood

1) For rending requests Kazak has several possibilities:
Command-like requests are rendered with the simple imperative form, identical with the bare stem of the verb, as **бар** "go", **кел** "come", **істе** "do", **бер** "give", **ал** "take", **жаз** "write"

<table>
<tr><td>Мен</td><td rowspan="8">V</td><td>-айын/-ейін; -иын/-иін;</td></tr>
<tr><td>Сен</td><td>--------</td></tr>
<tr><td>Сіз</td><td>-ыңыз/-іңіз;</td></tr>
<tr><td>Ол</td><td>-сын/-сін;</td></tr>
<tr><td>Біз</td><td>-айық/-ейік; -йық/-иік</td></tr>
<tr><td>Сендер</td><td>--------</td></tr>
<tr><td>Сіздер</td><td>-ыңыздар/-іңіздер;</td></tr>
<tr><td>Олар</td><td>-сын/-сін;</td></tr>
</table>

Мен көмектесейін	Біз көмектесейік
Сен көмектес	Сендер көмектесіңдер
Сіз көмектесіңіз	Сіздер көмектессіңіздер
Ол көмектессін	Олар көмектессін

This form is to be used in requests directed to a person younger than the speaker.

If the requests is addressed to many people the suffix **–ың/ің** and the plural ending **-дар/дер** are added.

бар|ың|дар	“you all go”
кел|ің|дер	“you all come”

2) For polite requests the suffix **-ыңыз/іңіз** after consonants and **-ңыз/ңіз** after vowels is added to the verb stem

бар|ыңыз	“go” (sing, polite)
бар|ыңыз	“go” (pl. polite)
кел|іңіз	“come” (sing, polite)
кел|іңіздер	“come” (pl. polite)

A plea or the English “please” is rendered by adding the particle **-шы/ші** to the above imperative forms:

бар|шы	“please, to go” (sing, familiar form)
бар|ыңыз|шы	“please, to go” (sing, polite form)
кел|ші	“please, to come”
кел|іңіз|ші	“please, to come”

3) The imperative for the first person singular has the ending **-айын/-ейін** after consonants, **-ыйн/-иін** after vowels and has a meaning between English ‘Let’ and ‘Should,’ giving the impression that something is desirable, a good idea, but not definite or for certain

Example:

бар|айын(шы)	Let me go (please), I should go
кел|ейінші	Let me come (please), I should come

The imperative for the first person plural has the ending **-йық/-иік** with a proceeding -a/-e connective vowel and is used in expressions like “Let us do”:

бар|айық (бар-а-йық)	Let us go
кел|ейік (келейік)	Let us come
істе|йік (істе-иік)	Let us do

verb + айық / ейік; йық / йік – to let a person do a thing

1) Дүкенге барайық. – Let's go to the store.

2) Біз кітап оқыйық. – Let's read a book.

3) Мен дүкенге барайын. – Let me go to the store.

4) Бүгін мен сабақ берейін. – Let me teach class today.

The negative form includes the negative suffix:

бар|ма|йық	Let's not go
істе|меи|ік	Let's not do

4) The 3rd person singular and plural imperative has the ending **-сын/-сін** and is common in many phrases and expressions, with a meaning between "Let him/her/them" and "May it be"

бар|сын	go
кел|сін	let him (her, them) come
істе|сін	do
жолыңыз болсын	may your road be blessed
мереке құтты болсын	may the holiday be blessed (happy)

The negative form has the negative suffix -ма/-ме, -ба/-бе, -па/-пе:

бар|ма|сын	Let him not go
кел|ме|сін	Let them not come
айт|па|сын	Let her not say (tell)

Examples of various verb forms [not a complete list]

жазыңыз	write (polite form)
жазамын	I write, I shall write
жаздым	I wrote
жазғанмын	I have written
жазды	wrote
жазылды	was written
жазбақпын	am going to write

Negative form *Етістіктің болымсыз түрі*

The negative form of the verb in Kazak is formed by adding the suffixes –**ма/-ме, -ба/-бе, -па/-пе** to the root of the verb according to the following rules:

-ма/-ме	after vowels	барма	don't go
	and **р, л, й, у**	алма	don't take
		істеме	don't do
-ба/бе	after voiced		
	consonants **з, ж,**	жазба	don't write
	and **м, н, ң**		
-па/пе	after voiceless	айтпа	don't say (tell)
	consonants		

For other forms the suffixes and ending are added to the negative stem: *бармаңыз, бармадым* –don't go (polite form), I didn't go.

Нақ осы шақ (the Concrete Present tense)

This tense denotes an action that coincides with the moment of speech. It corresponds to the Progressive Present tense in English. It has two forms: simple form and complex form.

Simple form - this form exists only four verbs of states:

Тұр - stand, be located, be

Отыр - sit, dwell, reside, be

Жүр - go, proceed, be

жатыр - lie, be situated, be

It is formed by adding personal endings to the stem.

	Personal ending .	отыру to sit	жүру to go	тұру to stand	жату to lie
Singular					
I	мен	отыр+мын	жүр+мін	тұр+мын	жатыр+мын
you	сен	отыр+сың	жүр+сің	тұр+сың	жатыр+сың
you	сіз	отыр+сыз	жүр+сіз	тұр+сыз	жатыр+сыз
he|	ол	отыр	жүр	тұр	жатыр
Plural					
we	біз	отыр+мыз	жүр+міз	тұр+ мыз	жатыр+мыз
you	сендер	отыр+сыңдар	жүр+сіңдер	тұр+сыңдар	жатыр+сыңдар
you	сіздер	отыр+сыздар	жүр+сіздер	тұр+сыздар	жатыр+сыздар
they	олар	отыр	жүр	тұр	жатыр

The verb **отыр, жүр, тұр, жатыр** do not only make up the simple form of the compound Present tense, but are used as auxiliary verbs.

The compound form in Kazakh consists of two verbs:

The auxiliary verb and the main verb, which is formed by means of adding the suffixes (the Concrete Present tense).

E.g. Мен *жазып отырмын.*

I am writing.

	Pers. end.	Verb	**отыру** **to sit**	**жүру** **to go**	**тұру** **to stand**	**жату** **to lie**
Singular						
I	мен		отыр+мын	жүр+мін	тұр+мын	жатыр+мын
you	сен	**+ып**	отыр+сың	жүр+сің	тұр+сың	жатыр+сың
you	сіз	V +іп	отыр+сыз	жүр+сіз	тұр+сыз	жатыр+сыз
he|	ол		отыр	жүр	тұр	жатыр
Plural		**+п**				
we	біз		отыр+мыз	жүр+міз	тұр+ мыз	жатыр+мыз
you	сендер		отыр+сыңдар	жүр+сіңдер	тұр+сыңдар	жатыр+сыңдар
you	сіздер		отыр+сыздар	жүр+сіздер	тұр+сыздар	жатыр+сыздар
they	олар		отыр	жүр	тұр	жатыр

	тұр	**отыр**	**жүр**	**жатыр**
	You can add any of this verb after V			After verbs: әкел (+е) апар (+а) бар (+а) кел (+е)
Мен	тұрмын	отырмын	жүрмін	жатырмын
Сен	тұрсың	отырсың	жүрсің	жатырсың
Сіз	тұрсыз	отырсыз	жүрсіз	жатырсыз
Ол	тұр	отыр	жүр	жатыр

Remember !! Four verbs **бару** to go, **келу** to come, **апару** to take to, **әкелу** to bring are made up by means of adding the suffixes **+а/ +е** and are used only with the verb **жатыр**

The negative forms of present continuous (нақ осы шақ) are formed with the help of the word жоқ according to the following scheme**: жазып отырған жоқ.** To the form –**ып отыр (жатыр, тұр, жүр**) the endings **–ған** or **–ген** are added, then the word жоқ follows with a personal ending:

1. Мен жазып отырған жоқпын. I am not writing.
2. Ол тыңдап отырған жоқ. He is not listening.
3. Ол ойнап жүрген жоқ. He is not playing.
4. Әліби сабаққа дайындалып отырған жоқ. Alybi is not preparing for lessons.

The verb жатыр in the negative has shortened form, жат, to which the required ending is added with the word жоқ.

5. Мен ұйықтап жатқан жоқпын. I'm not sleeping.
6. Сен университетке бара жатқан жоқсын. You're not going to the university.
7. Сіз үйге келе жатқан жоқсыз. You aren't coming home.

Жедел өткен шақ

	отыру	**тұру**	**жүру**	**жату**
жекеше түрі				
Мен	отыр+дым	тұр+ дым	жүр+дім	жат+тым
Сен	отыр+дың	тұр+дың	жүр+дің	жат+тың
Сіз	отыр+дыңыз	тұр+дыңыз	жүр+діңіз	жат+тыңыз
Ол	отыр+ды	тұр+ды	жүр+ді	жат+ты
көпше түрі				
Біз	отыр+дық	тұр+дық	жүр+дік	жат+тық
Сендер	отыр+дың+дар	тұр+дың+дар	жүр+дің+ің+дер	жат+тың+ың+дар
Сіздер	отыр+дың+ыз+дар	тұр+дың+ыз+дар	жүр+дің+із+дер	жат+тың+ыз+дар
Олар	отыр+ды	тұр+ды	жүр+ді	жат+ты

Ауыспалы өткен шақ

	отыру	тұру	жүру	жату
жекеше түрі				
Мен	отыр+атын+мын	тұр+атын+мын	жүр+етін+мін	жат+атын+мын
Сен	отыр+атын+сың	тұр+атын+сың	жүр+етін+сің	жат+атын+сың
Сіз	отыр+атын+сыз	тұр+атын+сыз	жүр+етін+сіз	жат+атын+сыз
Ол	отыр+атын	тұр+атын	жүр+етін	жат+атын
көпше түрі				
Біз	отыр+атын+быз	тұр+атын+быз	жүр+етін+біз	жат+атын+быз
Сендер	отыр+атын+сың+дар	тұр+атын+сың+дар	жүр+етін+сің+дер	жат+атын+сың+дар
Сіздер	отыр+атын+сыз+дар	тұр+атын+сыз+дар	жүр+етін+сіз+дер	жат+атын+сыз+дар
олар	отыр+атын	тұр+атын	жүр+етін	жат+атын

Бұрынғы өткен шақ

	отыру	тұру	жүру	жату
жекеше түрі				
Мен	отыр+ған+мын	тұр+ған+мын	жүр+ген+мін	жат+қан+мын
Сен	отыр+ған+сың	тұр+ған+сың	жүр+ген+сің	жат+қан+сың
Сіз	отыр+ған+сыз	тұр+ған+сыз	жүр+ген+сіз	жат+қан+сыз
Ол	отыр+ған	тұр+ған	жүр+ген	жат+қан
көпше түрі				
Біз	отыр+ған+быз	тұр+ған+быз	жүр+ген+біз	жат+қан+быз
Сендер	отыр+ған+сың+дар	тұр+ған+сың+дар	жүр+ген+сің+дер	жат+қан+сың+дар
Сіздер	отыр+ған+сыз+дар	тұр+ған+сыз+дар	жүр+ген+сіз+дер	жат+қан+сыз+дар
олар	отыр+ған	тұр+ған	жүр+ген	жат+қан

Ежелгі өткен шақ

	отыру	*тұру*	*жүру*	*жату*
жекеше түрі				
Мен	отыр+ып+пын	тұр+ып+пын	жүр+іп+пін	жат+ып+пын
Сен	отыр+ып+сың	тұр+ып+сың	жүр+іп+сің	жат+ып+сың
Сіз	отыр+ып+сыз	тұр+ып+сыз	Жүр+іп+сіз	жат+ып+сыз
Ол	отыр+ып+ты	тұр+ып+ты	жүр+іп+ті	жат+ып+ты
көпше түрі				
Біз	отыр+ып+пыз	тұр+ып+пыз	жүр+іп+піз	жат+ып+пыз
Сендер	отыр+ып+сың+дар	тұр+ып+сың+дар	жүр+іп+сің+дер	жат+ып+сың+дар
Сіздер	отыр+ып+сыз+дар	тұр+ып+сыз+дар	жүр+іп+сіз+дер	жат+ып+сыз+дар
олар	отыр+ып+ты	тұр+ып+ты	жүр+іп+ті	жат+ып+ты

Болжалды келер шақ

	отыру	тұру	жүру	*жату*
жекеше түрі				
Мен	отыр+ар+мын	тұр+ар+мын	жүр+ер+мін	жат+ар+мын
Сен	отыр+ар+сың	тұр+ар+сың	жүр+ер+сің	жат+ар+сың
Сіз	отыр+ар+сыз	тұр+ар+сыз	жүр+ер+сіз	жат+ар+сыз
Ол	отыр+ар	тұр+ар	жүр+ер	жат+ар
көпше түрі				
Біз	отыр+ар+мыз	тұр+ар+мыз	жүр+ер+міз	жат+ар+мыз
Сендер	отыр+ар+сың+дар	тұр+ар+сың+дар	жүр+ер+сің+дер	жат+ар+сың+дар
Сіздер	отыр+ар+сыз+дар	тұр+ар+сыз+дар	жүр+ер+сіз+дер	жат+ар+сыз+дар
олар	отыр+ар	тұр+ар	жүр+ер	жат+ар

Мақсатты келер шақ

	отыру	тұру	жүру	жату
жекеше түрі				
Мен	отыр+мақ+пын	тұр+мақ+пын	жүр+мек+пін	жат+пақ+пын
Сен	отыр+мақ+сың	тұр+мақ+сың	жүр+мек+сің	жат+пақ+сың
Сіз	отыр+мақ+сыз	тұр+мақ+сыз	жүр+мек+сіз	жат+пақ+сыз
көпше түрі				
Ол	отыр+мақ	тұр+мақ	жүр+мек	жат+пақ
Біз	отыр+мақ+пыз	тұр+мақ+пыз	жүр+мек+піз	жат+пақ+пыз
Сендер	отыр+мақ+сың+дар	тұр+мақ+сың+дар	жүр+мек+сің+дер	жат+пақ+сың+дар
Сіздер	отыр+мақ+сыз+дар	тұр+мақ+сыз+дар	жүр+мек+сіз+дер	жат+пақ+сыз+дар
Олар	отыр+мақ	тұр+мақ	жүр+мек	жат+пақ

The endings **-ып –іп –п** are forms of өткен шақ көсемше. Өткен шақ көсемше means accompanying action or preceding action related to the fundamental action. The designated fundamental action can occur in different grammatical forms:

1. **Әлихан көп кітаптардың ішінен біреуін таңдап, қолына алды**. Alihan, having selected one of the books, took it in his hands.
2. **Мен бұл кітапты оқып шығып, ертең кітапханаға тапсырамын.** Having finished this book, I'll return it to the library tomorrow.

If a verb ends in –п, it becomes –у in өткен шақ көсемше:

1. **жап** – close**, жауып** – having closed. **Әлихан терезені жауып, орнына қайта отырды.** Alihan, having closed the window, sat back in his place.
2. **Тап** – find, **тауып** – having found. **Жоғалтқан кітабымды тауып, орнына қойдым.** Having found the book I lost, I put it in its place.

If the root of the verb ends in **–к** or **-қ**, then when forming өткен шақ көсемше, **- к** and **-қ** become **–г** and **–ғ,** respectively.

1. Шық – exit, шығып – leaving
2. Жолық – meet, жолығып – having met

Infinitive	English	Imperative	1st person singular	1st person plural	Imperative polite	Polite request	3rd person sing. and plur.
беру	give	бер	берейін	берейік	беріңіз	беріңізші	берсін
айту	tell, say	айт	айтайын	айтайық	айтыңыз	айтыңызшы	айтсын
алу	take	ал	алайын	алайық	алыңыз	алыңызшы	алсын
ашу	open	аш	ашайын	ашайық	ашыңыз	ашыңызшы	ашсын
жабу	close	жа**п**	жабайын	жабайық	жа**б**ыңыз	жабыңызшы	жа**п**сын
жазу	write	жаз	жазайын	жазайық	жазыңыз	жазыңызшы	жазсын
келу	come	кел	келейін	келейік	келіңіз	келіңізші	келсін
қайталау	repeat	қайтала	қайталайын	қайталайық	қайталаңыз	қайталаңызшы	қайталасын
аудару	translate	аудар	аударайын	аударайық	аударыңыз	аударыңызшы	аударсын
көрсету	show	көрсет	көрсетейін	көрсетейік	көрсетіңіз	көрсетіңізші	көрсетсін

Болу - to be

Present	**Past simple**	**Past participle**	**Future**
--------------	Мен болдым Сен болдың Сіз болдыңыз Ол болды Біз болдық Сендер болдыңдар Сіздер болдыңыздар Олар болды	Мен болғанмын Сен болғансың Сіз болғансыз Ол болған Біз болғанбыз Сендер болғансыңдар Сіздер болғансыздар Олар болған	Мен боламын Сен олрасың Сіз боласыз Ол болады Біз боламыз Сендер боласыңдар Сіздер боласыздар Олар болады
Кеше менің жергілікті отбасымда үлкен той болды, өте қызық болды /өтті. Кеше кешке ол досымен бірге базарда болды. Ертең Астанаға кетемін , онда бір ай боламын.			
Болу – to be done, to finish			
Тамақ ішіп болдым. Тойдым Үй жұмысын істеп болдым.			

The most common auxiliary verbs

салу	to put	**шегу**	to undergo, to endure, to bear	**жату**	to lie, lie down
болу	to be	**басу**		**жүру**	to go
ету	to do	**кіру**	to come in	**отыру**	to sit
істеу	to do, to make	**шығу**	to go out, to leave	**тұру**	to stand
беру	to give	**түсу**	to fall, to descend, come down, dismount	**жаздау**	nearly to do smth
алу	to take	**білу**	to know	**көру**	to see
кету	to leave, to depart;	**келу**	to come, arrive	**жету –**	to reach, to arrive, to affine, to achieve
тарту –	to drag, to pull	**қағу**	to knock, pound, bang	**өту**	to pass, to move, to cross

Noun	*Auxiliary verb*	*Compound verb*	
ән	салу	ән салу	to sing a song
қонақ	болу	қонақ болу	to be a guest
жұмыс	істеу	жұмыс істеу	to work
сапар	шегу	сапар шегу	to travel, to journey
кір	болу	кір болу	to become dirty
ес	кету	ес кету	to go insane, rave
сабақ	беру	сабақ беру	to teach
аяқ	басу	аяқ басу	to set foot

Verb	*Verb*	*Compound verb*
ал +ып	кету	to take away
	келу	to bring, to carry, to fetch
	беру	to buy smb. Smth
		to elope, to run off
істе +й	білу	to know how to do
	алу	be able to do smth
бер +е	тұру	to lend, to borrow
отыр +а		to wait a little bit

Make up the compound verbs.

қайту to come back
жөтелу to cough
алу to take
алу to take
алу to take
салу to build
салу to put
тұру to stand
бұзу to destroy, to break
жүзу to swim
жүзу to swim
шығару to put out
шығыру to put out
секіру to jump

беру to give
бастау to begin
шығу to exit
жүру to go
қою to put
болу to be
жіберу to send
алу to take
өту to cross
алу to take
өту to cross
салу to put
тастау to throw, cast, hurl

The verb **ету** is a helping verb, which is only used in combination with other parts of speech. For example:

Ету – to do, to make

1. Еңбек ету - To labor
2. Талап ету - To require
3. Қызмет ету - To work
4. Жарқ ету - To shine, glitter, flash (Найыағай жарқ етті – the lightning flashed)
5. Жылтың ету – to twinkle
6. Зиян ету – to inflict damage, to ruin
7. Жылт ету – to sparkle, shimmer, glisten
8. Зу ету - to dash quickly, flash past

Кету – to leave, to depart; - кет – get out

1) Кілт жоғалып кетеді. – The key will get lost.

2) Қарным ашып кетті. – to get (become) hungry

3) Зәресі кетті. – to be frightened of something

4) Нан түсіп кетті. – The bread fell down.

5) Қорқып кетті – (was) afraid of something

6) Зәрем ұшып кетті – to become afraid

7) Қорықпаймын. – I am not afraid.

8) Қорықпадым. - I was not afraid.

Келу – to come, arrive

1. Қолынан келу - to be capable
2. Ойына келу - remember
3. Барып келу - went
4. Дүниеге келу – was burn
5. Айтып келу - told
6. Жуып келу - washed
7. Айдап келу – to drive (cattle and cars)
8. Жүгіріп келу – to come running

Жету – to reach, to arrive, to affine, to achieve

1. Астанаға жету – to arrive in Astana
2. Ер жету – to grow up
3. Бой жету – to grow up, to became adult (female)
4. Көз жету – 1. to understand 2. To see from a distance
5. Ақылы жету – to guess, clever
6. Әлі жету – to have enough strength to do something
7. Ажалы жету – the coming of death
8. Түбіне жету – 1. come to the end, to die 2.to accomplish
9. Көз жетпеу – to distrust, be apprehensive
10. Америкаға жету – to reach America
11. Берімізге жетеді – Everyone has had enough.

(Жігіттер) ер жету / (қыздар) бой жету – to grow up (teenagers)

Тарту – to drag, to pull

1. Қолымнан тарт – pull my hand
2. Таразыға тарт – to weigh
3. Тартып алу – took away
4. Домбыра тарту – to play dombra
5. Шылым тарту – to smoke
6. Сыйлық тарту – to give a present
7. Сыр тарту – to worm a secret out of somebody
8. Орамал тарту – to wear scarf
9. Тарту ету –to give
10. Езу тарту – to smile

Қағу – to knock, pound, bang

1. Есік қағу – knock at the door
2. Кілем қағу – shake out a carpet
3. Дабыл қағу – sound an alarm
4. Шеге қағу – drive in a nail
5. Кірпік қағу – blink
6. Кірпік қақпау – to not sleep a wink
7. Қанат қағу – flap wings, for a child to grow up well
8. Қағып кету – touch, push
9. Қағып түсіру – to knock down
10. Қағып алу – catch, capture
11. Қағып жіберу – hit, knock
12. Арқадан қағу – clap (tap) on the shoulder (back)
13. Кірпік қақанша – in a moment in a flash (Қас пен көздің арасы-нда)

Өту – to pass, to move, to cross

1. Уақыт өткізу – to waist somebody's time to spend
2. Сөзі өту / сөзін өткізу – words have a great influence on somebody
3. Жүзіп өту – to swim
4. Тілі, көзі өту – to put the evil eye on
5. Дүниеден өту – to die
6. Көшеден өту – to cross

өткізу – to spend

уақыт өткізу – to spend one's time

өткен күндер – to pass the days

Пышақ өтеді – The knife is sharp.

өт – gall bladder

Деу – to say, to tell (деді / де / деп / деген)

1) Ол «Мен базарға барамын» деді. – He said, “I am going to the bazaar.”

2) Сен бірнәрсе де. – to say something to someone

3) Сен бірнәрсе дедің бе? – Did you say something?

4) Ол жақсы адам деп ойлаймын. – I think he (she) is a good man (woman)

5) Жаңбыр жауады деп ойлаймын. – I think it will rain.

7) Депті – said / told

Оның не дегіні? – What did he say (mean)?

1) Ол бармақ еді, бірақ... – He was going to go, but…

2) Ол Динаға бармақ еді, бірақ... – He was going to talk to Deana, but…

Көру - to see

1. жақсы көру – to like or love something
2. дәмін көру/татып көру – to taste
3. жек көру – to hate something
4. көрініп тұру – to be in full view
5. оқып көру – to try to read
6. сынап көру – to test
7. ...көрінеді – It looks like…
8. көрісу – to see or meet each other, meeting at a funeral or a family event
9. көрермен / көруші - spectator

Екен – to find oneself / appear / occur / turn out / happen

1) Ол базарға барған екен. – He happened to have been at the bazaar.

2) Үйде қонақ бар екен. – A guest happened to be at the house.

3) Бүгін күн ауа райы жақсы екен. – The weather turned out well today.

Болады ма + екен – to ask for permission

1) Джонды бола ма екен? – May I speak to Jon?

2) Телефон соғуға бола ма екен? – May I use the telephone?

3) Кіруге бола ма екен? – May I come in?

The other form of Алу

The verb**алу** (whose base meaning is "to take"), combined with өткен шақ көсемше in –**ып, -іп**, or –**п** expresses that the result of the action has a shade of purposefulness (for one's self), or with an implication that the given action it precedes another, unstated action. (An exception is the complex very "сатып алу")

оқып		Read through
жазып		Write down
көшіріп		Copy, re-write
ұйықтап		Take a nap
демалып		(manage to) relax
тыңдап		Listen (from the beginning)
ойланып	ал-	Think (from the beginning)
киіп		Put on (clothes)
жинап		(manage to) tidy up
ішіп		Have a drink
жеп		Have a bite to eat
тазалап		Clean up
тамақтанып		(manage to) have dinner

The Verb Бастау

The verb “**бастау”** (whose base meaning is “to begin”) combines with the form көсемше in –**а, -е,** or **–й** and express the beginning of the action

айта		Begin to speak
жаза		Begin to write
оқи		Begin to read
келе		Begin to enter
сөйлесе		Begin to speak
тыңдай		Begin to listen
әзірлене		Begin to prepare
үйрете		Begin to learn
жұмыс істей		Begin to work
еңбек ете	бастау	Begin to labor
ренжи		Begin to be offended
өкпелей		Begin to be offended
шығара		Begin to let leave
жариялана		Begin to publish
сурет сала		Begin to draw
өмір сүре		Begin to live
отыра		Begin to sit
жүре		Begin to go
жата		Begin to lay

The Verb Беру – Both Forms

The verb “**беру”** (whose basic meaning is “to give”), in combination with өткен шақ. көсемше with –**ып, -іп, or –п,** is used to express doing something for someone else (for the person the speaker is speaking with).

айтып		Tell
жазып		Write
көшіріп		Copy, re-write
алып	беру	Take
сатып алып		Buy for someone
сурет салып		Draw
сатып		Sell
дайындап		Prepare

The verb **“беру**” in combination with the verbal adjective ending in –**а, -е, or –й** indicates the uninterrupted continuity of the action.

айта		Continue speaking
оқи		Continue writing
көшіре		Continue copying, re-writing
ала		Continue taking
істей	беру	Continue doing
ойнай		Continue playing
қуана		Continue being glad
отыра		Continue sitting
әзірлене		Continue getting ready

The Verb Тұру

The verb "**тұру"** as a helping verb, in combination with the verbal adjective ending in **–а, -е,** or **–й** indicates the temporariness of the action, as in "for a short while" or "a little" in English.

отыра	тұру	To sit a little
жата		To lie a little
ұйықтай		To sleep for now
демала		To relax a little
ойлана		To think a little
күте		To wait a little while
жұмыс істей		To do a little work
шыға		To step out for a while

The Verb Шығу

The verb "**шығу"** (whose base meaning is "to exit"), in combination with the verbal adejective ending in –ып, -іп, or –п, expresses the result of an action carried to its logical conclusion or limit.

оқып	шығу	To read through
жазып		To write to the end
амандасып		To greet
сәлем беріп		To greet
бітіріп		To finish
тапсырып		To hand in
орындап		To fill in
кіріп		To enter for a short time

The verb "**шығу"** in combination with verbs of motion (ұшу, кіру, бару) indicates that the direction of the action is away from the speaker or from the inside to the out.

1. Үшақ Алматыдан ұшып шықты. The plane flew out of Almaty.
2. Бақытжан бастыққа кіріп шықты. Bakhytzhan stepped in to see the boss.
3. Жақсылық бастыққа барып шықты. Zhakhsylyk was with the boss.

The Verb Жіберу

The verb "**жіберу"** (whose base meaning is "to send"), in combination with a verbal adjective ending in **–ып, -іп, or –п,** can indicate sudden or instantaneous beginning of the action.

күліп	жіберу	Laugh unexpectedly
жылап		Cry unexpectedly
лақтырып		Throw quickly and unexpectedly

The verb "**жіберу",** combined with the required form, can indicate the direction of the action being (towards the speaker).

шақырып	жіберу	Invite to see me
айтып		Send news
сәлем айтып		Say hello
беріп		Pass

Common Kazakh Phrasal Verbs

Ағат кету –to be mistaken
Ада болу/қылу – to finish, bring to an end
Адасып қалу – to be mistaken/inn error
Азап көру/тарту –to feel troubled
Айқай салу –to shout loudly
Айып көру –to feel guilt, shame
Айып қою, салу –to accuse, charge
Ақша салу –to deposit, invest
Ақыл айту/сұрау –to give\ask advice
Ақылынан адасу –to seek advice
Алдынан шығу –to become crazy/insane
Амал іздеу –to find a solution, to find a method
Аман алып қалу –to rescue
Арманда кету – to fail to achieve
Арманда қалу –to repent
Бой жазу – to unwind, relax, to recuperate
Бой салу – to deeply trust
Есеп беру –to give an account
Ақасы/Есесі кету – to be defeated
Еске алу – to remind
Еске түсу – to remember
Есі кету – to go insane, rave
Жанып кету/қалу – to go up in flames/be lit
Жаяу жүру –to go on foot
Жаяу келу – to come on foot
Жол ашу –to make possible, pave the way
Жол бермеу –to permit, allow
Жол беру –to forbid, prohibit
Жолға салу –to arise, put into practice
Жолға шығу –to depart, leave, to start a journey
Жөнге салу –to direct, orient, give direction
Жүрек жалғау –to snack, have a bite to eat
Жүріп кету –to walk away, to pass away
Ашуландырғызу/Жынды қылу – to infuriate
Ие болу –to own, possess, to be owner
Итеріп жіберу –to push and shove
Кекетіп мұқату –to mock, jeer
Келіп кету – to frequent
Кесел болу –to become obstacle/hindrance
Көз жұму – to die, pass away
Көз қысу – to wink
Көмек беру –to help, assist
Көңіл бөлу – to pay attention to, concentrate on
Көңіл көтеру – to have fun, have a good time
Көңіл сұрау – to inquire about health
Көрік беру –to make elegant, beautiful
Көшіріп беру – to copy, to help build/move
Күйеуге тию – to get married (for women)
Күн бату –to set (for the sun)
Қайтып оралу – to go back, return
Қауіп төну –to be in danger, to be at risk
Қол жалғау – to hand over, help, hand along
Қол жұмсау – to use force
Қол қою – to sign
Қол тимеу – to have no time
Қол ұшын беру – to lend a hand, to help
Қол үзу – to break connection, no connection
Қолдан жасау –to make by hand, make at home
Қолы босау – to have free time
Қонақ болу – to be the guest of, visit for a while
Құр қалу – to be left with out anything
Құшақ жаю – with open arms
Құшақ жая қарсы алу – to greet w/ open arms

Planned Actions the didn't happen

verb + *(мақ / мек, бақ / бек, пақ / пек)* еді, бірақ... – was going to, but didn't

Біз дүкенге бармақ еді, бірақ кетпедік.

We were going to go to the store, but we didn't.

Мен анама хат жібермек едім, бірақ уақытым жоқ болды.

I was going to send my mom a letter, but it turned out that I had no time.

What if?

Turn your attention to the word **қайтеді.** Depending on the context, it can be used to mean "what to do?", "how to act?", "what to undertake?", or similarly to the construction "and what, if?" The word қайтеді is often used in combination with the Conditional Form (шартты рай) **[-са қайтеді?, -се қайтеді?]** and expresses "if it is like this, what is to be done?"

1. **Ертең Шымбұлаққа барсақ қайтеді?** What if we go to Shymbulak tomorrow?
2. **Үйлену тойына жақсы сыйлық алсақ қатейді**? What if we bring a nice present to the wedding?

In Kazakh speech is it not polite to make a request directly. Usually a request is expressed with the help of "**-са қатейді?"** or "-са, жақсы болар еді", "**-са дұрыс болар еді",** which is equivalent to "would it be good, if…"

3. **Мен Шымбұлаққа барсам қайтеді?** May I go to Shymbullak?
4. **Рұқсат етсеңіз, жақсы болар еді.** It would be good if you gave me permission.
5. **Достармен бірге барсаң, жақсы болар еді.** It would be good if you went with friends.

Is Called, However, So

The future form "**дейді",** and similarly the compound form "**деп атайды",** are used to mean "is called".

1. **Бұл санаториді "Аққайын" деп атайды.** This sanatorium is called "Akkain".
2. **Бұл ағашты "жөке" дейді**. This tree is called "Zhoke".

The form "**дегенмен"** is used to mean "however", or "all the same".

3. **Бүгін күн ашық. дегенмен кешке қарай жаңбыр жауатын шығар**. Though it is sunny today, it is likely that to rain in the evening.

In formal business speech, the work "демек" is often used to mean "so".

Демек, сен жиналысқа қатыса алмайсың ба? So you can't take part in the meeting

Indefinite pronouns

Kazakh	English
біреу	someone
қайсыбіреу	
бірнеше	some, several
біраз	considerable, sizeable
әлдекім	someone, somebody
әрбір	every
әлде	or

Helping words Көмекші сөздер

In Kazakh all Helping words are divided into 5 types:

- Postpositions (**кейін, дейін, үшін,т.б)**
- Connective Nouns (**арты, алды, үсті т.б.)**
- Conjunctions (**мен/пен/бен, себебі, бірақ т,б,)**
- Particles (**ма/ме,ба/бе,па/пе, ғой,ғана,ше,т,б,)**
- Modal words (**керек, шығар, мүмкін, екен, т.б.)**

Postpositions and Connective Nouns correspond to the English prepositions, but in Kazakh they follow the Nouns.

Connective Nouns when treated separately are nouns, so they are declined and possess all the endings peculiar to Nouns

Postpositions

Postpositions taken separately don't have any individual lexical meaning but when used with the nouns they have different shades of meaning.

Conjunctions like those of English serve to join words in the sentence and parts of the sentences.

Септеуліктер	Postpositions in English	Examples
үшін туралы арқылы бойынша	because of; for; for the benefit of; about through, by means of, according to	сен үшін - for you үй туралы - about the house әкем арқылы - through my father айтуы бойынша - according to his words
дейін/шейін	to, till, before	беске дейін - till five үйге дейін – to the house
соң, кейін	after	сабақтан кейін,(соң)- after the lesson
бұрын	before	менен бұрын - before me
әрі	further	әрі отыр - sit further

Connective Nouns

The connective nouns in Kazakh correspond to the English prepositions: in front of, by, at, opposite, on, in, under, etc. They follow the nouns in the Genitive case and are used only in the possessive form of the 3rd person: **үстелдің асты (+нда)** the lower part of the table (under): **орындықтың үсті (нде)** the upper part of the chair (on)

үстінде	on
астында	under
қасында	near
алдында	in front of
артында	behind
жанында	next to
қарсысында	opposite
ортасында	in the middle of
арасында	between

Conjunctions

Connections connect parts of the sentence, clauses and sentences.

The Conjunctions “**мен”, “бен”,”пен”,** correspond to the English “and”. The choice of the correct variant of this conjunction depends on the last sound of the preceding word:

The last sound of the preceding word	Conjunction	Example	
		Kazakh	English
vowels or sonant **р, й, л, у, м, н, ң**	**мен**	Орманда қасқыр **мен** аю бар.	There are wolves and bears in the forest
voiced **з,ж**	**бен**	Өзенде қаз **бен** үйрек бар.	There are geese and ducks on the lake.
voiseless or voiced **в, г, д**	**пен**	Бөлмеде мысық **пен** ит бар.	There is a cat and a dog in the room.

	Kazakh	English		
Copulative	**мен/пен/бен** **да/де, та/те** **жәнe**	and both… and	Мен және сен. Ана мен әке. Сәбіз де, қияр да.	I and you. The mother and father. Both the carrot and cucumber.
Adversative	**бірақ** **онда да** **ал** **сонда да**	but however	Көйлек жақсы, бірақ ұзын.	The dress is good, but long.

Disjunctive	**не,я,әлде** **біресе** **немесе** **әйтпесе** **болмаса**	or, either…or now…then,	Жылы ма, әлде суық па? Не мен, не сен.	Warm or hot. Either me or you.
Causative	**себебі** **өткені**	because	Бармаймын, себебі мен ауырып тұрмын.	I'll not go, because I'm sick.
Consequential	**сондықтан,** **сол үшін,** **сол себептен**	that's why therefore so	Ол ауырып жатыр, сондықтан келе алмайды.	He is sick, therefore he can't come.
Conditional	**егер, онда,** **егер... онда**	If whether if… then… in case	Егер ол бармаса, мен барамын.	If he doesn't go, I'll go.

The Participle Демеулік

Particles serve to emphasize, in some way or another, a word, a phrase or a sentences Particle gives modal or emotional emphasis to other words or groups of words. They may be divided into groups:

	Kazakh	English
1.Limiting	**ғана,қана,әсіресе, ғой/қой**	only, especially, but
2.Interrrogative	**ма/ме,ба/бе,па/пе, ше,**	
3. Negative	**ма/ме,ба/бе,па/пе емес,жоқ**	Not
4.Emphasis	**ақ, ау**	

Limiting and intensifying particles

Ғана **(қана)**only, just **Үйде балалар ғана бар**

There are only children at home

Ғой **(қой)** simply **Осы дәптер ғой!**

Just this notebook

әсіресе espesially **Мен жемістерді жақсы көремін, әсіресе алманы.**

I like fruit, especially apples

Interrogative particles

The questions expecting yes/no answer are asked with the help of a question particle /ма/ме, ба/бе, па/пе, and ше.

1. Сіз барасыз ба?	Will you go?
Ол ше?	And he?
2. **Балалар шай ішті ме?**	Have children had (drunk) tea?
Сіз ше?	And you?

The vowel harmony rule and consonant assimilation determine the use of **ма/ме, ба/бе, па/пе.**

Examples:

ма/ме

is used if the last word ends in	vowel or л.р	**Алма жақсы ма?**	Is the apple good?
		Дүкенде нан бар ма?	Is there bread in the store?
		Қонақтар келді ме?	Did the guests come?

ба/бе

is used if the last word ends in	**м, н, ң, з**	**Бұл қымыз ба?**	Is the qumiz?
		Түсіндің бе?	Did you understand?

па/пе

is used if the last word ends in	voiceless consonants or **б, д**	**Дүкен алыс па?** **Осы зауыт па?**	Is the store far? Is it plant?

The Modal Verbs Модальды сөздер

Modal verbs serve to express the relationship between the statement made in the sentences and reality as established by the speakers, possibility or probability of the action. Modal verbs in Kazakh are:

Modal words		Examples	
Kazakh	English	Kazakh	English
керек	necessary, need	Маған көмек керек.	I am in need of help
сияқты	like, as, seem, similar	Марат бала сияқты.	Marat is like a child
екен	to turn out, apprar(s), seem(s)	Бұл қызық кітап екен.	It appears to be an interesting book.
мүмкін,шығар, болар	maybe, possible, probable	Мүмкін олар қалада шығар/ болар.	They are probably in the town.
рас	it is true, right, correct	Рас, сен менің досымсың.	Right, you are my friend.
шамасы	probably	Бұл Асқар-ау шамасы.	This is probably Askar.
әрине	of course, certainly	Әрине, сен оны білесің.	Of course, you know him.

The Optative Mood – Wants, Wishes, Desires

The optative mood expresses wish or intention of the speaker and is formed by adding the suffixes+**ғы/+гі,+қы/+кі** and personal ending which are added to the notional verb and the auxiliary verb ***келеді*** (for the present and future tense) ***келді*** (for the past tense)

E.g. Менің театрға **барғым келеді.** *I wish to go to the theater*.

Қазір менің театрға **барғым келіп отыр.** *I wish to go to the theater now.*

Менің театрға **барғым келді.** *I wanted to go to the theatre.*

Шығар – Likely, It seems, Probably

The modal verb **шығар** is used for expressing sentences using words that are similar to the English words "*possibly*", "*probably*", "*maybe*", and "*most likely*". **Шығар** can be combined with:

1. **Names.** Бұл Асқат шығар. This is probably Askat.
2. **With the words *керек* and *қажет*.**
   a. Сізге Абай туралы кітап керек шығар? You, most likely, need a book about Abai?
3. **With a few forms of past and future tense participles:**
   a. Асқар Мәскеуден келген шығар. Askar most likely came from Moscow.
   b. Асқар Мәскеуден ертең келетін шығар. Askar will possibly come from Moscow tomorrow.
4. ***Шығар* takes personal endings:**
   a. Мен ертең кітапханаға баратын шығармын.
   b. Сен үйде болатын шығарсың.
   c. Сіз Абай туралы кітап алған шығарсыз.
   d. Ол кеше келген шығар.

The Participle Есімше.

In Contrast with the English Participle the Kazakh one is divided into 3 forms:

1. the participle of the past tense, which is formed by adding the suffix **+ған/+ген, +қан/+кен** to the root or stem of the verb, as

айт+қан (сөз)	*"said (word)"*	word that was said
кел+ген (адам)	*"come (person)"*	person that came

2. The participle of the future tense, which is formed by adding the suffix **+ар/+ер/+р** to the root or stem of the verb, as

Кір+ер (есік)	*entering* (door)	entrance door
Қайт+ар (билет)	*returning* (ticket)	return ticket

3. The participle of the transitory past tense, which is formed by adding the suffix **+атын/+етін** (after consonants) and **+йтын/+йтін** (after vowels) to the root stem of the verb, as

Қара+йтын	*looking*	ALSO: Used to look
Күл+етін	*laughing*	ALSO: Used to laugh

In a sentence the participle can function as

1. The subject

Айтқаның дұрыс.	"*What you said is correct*"
Айтарым осы.	"*What I'll say is this*"
Айтатыным жоқ.	*"I have nothing to say*"

2. The predicate

Мен саған айтқанмын.	"*I told you so.*"
Ертең ол айтар.	"*He'll say tomorrow.*"
Ол саған айтатын.	"*He used to say to you*."

3. The object

Сен айтқанымды түсіндің бе?	"*Did you understand what I said?*"
Мен айтарымды айттым.	"*I said what I was going to say*."
Мен айтатынымды айттым.	"*I said my say.*"

4. The attribute

Мұны айтқан адам осында.	"*The person who said this is sitting here*"
Айтар сөзім осы.	"*These are the words I'll say*"
Айтатын адамың осы ма?	"*Is this the person who will say*"

Adverbial participle Көсемше

1. by means of the suffixes **+ып/+іп/+п**

Әкесі қуанып, баласына қарады *"Being glad, a father looked at his son."*

2. by means of the suffixes **+а/ +е/ +й**

Бала сабағын әзірлей отырып, теледидар көрді.*"Getting ready for the lesson, the boy watched the TV."*

3. by means of the suffixes **+қалы/+келі/+келі**

Ол саған барғалы отыр. *"He is going to visit you."*

When two of the first verb is considered to be verbal adverb (by Karl A.Krippes) or the converb (by John R.Krueger).

As the above examples show there are three ways of forming ***көсемше*** in Kazakh:

1. by adding the suffix **+а, +е, +й.**

асыға күтеміз *"Wait impatiently look forward to"*

келе бастады "*began coming*"

жұмыс істей берді "*keeps working*"

2. by adding the suffix **+п/+ып/+іп**

жасап береді *will create*

оқып бітірді *finished reading*

3. by adding the suffix **+ғалы/+гелі, +қалы/+келі**

барғалы отырмын *am going (to go)*

көргелі келдім *have come to see*

Modality

1. Modality in Kazak may be expressed by the word **алу** when it is preceded by a verbal adverb in

+а, +е, +й It corresponds to the English modal verb "can"

Мен жаз+а аламын	*I can write*
Сендер сөйлес+е аласыңдар	*You can speak*
Тауға бар+а аласыңда ба?	*Can you go to the mountains?*
Тауға бар+а алмаймын	*I cant go to the mountains*

you see that negation is by the regular *+ма/+ме* suffix.

2. The meaning "*must*" is rendered in Kazakh by the word ***керек****, which* is preceded by the verbal noun, in *+у* with personal endings

Examples:

бару-ым	керек	I must go
бару-ың	керек	You must go
бару-ы	керек	He must go
бару-ымыз	керек	We must go
бару-ыңыз	керек	You must go (polite form)
беру-іңіз	керек	You must give

The negation is formed with *+ма/+ме.*

бер-ме-у-іңіз керек	*You must/should not give*
бар-ма-у-ыңыз керек	*You must/should not go*

Noun formation Зат есімнің жасалуы

In Kazakh only noun denoting people answer the question **кім? “**Who?” all other questions answer the question **не?** “What?” In Kazakh like in English all the nouns do not have the Category of Gender. Structurally the Noun are divided into a) simple **бала** “child”, **балалық** “childhood” b) compound **бала шаға** “children” The derived nouns are formed by means of the suffixes:

- **+шы/+ші** (form the Nouns denoting the profession)
- **+лық/ +лік, +дық/+дік, +тық/+тік** (form the Nouns denoting abstract notions.)
- **+лас/+лес, +дас/+дес, +тас/+тес** (forms the Nouns denoting a joint location or joint action.)

Denoting Profession: + шы / ші

1) жұмысшы – worker	5) әнші – singer	9) қобызшы – kobiz player
2) оқушы – student	6) биші – dancer	10) домбырашы – dombra player
3) жазушы - writer	7) сатушы – salesperson	11) қойшы – shepherd
4) тілші – translator	8) етікші – shoemaker	12) өтірікші – liar

Denoting Abstract Notions: + лық / лік, дық / дік, тық / тік

1) достық – friendship	5) қалалық – municipal district
2) сөздік – dictionary	6) ағалық – brotherhood
3) озаттық – progress	7) әкелік – parent / fatherhood
4) балалық – childhood	8) әжелік – grandparenthood

Denoting Places: + хана / қана

1) аурухана – hospital	5) мейрамхана – restaraunt	9) ғибодатхана/мешіт – mosque
2) емхана – hospital	6) әжетхана – toilet	10) ғарыпхана – retirement home
3) дәрісхана – lecture hall	7) деретхана – washroom	11) мейманхана – guest house (hotel)
4) кітапхана – library	8) ойынхана – casino	

Denoting Relationship of One Object to Another: + лы / лі, ды / ді, ты / ті

1) таулы – mountainous	5) белгілі – sign
2) күшті – strong, cool (slang)	6) қайратты - powerful
3) енді – wide	7) маңызды – meaning / sense
4) кірлі - dusty	8) мейірімді – kindness

Negative Adjectives: +сыз / +сіз

1) мейірімсіз – wicked / spiteful
2) бұлтсыз – cloudless
3) тіссіз – toothless
4) маңызсыз – insignificant
5) сусыз – waterless
6) белгісіз – unknown
7) шамасыз – immeasurable
8) шашсыз – hairless
9) үйсіз – homeless
10) бетсіз -shameless (pageless)

Showing Time Relations: + қы /+ кі, +ғы /+ гі

1) күзгі – autumn
2) қысқы – winter
3) жазғы – summer
4) көктемгі – spring
5) кешегі – yesterday's
6) қазіргі – modern
7) бүгінгі – today's
8) соңғы - final
9) түнгі – night's
10) ертеңгі – tomorrow's

Жазғы Жоспарлар – Summer Plans

Соңғы Күн – Final Day

Show Relationship Between Two Items: + дай /+дей, +тай / +тей

1) баладай – like a child
2) сүттей – white like milk
3) қардай – snow like
4) қыздай – like a girl
5) жігіттей – like a young man
6) дауылдай – like a hurricane
7) арыстандай – like a married couple

Verb Formation Етістіктің жасалуы

All the verbs in the Kazakh language are divided into

Simple **жеу** "to eat", **бару** "to go", **ойлау** "to think"

Compound **жұмыс істеу** "to work"

Derived verbs are formed with the help of the suffixes:

	Suffixes	Example
1.	+ла/+ле, +да/+де, +та/+те	**ой** "thought"- **ойлау** " to think" **шеге** "nail" – **шегелеу** "to nail" **іс** "business" –**істеу** "to do"
2.	+лас/+лес, +дас/+дес, +тас/+тес	**ақыл** "mind" – **ақылдасу** "to consult" **бір** one - **бірлесу** to unite **қате** mistake – **қателесу** to be mistaken
3.	+а\+е	**ат** name –**атау** to name **түн** night – **түнеу** to pass the night **бос** free **– босау** to become free
4.	+қар/+кер, +ғар/+гер	**бас** head – **басқару** to head **ес** memory – **ескеру** to remember
5.	+ар/+ер	**ақ** white-**ағару** to grow white **көк** green – **көгеру** to turn green

Miscellaneous:

Adjectives (Mostly From Loan Words): + лық / +лік, +дық / +дік, +тық / +тік

1) аудандық – regional
2) инженерлік – engineering
3) мемлекеттік – state / national
4) педагогтық – pedagogical
5) өмірлік – everlasting life
6) танымдық – cognitive

Nouns to verbs: + (дас / дес, тас / тес, лас / лес) + (у)

1) ақылдасу – to mind
2) тілдесу – to translate
3) соттасу – to hold court
4) бірлесу – to be one
5) сәлемдесу – to give regards
6) серттесу – to swear
7) қателесу – to make a mistake
8) ымдасу – to mimic
9) ұйымдасу – to be an organization

Nouns to Verbs: + (ла / ле, да / де, та / те) + (у)

1) ойлау – to think
2) аяқтау – to finish
3) әңгімелеу – to tell a story
4) шегелеу – to nail
5) істеу – to do
6) бастау – to begin

Complex Sentences: Салалас құрмалас сөйлем

A complex sentence in Kazakh consists of the principal clause and a subordinate clause.

Ертең ауа –райы ыстық болса, көлге барамыз. «If the weather is hot tomorrow we shall go to the lake»

Complex Sentences differ in Kazakh and English:

1. In Kazakh there are no conjunctions joining the two clauses together.
   Көктем келсе, күн жылынады. If the spring comes it will be warmer.

2. The principal clause in Kazakh always follows the subordinate clause:
   Мен келгенде сен үйде жоқсың. When I came, you were not at home.

3. The predicate of the subordinate clause doesn't have any personal endings:
   When I study, he walks.

4. Complex sentences in English do not always correspond to the Complex sentences in Kazakh. They are translated by

1. simple sentences **Ол бүгін жиналыс болатынын айтты.** He said that there would be a meeting today.
2. the auxiliary verb «деу» in the forms **«деп»** and **«деген»** ОЛ бүгін жиналыс болады деп айтты.

Мезгіл бағыныңқы Subordinate Clause of Time	Ол кеткелі, біз оны көрген жоқпыз. We had not seen him since he left.
Мақсат бағыныңқы Subordinate Clause of Purpose	Біз Қазақстанға мәдениетпен алмасу үшін келдік. We came to Kazakhstan to exchange the culture
Шартты бағыныңқы Subordinate Clause of Condition	Базарға барсам, алма сатып аламын. If I go to the Bazaar, I will buy apples.
Себеп бағыныңқы Subordinate Clause of Cause	Күн суық болғаннан соң біз үйде отырдық. We stayed at home, because it was cold.
Қыимыл –сын бағыныңқы Subordinate Clause of Manner	Ол студенттер еститіндей қатты сөйледі. He spoke so loud that students heard him.
Қарсылықты бағыныңқы Subordinate Clause of Concession	Ол ерте келгенмен, жұмысын бітіре алмады. Though she came early, she couldn’t finish her work.

if

	мен			м
	сен			ң
	сіз			ңыз
егер	ол			-----
	біз	V	са/се	к/к
	сендер			ңдар/ңдер
	сіздер			ңыздар/ңідер
	олар			------

when

мен			
сен	V	ған	
сіз		қан	да
ол			
біз		кен	де
сендер		ген	
сіздер			
олар			

I) Subordinate Clause - Бағыныңқы сөйлем

II) Principle Clause - Басыңқы сөйлем

- Ертең жылы болса, тауға барамыз. – If tomorrow is warm, we will go to the mountains.

А) No conjunctions: **Көктем келсе, күн жылынады.** – When spring comes, it will be warmer.

Ә) Principle Clause follows Subordinate Clause:

- Мен келгенде, сен жоқсың. – *When I came, you were not home*.

- Мен кеткенде, жаңбыр жауа бастады. – *When I left, it began to rain.*

Б) Predicate of the Sub. Clause doesn't have a personal ending:

- Сен оқығанда, ол ұйықтайды. – *When you study, he sleeps*.

В) Complex Sentences translated by:

1) Simple Sentences**: Ол бүгін жиналыс болатынын айтты.**

– He said there would be a meeting today.

2) The Auxiliary Verb – деу: «**Ол бүгін жиналыс болады» - деп айтты.**

– He said there would be a meeting today.

Time: Мезгіл бағыныңқы

Қашан? When?

Қашаннан бері? Since when?

Қашанға дейін? Until when?

<table>
<tr><td rowspan="5"><u>Subord</u>
<u>Clause</u></td><td rowspan="5">+</td><td rowspan="5">V
E
R
B</td><td rowspan="5">+</td><td>ған / ген
қан / кен</td><td>+</td><td colspan="3">да / де
ша / ше</td><td rowspan="5"><u>Prin.</u>
<u>Clause</u></td></tr>
<tr><td rowspan="2">ған / ген
қан / кен</td><td rowspan="3">+</td><td>ға / ге</td><td rowspan="2">+</td><td>дейін / шейін</td></tr>
<tr><td>нан / нен</td><td>кейін</td></tr>
<tr><td>ған / ген
қан / кен</td><td colspan="3">соң / кезде</td></tr>
<tr><td colspan="5">ғалы / гелі
қалы / келі</td></tr>
</table>

1) **Мен келгенде, сен жоқсың.** – *When I came, you were not there.*
2) **Мен келгенше, сен үйде бол.** – *Until I come, stay home.*
3) **Жұмыс біткен соң (кезде), келемін**. – *When I finish work, I will come home.*
4) **Мен келген соң (кезде), жаңбыр жауды.** – *When I came, it was raining.*
5) **Мен келгенге дейін, тамақ пісір**. – *Before I come home, cook some food*.

Purpose: Мақсат бағыныңқы

Subord. Clause	+	**VERB**	-айын (1st per.) -сын (2nd per.) -айық (1st per. Pl.) -ыңдар (2nd per. Pl.) -ыңыз		+	деп	***Prin. Clause***	*Неге?* *- Why?* *Не үшін?* *- For what?* *Не мақсатпен?* *- With what purpose?*
		infinitive	+	үшін				

1) **Үйге тез жету үшін, таксиге отырдым.** – *To get home quickly, I took (sat in) a taxi.*
2) **Нан әкел деп, оны дүкенге жіберім**. – *To get some bread, I sent her to the store.*
3) **Базарға барайын деп, көп ақша алдым**. – *To go to the bazaar, I took a lot of money*.
4) **Көп адамдар балаларын жақсы оқысын деп, Америкаға оқуға жібереді**. –
For their children to study well, many people send them to America.

Condition: Шартты бағыныңқы

Subord. Clause	**VERB**	+	са / се	-м -ң -ңыз / ңіз -к / -к -ңыздар / ңіздер	+	**Princ. Clause**	Қайтсе? On what condition? *Note: The 3rd person singular and plural have no personal endings.*

1) **Қар жауса, күн суытады.** – *If snow falls the day will be cold*.
2) **Сен айтсаң, мен істеймін**. – *If you tell me, I will work (do it).*

Cause: Себеп бағыныңқы

Subord. Clause	+	**VERB**	+	ған / ген, қан / кен	+	дықтан / діктен соң / себепті	+	**Princ. Clause**	Here? Why?

1) **Ол айтқан соң, мен үндемедім**. – *Because she spoke for me, I was silent*.
2) **Уақыт болмағандықтан, киноға бармадым**. – *Because I had no time, I didn't go to the theater.*

How: Қимыл-сын бағыныңқы

Subord. Clause	+	**VERB**	+	тын / тін	+	дай / дей	+	**Princ. Clause**	Қалай? \\\ How? Қайтып? ///

1) **Джек еститіндей, ол қатты сөйледі**. – *Jack can't hear so he speaks loudly*.

Concession: Қарсылықты бағыныңқы

Subord. Clause	+	**VERB**	+	ған / ген, қан / кен (instrumental)	+	мен	+	**Princ. Clause**	Қайткенмен? Қайтсе де? Не істеседе? In spite of what?
				са / се, да / де					

1) **Күн шығып тұрғанмен, дала суық**. – *In spite of the sun, it is cold outside*.
2) **Күн шығып турса да, дала суық**. – *In spite of the sun, it is cold outside*.

Would / Could / Should:

A) Would:

1) **Ол жақында қайтып келетінін айтты**. – *He said he would return soon.*

2) **Ол жақында қайтып келемін деп айтты (деді).** – *He said he would return soon*.

3) **Егер оның уақыты болса, ол онда баратын еді (барар еді).** – *He would go if he had time*

4) **Егер мен барамын десем, барамын**. – *If I said I would go, I will go.*

The second most often-used method of expressing desire is formed according to the following scheme: to the root of the verb, add the first person imperative affixes –**айын, -ейін, -йін, йын** plus the phrase деп еді. **Еді** changes according to the person:

1. Айтайын деп едім. I would like to say (something).
2. Келейін деп едік. We would like to come.
3. Тыңдайын деп едіңдер. You would like to listen.
4. Сөйлейін деп едіңіздер. You would like to speak.

This form is similar to the phrase "would like to" and, depending on the context, expresses an action that is happening at the moment it is spoken and which continues into the future. Pay attention to the first person plural: expression wishes in first person plural uses the endings –айық. –ейік, -йік, and -йық:

1. Біз сөйлесейік деп едік. We would like to speak.

To form the negatives form, use the affixes –ма, -ме, -ба, -бе, -па, -пе, which are added to the base of the verb:

1. Мен айтпайын деп едім. I wouldn't like to speak.
2. Біз шақырмайық деп едік. We wouldn't like to invite (somebody).
3. Сендер бармайын деп едіңдер. You wouldn't like to go.

Requests (өтінім):

1) Терезені ашып жіберіңізші. – Please open up the window.

Could: Possibility / Chance / Capability:

1) Ол жас кезінде өте жақсы жүзе алатын еді. – He could swim very well when he was young.

2) Мен оның қазақша сөйлей алатынын айттым – I said he can speak Kazakh well.

3) Мен оның бұл жұмысты бітіре алмағанын айттым. – I said he couldn't have done it.

4) Егер ол тырысқанда, ол бұл жұмысты істейтін еді. – If he tried, he could do it.

Should: Promise / Threat / Menace / Order / Command:

1) а) Мен дүйсенбіде келетінімді айттым. – I said that I should return on Monday.

ә) Мен дүйсенбіде келемін дедім. – I said that I should return on Monday.

2) а) Ол кітаптарды бірнеше күннен кейін алатынын айтты. – (below)

ә) Ол кітаптарды бірнеше күннен кейін келіп аламын деп айтты. – (below)

Both (а және ә)are the same: He said she should return the books in a few days.

3) Онан таңертең келесің бе деп сұрадым. - I asked her if he should come in the morning.

4) Мен онан таңертең келейін бе деп сұрадым. – I asked if he should come in the morning.

Voice of verbs

In Kazakh there are five categories, or five different voices:

a) Active voice shows that the person or thing denoted by the subject of the sentence is the doer of the action.

Біз жақсы оқимыз. We study well.

b) Passive voice shows that the person or the thing denoted by the subject of the sentence is not the doer of the action. In Kazakh is formed by means of the suffixes **-Л,/-ЫЛ, /-ІЛ** added to the root of the verb.

Хат әжесіне жіберілді. "The letter was sent to his grandmother."

c) Reciprocal Voice in Kazakh denotes the joint action and is formed by means of the suffixes –**С,/-ЫС,/-ІС** added to the root of the verb.

Олар хат жазысты."They corresponded with each other"

d) Impelling voice denotes "making, asking, impelling, permitting, somebody doing something" and is formed by means of the suffixes **-т, -ғыз/гіз, -дыр/дір, -қыз/кіз, -тыр/тір.**

Біз оған өлең айтқыздық."We made him to sing a song**"**

e) Reflexive voice in Kazakh is formed by means of the suffixes **-н/-ын/-ін** and is translated into English with the help of the reflexive pronouns myself, yourself, himself, herself, itself, ourselves, yourselves, themselves.

Омар жуынды. "Omar washed himself"

In the compound verbs the suffixes are added to the notional verb **күт|тір|іп қою** "to make somebody wait for", **жәрдем бер|гіз|у**"to make somebody help"

Adverbial participle Көсемше

by means of the suffixes **+ып/+іп/+п**

Әкесі қуанып, баласына қарады “Being glad, a father looked at his son.”

by means of the suffixes **+а/ +е/ +й**

Бала сабағын әзірлей отырып, теледидар көрді.“Getting ready for the lesson, the boy watched the TV.”

by means of the suffixes **+қалы/+келі/+келі**

Ол саған барғалы отыр. “He is going to visit you.”

For the expression of goals in literary speech, the verbal adverb forms **+ғалы, +гелі, +қалы, +кел**і are used. The required affixes only express the goal of the action when combined with the verbs бару, кету, келу, and sometimes шығу.

1. Мен сізбен сөйлескелі келдім. I came to speak with you.
2. Мен сізбен ақылдасқалы келдім. I came to consult you.

If the көсемше in +ғалы, +гелі, +қалы, +келі is formed with қалып етістіктер, then it designates the intention of the speaker about the proposed action:

1. Мен бастықпен сөйлескелі отырмын. I intend to speak with the boss.
2. Мен келесі жылы оқуға түскелі жүрмін. I plan on getting into a university next year.
3. Мен сізден рұқсат сұрағалы отырмын. I intend to ask your permission.
4. Жаңбыр жауғалы тұр. It is about to rain.

The Adverb Үстеу

The Adverbs in Kazakh like in English are divided into simple and derived

Simple: **тым, аса**“very**”, ерте** “early”

Derived: **қазақша“**to speak in Kazakh”, **жазда**“in summer” The derived adverbs are formed mainly by means of suffixes:

1. **+ша/+ше** **меніңше**

2 **+дай/+дей, +тай/+тей, +лай/+лей** **гүлдей** ”like a flower”

3 **+да/+де, +та/+те, +нда/+нде** **түнде** “at night”

3. **+ға/+ге, +қа/+ке, +на/+не** **алға**“forward”
4. **+нан/+нен,+тан/+тен, +дан/+ден** **қырынан** “sideways”
5.

According to their meaning the Kazakh adverbs fall into 4 different groups:

a. adverbs of time
b. adverbs of place or direction
c. adverbs of manner
d. adverbs of measure

Adverbs of time

Kazakh		English
қазір		now
енді		now, nowadays, today
сонан кейін		then, after that
сонан соң		after, afterwards, later
таңертең		in the morning
түсте		in the day time
кешке		in the evening
күнде		everyday
түнде		at night
бүгін		today
ертең		tomorrow
бүрсігүні		the day before yesterday
анакүні алдынғы күні		the day after tomorrow
күні бойы		whole day
түні бойы		whole night
көктемде		in spring
жазда		in summer
күзде		in fall
қыста		in winter

Adverbs of manner

әрең		only just, hardly
ақырын		slowly,
тез		fast, quick
ашық		openly
айқын		clearly
жаңаша		to turn over a new leaf
ойша		mentally
ауызша		orally
жазбаша		written
қазақша		in Kazakh
орысша		in Russian
меніңше		in my opinion
біздіңше		in our opinion
қысқаша		in short
айтуынша		according his saying
дегенмен		still, all the same
әдетте		usually
жиі		often
сирек		seldom
күнде		everyday
кейде		sometimes

Adverbs of place or direction

Kazakh		English
алдында		in frond of
артында		Behind
астында		Under
үстінде		Above
жанында		Near
қасында		next to
төмен		downstairs, below
жоғары		up, upwards
ортасында		Among
арасында		Between
қарсысында		Opposite
үстінде		On
ішінде		In
жақын		nearer, close

Verb Forms

Tense [Шақ]	Simple	Continuous	Perfect	Perfect Continuous
Present	Мен жазамын	Мен жазып отырмын	Мен жазып болдым.	Мен жазып отырмын.
Осы Шақ				
Past	Мен жаздым.	Мен жазып отырдым.	Мен жазып болғанмын.	Мен жазып отрырды.
Өткен Шақ				
Future	Мен жазамын.	Мен жазып отырамын.	Мен жазып боламын.	Мен жазып отырамын.
Келер Шақ				

Verbs and their Cases

Жауап беру	Dative	To answer, To give an answer
Сұрау	Ablative	To ask, To ask for
Жету	Instrumental	To arrive (with)
Өтену	Instrumental, Accusative	To ask for, to request
Өтеніп сұрау	Instrumental, Accusative	To ask for, to request
Сатып Алу	Accusative, Dative	To buy
Бастау	Nominative, Accusative	To being
Болу	Instrumental	To be
Келу	Instrumental	To come
Дайындау	Accusative, Ablative	To prepare, To cook
Жылау	Nominative	To cry, to week
Кесу	Accusative, Instrumental	To cut, slice
Билеу	Instrumental	To dance
Істеу	Accusative	To do, make, work
Жасау	Accusative	To make, create, do
Сүрет алу	Nominative	To draw
Ішу	Accusative, Instrumental	To drink
Дамыту	Accusative	To develop
Жеу	Accusative, Instrumental	To eat
Тамақтану/ Тамақ ішу	Instrumental	To eat, have a meal
Жүру	Instrumental	To go, to walk
Бару	Instrumental	To go
Тану	Accusative	To get to know
Беру	Accusative	To give
Демалу	Instrumental	To relax, to rest
Есту	Accusative, Instrumental	To hear
Асығу	Nominative	To be in a hurry
Білу	Instrumental, Accusative	To know
Оқу	Accusative, Locative	To learn, to study, to read
Жаттау	Accusative	To learn by heart
Үйрену	Accusative	To learn, to study, to get used to

Ұнау	Dative	To like
Тыңдау	Accusative	To listen (to)
Тұру	Instrumental	To live, to stand
Іздеу	Dative, Accusative	To search for, to look for
Сүю	Accusative	To love
Күлу	Nominative	To laugh, to smile
Ойнау	Instrumental	To play
Қалау	Dative, Accusative	To prefer, to desire, to want
Жүгіру	Nominative	To run
Көру	Dative, Accusative	To see
Көрсету	Dative, Accusative	To show
Ән салу	Nominative	To sing
Отыру	Instrumental	To sit
Ұйықтау	Locative	To sleep
Сөйлеу	Dative	To speak
Айту	Nominative	To say
Жүзу	Nominative	To swim
Оқыту	Accusative, Dative	To teach
Үйрету	Accusative, Dative	To teach
Аудару	Accusative	To translate, change, turn
Ойлау	Accusative	To think
Саяхаттау	Nominative	To travel
Алу	Accusative	To take
Түсіну	Accusative	To understand
Тілеу	Accusative	To wish
Жұмыс істеу	Nominative	To work

Grammar Terms

Active Voice	Негізгі етіс
Adjective	Сын есім
Adverb	Үстеу
Antonym	Қарсы мәндес сөз
Causative Voice	Өзгелік етіс
Comparitive degree	Салыстырмалы шырай
Complex Sentence	Салалас құрмалас сөйлем
Causative Voice	Өзгелік етіс
Distant Past Tense	Бұрынғы өткен шақ
Future Intentional	Мақсатты келер шақ
Future Suppositional	Болжалды келер шақ
Future Tense	Келер шақ
Helping verb	Көмекші етістік
Interjection	Одағай
Irregular Verb	Бұрысетістік
Noun	Зат есім
Numeral	Сан есім
Participle	Көсемше
Passive Voice	Ырықсыз етіс
Past Tense	Өткен шақ
Preposition	Шылау
Present Continuous	Нақ осы шақ
Present Indefinite	Ауыспалы осы шақ
Present Tense	Осы шақ
Principle Clause	Басыңқы сөйлем
Pronoun	Есімдік
Recent Past Tense	Жедел өткен шақ
Reciprocal Voice	Ортақ етіс
Reflexive Voice	Өздік етіс
Sentence	Сөйлем
Subjunctive Mood	Шартты рай
Subordinate Clause	Бағыңқы сөйлем
Superlative degree	Күшейтпелі шырай
Synonym	Мәндес сөз
Transitory Future Tense	Ауыспалы келер шақ
Transitory Past Tense	Ауыспалы өткен шақ
Verb	Етістік
Voice	Етіс